

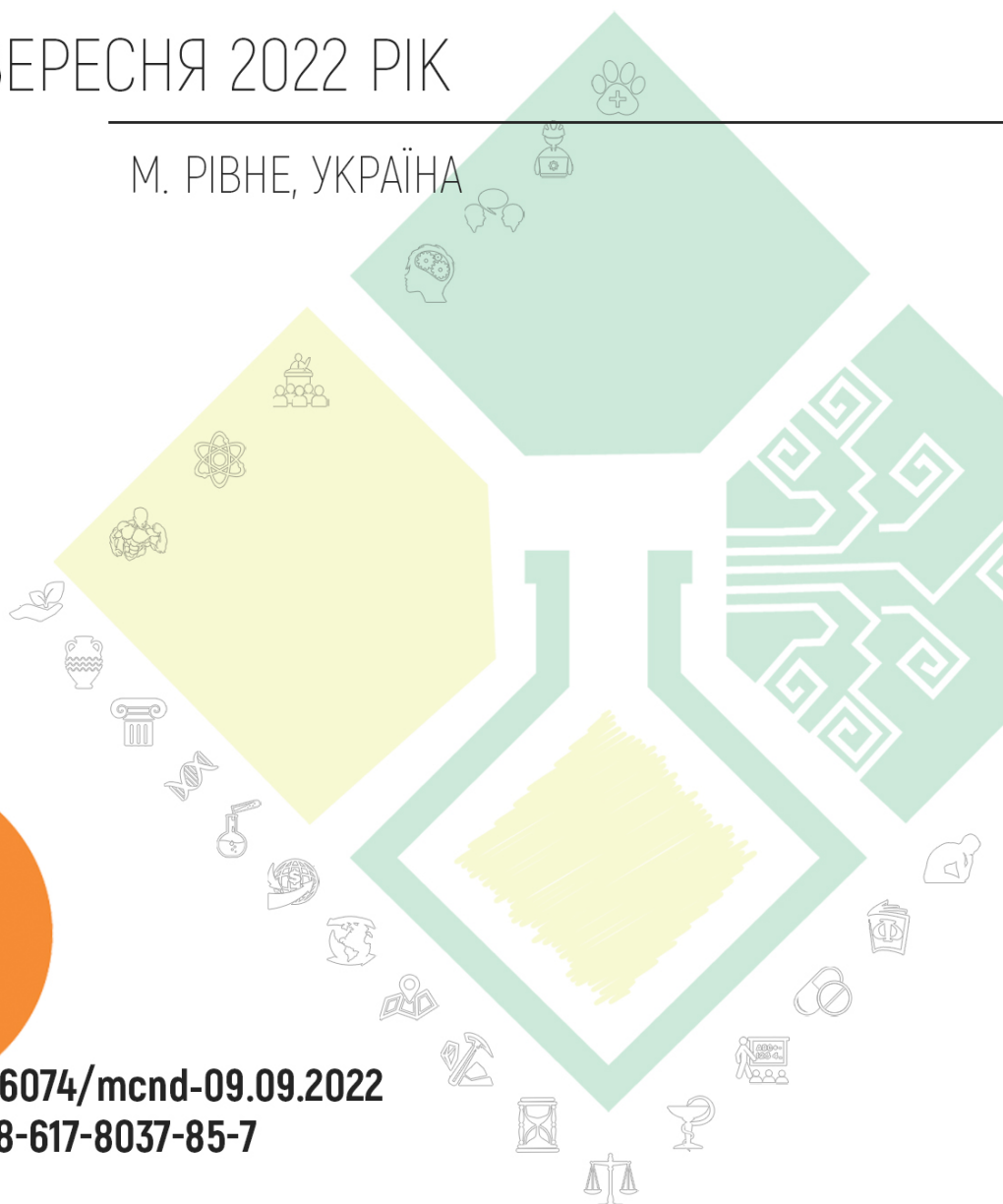
МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ: ДИНАМІКА ТА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

І 9 ВЕРЕСНЯ 2022 РІК

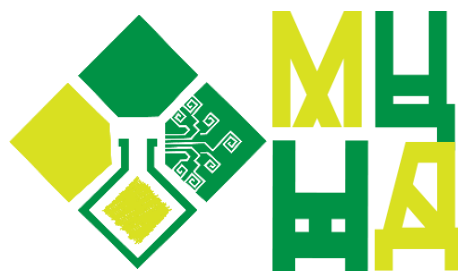
М. РІВНЕ, УКРАЇНА

DOI 10.36074/mcnd-09.09.2022
ISBN 978-617-8037-85-7

МАТЕРІАЛИ
II Міжнародної
наукової конференції

Міжнародний Центр Наукових Досліджень

МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ: ДИНАМІКА ТА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

| 9 ВЕРЕСНЯ 2022 РІК
м. Рівне, Україна

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2022

Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Зрада С.І.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

М 58 **Міжгалузові диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень:** матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Рівне, 9 вересня, 2022 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. — 152 с.

ISBN 978-617-8037-85-7

DOI 10.36074/mcnd-09.09.2022

Викладено матеріали учасників II Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Міжгалузові диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень», яка відбулася 9 вересня 2022 року у місті Рівне.

УДК 001 (08)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

INDUSTRIAL POLICY OF BUSINESS SUBJECTS ON THE BASIS OF THE "INDUSTRY 4.0"
CONCEPT IN THE CONTEXT OF INCREASING THE ECONOMIC POTENTIAL OF THE
STATE

Oneshko S...... 9

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ПОРТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
СИСТЕМІ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Базутко О.В...... 12

СЕКЦІЯ ІІ. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ПОСЛІДОВНІСТЬ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВ

Ємельянов О.Ю...... 15

СЕКЦІЯ ІІІ. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НП(С)БО 9 «ЗАПАСИ» ТА МСБО 2 «ЗАПАСИ»

Литвин О.М...... 18

РОЗРАХУНОК АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПО ДЕКАДАХ

Сук П.Л...... 20

СЕКЦІЯ ІV. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОГО НЕЙТРАЛІТЕТУ В НАЦІОНАЛЬНОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Глущенко С.І...... 23

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЩОДО ОСОБЛИВОГО ПОРЯДКУ КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ

Оргієць Д.О...... 27

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ТА
ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Лавров В.В...... 29

ПРОБЛЕМНІ ЗАВДАННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ІМПОРТОВАНИХ АВТОМОБІЛІВ	
Бушмін В.О., Царинний Є.О.....	31

ЩОДО ПИТАННЯ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС	
Возняковська К.А.	33

СЕКЦІЯ V.

ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Рибалка А.В., Шайда О.С.	35

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ПРАВОВА ОСНОВА ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНИХ ЗАСОБІВ	
Полякова Ю.Є.	37

ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	
Голубєва Д.В.....	39

СУЧАСНІ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ	
Курбанова О.С., Фурсов В.М.....	41

ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ	
Петренко П.П.	43

СЕКЦІЯ VI.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЇХ МАЙБУТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Антипова А.К.	45

ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ НА ПРОВОКАЦІЙНІ ДІЇ	
Тінін Д.Г.	47

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ	
Тінін Д.Г.	49

ТАКТИКА ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ ПАСИВНОМУ, АКТИВНОМУ ТА АГРЕСИВНОМУ ОПОРІ ПРАВОПОРУШНИКА	
Тінін Д.Г.	51

СЕКЦІЯ VII. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ МІЖ КРАЇНАМИ З ПИТАНЬ БОРОТЬБИ З
ТЕРОРИЗМОМ

Кравчук А.А., Равлюк А.В...... 53

НЕБЕЗПЕКА ЗАСТОСУВАННЯ АГРОХІМІКАТІВ

Шліхта О.О., Миселюк А.О. 56

СЕКЦІЯ VIII. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОВНОЦІННОГО СНУ

Коц С.М., Коц В.П., Бойко К.В., Бехтер А.А...... 58

СЕКЦІЯ IX. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ВИХІДНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ СЕЛЕКЦІЇ ПАЖИТНИЦІ БАГАТОРІЧНОЇ В УМОВАХ
ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Олексяк В.М...... 61

СЕКЦІЯ X. ГІРНИЦТВО ТА НАФТОГАЗОВА ІНЖЕНЕРІЯ

ВИБІР ТАМПОНАЖНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ІНТЕРВАЛІВ ЗАЛЯГАННЯ НЕСТІЙКИХ
ПЛАСТИЧНИХ ПОРІД

Науково-дослідна група:

Ковбасюк І.М., Кочкодан Я.М., Васько А.І., Ковбасюк М.І., Васько І.А. 63

СЕКЦІЯ XI. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

ИННОВАЦИОННОЕ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФОРМУЮЩЕГО ИНСТРУМЕНТА ДЛЯ
ПРОИЗВОДСТВА ТРУБЧАТЫХ ИЗДЕЛИЙ ИЗ ТЕРМОПЛАСТОВ

Ануфриев В.А. 66

СЕКЦІЯ XII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ІЛЮСТРАЦІЇ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ. ОБМЕЖЕННЯ

Джуринський Є.А. 70

СЕКЦІЯ XIII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ВКЛАД ВОЛОДИМИРА ЛЕВИЦЬКОГО В СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ Мельник Г.В.	72
КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ ЕЛЕМЕНТУ <i>ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ</i> В ПОЛЬСЬКОМУ І УКРАЇНСЬКОМУ РЕЗЮМЕ Худи В.В.	74
МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ДИСКУРСІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ Глаголевська Л.Д.	76
ПОЛІСЕМІЯ ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПОМИЛОК НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ С. КЛАРК «ДЖОНАТАН СТРЕЙНДЖ І М-Р НОРРЕЛЛ» Хоменко І.С.	78
ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ОМОНІМИ В ПИСЬМОВИХ РОБОТАХ УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ЗДАЮТЬ ДЕРЖАВНИЙ ІСПИТ З ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ Худи В.В.	80
РЕКЛАМНИЙ ТЕКСТ ЯК ДОКУМЕНТ КУЛЬТУРИ Перцева В.А.	83
СОМАТИЗМИ З КОМПОНЕНТАМИ <i>ГОЛОВА, НІС, ОКО, ВУСТА, ВУХО, ЯЗИК</i> , ЯК ЕЛЕМЕНТИ ПОЛЬСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ Худи В.В.	85

СЕКЦІЯ XIV. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

МЕТОДИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО МИРОБУДУВАННЯ Литвин О.Е.	88
ПОСТРАДЯНСЬКИЙ НЕОАВТОРИТАРИЗМ: ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТУ РЕФЕРЕНДУМУ ДЛЯ ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА Сауцьонков В.М.	92
РАЦІОНАЛЬНА ТА ІРРАЦІОНАЛЬНА ВІРА В СТРУКТУРІ РЕЛІГІЙНИХ ПОТРЕБ В ГУМАНІСТИЧНОМУ ПСИХОАНАЛІЗІ Е.ФРОММА Шморгун О.О.	95

СЕКЦІЯ XV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

WYCHOWANIA W FILOZOFII PLATONA Łukasz Matusiak	100
--	-----

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	
Мироненко С.В., Perezva O.B., Velieva M.B.	107

ДІЛОВА ГРА ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ SOFT SKILLS	
Гайденок Ю.О., Сергеева О.О.	111

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	
Куліненко Л.Б.	115

СЕКЦІЯ XVI. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ВПЛИВ ГЕНЕТИЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ТЕМПЕРАМЕНТУ	
Амрахова В.О.	120

СЕКЦІЯ XVII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

METHOD OF IN-DEPTH PROGNOSTIC ASSESSMENT OF THE FEATURES OF PSYCHOPHYSIOLOGICAL AND MENTAL ADAPTATION OF STUDENTS OF MEDICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION	
Vergeles T.M., Serheta I.V.	123

THE THEORETICAL AND PRACTICAL PROBLEM OF COORDINATED REHABILITATION OF PATIENTS AFTER STROKE AND THEIR RETURN TO NORMAL LIFE IN THE CZECH REPUBLIC	
Shuranova L.	126

СОМАТИЧНА ПАТОЛОГІЯ У ВАГІТНИХ З РЕПРОДУКТИВНОЮ ВТРАТОЮ В АНАМНЕЗІ	
Сюсюка В.Г., Соловйова Н.М.	130

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ КУРСАНТІВ	
Сокур К.В.	133

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ ЛЕГКОАТЛЕТІВ (СТРИБУНІВ У ДОВЖИНУ)	
Індиченко Л.С., Самуляк Д.	135

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СЕРЕД ШАХІСТІВ-СПОРТСМЕНІВ	
Індиченко Л.С., Філіпенко Ю.	138

СЕКЦІЯ ХІХ. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ПЕРВІСНА ФОРТИФІКАЦІЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Дацюк О.А......141

СЕКЦІЯ ХХ. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

KYIV STATE ART LYCEUM NAMED AFTER T.G. SHEVCHENKO – A BRIEF HISTORY OF
THE EDUCATIONAL INSTITUTION FROM ITS FOUNDATION TO 2022

Bratus A.145

ДРАМАТУРГІЯ ПЕРФОРМАНСУ В ПЛОЩИНІ СУЧАСНИХ ТЕАТРАЛІЗОВАНИХ ФОРМ

Крипчук М.В......147

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ МУЗИЧНИХ ПРОГРАМ В
СИСТЕМІ ЗВУКОЗАПИСУ

Кочержук Д.В......149

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

INDUSTRIAL POLICY OF BUSINESS SUBJECTS ON THE BASIS OF THE "INDUSTRY 4.0" CONCEPT IN THE CONTEXT OF INCREASING THE ECONOMIC POTENTIAL OF THE STATE

Oneshko Svitlana

ORCID ID: 0000-0003-2313-3984

*PhD of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor of the department of Economics and Finance
Odesa National Maritime University, Ukraine*

No matter what the organizational system is – institutional, social, economic, technical or other, if it is complex and not completely passive, it needs to be competently managed, to regulate the internal processes taking place in it and to adapt them to external influences. It is obvious that the unregulated domestic market, which is not capable of a comprehensive, multi-purpose strategy of positive socio-economic and industrial development, is changing dynamically today. In its purest form, market mechanisms are quite indifferent to the technological level and scientific intensity of production, the professionalism of personnel, the social and spiritual sphere, and national interests. All this can be sacrificed to conjunctural considerations and private interests of business entities. That is why the market economy requires continuous efforts aimed at its constructive functioning, protection from destruction, deformation or looting by those who do not want it to function normally and have significant economic potential.

The government document "National Economic Strategy – 2030" emphasizes: "Ukraine does not use the existing cooperation potential of the powerful IT sector and industry, agriculture, transport, energy, etc. Currently, only 2 % of all companies providing IT services are targeting the domestic market. An increase in the technological efficiency of the economy, an increase in the share of goods with a high added value in exports is possible only due to the introduction of innovative solutions into production processes, which are developed on the border of the real sector and IT" [1].

The need for global transformation of economic processes is noted in many works of scientists, among whom we consider to highlight: O. Amosha, I. Pidorycheva & A. Zemliankin [2], A. Shiyan [3] and A. Bradul, L. Varava, A. Turylo, I. Dashko & A. Varava [4].

Thus, O. Amosha, I. Pidorycheva and A. Zemliankin conclude in their work that "Globalization 4.0 and the fourth industrial revolution transform all spheres of society worldwide, and therefore should be taken into account as much as possible when implementing strategic decisions on all levels of management – from corporate to international" [2, p. 17]. A. Shiyan and his colleagues, using the methods of system analysis, game theory, structural, functional and logical analysis, claim: "Innovative projects are the driver of economic development, therefore public involvement in their discussion, approval, implementation and analysis of results is an extremely important factor" [3, p. 27]. In researched by A. Bradul et al. [4] emphasizes the need to intensify the innovative and

investment development of enterprises. taking into account the financial component of the economic potential.

In all countries with a developed market environment, the state actively influences the functioning of the economy, thus supporting the desired mode of socio-economic development, which is subordinated to the optimal solution of national tasks. Therefore, abroad, along with market self-regulation, there is planning and regulation of economic processes at both the macro and micro levels. And the most important thing is not the scale of the country, but the degree of activity and direction of scientifically determined industrial policy, which ensures the formation of favorable conditions for the balanced development of highly productive, socially oriented industries, enterprises, territorial production complexes.

The most unresolved problems in modern industrial policy at both the macro and micro levels remain: lack of harmonious interaction of state institutions and market structures based on the principles of equal partnership and mutual assistance, insufficient use of knowledge and information as the main factors of sustainable economic development, insufficient regulation energy-saving and ecologically clean technologies, inconsistency of economic and scientific and technological policy at enterprises of several redistributions, non-fulfillment of social standards and regulations established by law, insufficient level of investments for active renewal of the physically worn out fixed capital of enterprises, insufficient regulation of monetary relations and foreign trade, the need to expand regional and interregional trade, large-scale economic differentiation of regions. All this requires the formation of a scientifically based industrial policy of domestic business entities and the creation of an appropriate development strategy.

At present, opportunities for faster, therefore, desirable growth rates of the economy are limited by the high capital intensity of structural changes, the lack of potential for rapid production growth in the fuel and raw materials industries, the scale of external and internal indebtedness, the lack of ways of low-inflationary expansion of the money supply, etc. For the formation of a scientifically based industrial policy it is proposed to implement the stages shown in fig. 1.

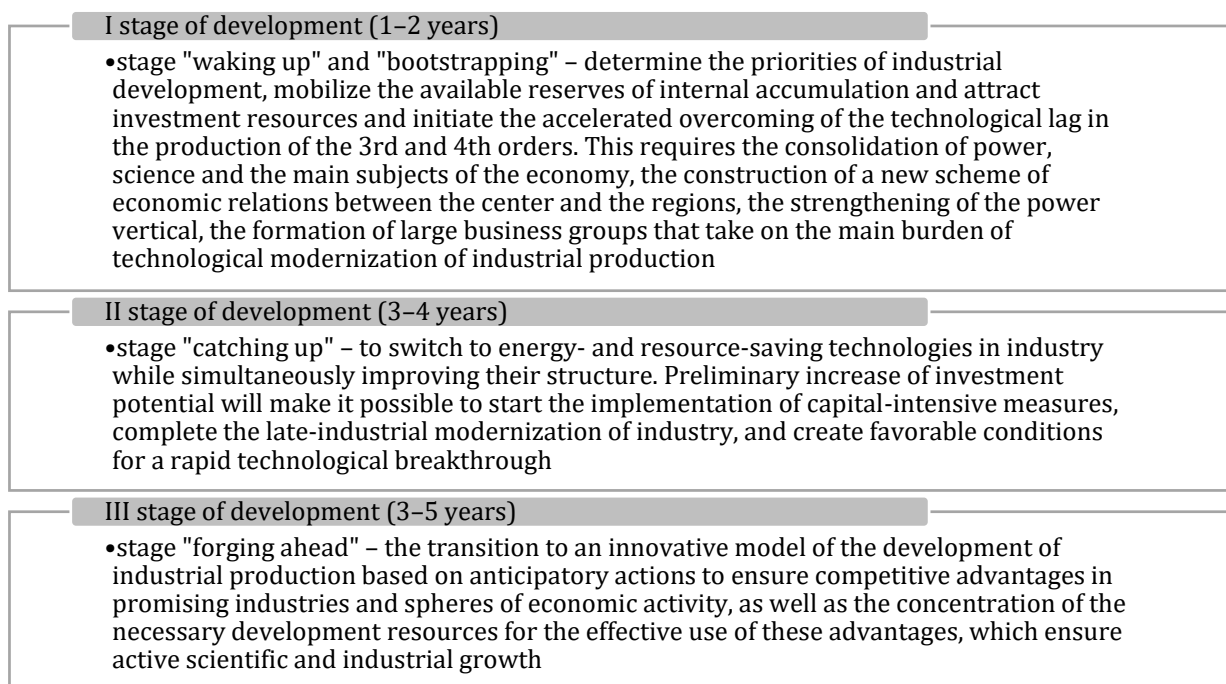

Fig. 1. Stages of implementation of scientifically based industrial policy

Source: author's suggestion

The general criterion for each of the specified stages is the achievement of a new technological frontier. At the same time, domestic consumer demand should expand on the basis of a steady increase in incomes, renewal of fixed assets and an increase in the number of jobs. Logically consistent industrial policy, which is carried out against the background of complex processes of the formation of a market economy, has the advantage that it allows you to support those "growth points", sectoral and structural changes in industry, which are revealed by the market itself, accompanied by an increase in the level of employment of the active population and the average level of its qualifications. World practice testifies to this strategy of self-preservation and successful development.

At the same time, the methods, forms and dimensions of state support for the most promising, economically and socially important industrial objects must be clearly defined and reflected in the relevant state and regional target programs, as well as other similar documents.

One of the most important tasks within the framework of the implementation of industrial policy in Ukraine will be the identification of industries in which Ukraine has competitive advantages (there may be 5–6 of them), as well as the development of a list of domestic products that are in high demand on the world market (Antonov aircraft, high-tech cables etc.). It is obvious that only such industries, which are related to scientific research centers, should receive support from the state and become the main goal of state industrial policy measures. It is a big risk to bet on the wrong industries. A systematic analysis of world markets is needed, which allows to determine which industry niches of production are already occupied. When forming the basic directions of industrial policy, it is necessary to take into account the general national interests, which include: social and economic development; development of science, technology, social intelligence; efficiency and competitiveness of domestic production; resource independence; economic, technological, technogenic (ecological), information security.

Conclusions. Scientifically based industrial policy will allow to stabilize the transition process: at the same time create a balanced national economy, reduce the state budget deficit to a minimum, carry out the necessary structural restructuring, and then increase the growth of production volumes and efficiency to a competitive level, and, as a result, to increase the economic potential.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021), "Natsionalna ekonomichna stratehiia na period do 2030 roku", Uryadovyj kur'yer, vol. 45, pp. 8–36. [in Ukrainian].
2. Amosha O. J., Podorycheva I. Yu., Zemliankin A. I. (2021). Trends in the World Economy Development: New Challengers and Projects. *Science & Innovation*. Vol 1. No. 17. P. 3–17.
3. Shyian A. A., Azarova A. A., Nikiforova L. O., Tkachuk L. M., Azarova V. V. (2020). Modeling Communication Between the Public and the Authorities while Implementing Innovative Projects in the Context of E-Democracy and Public Administration. *Science and Innovation*. 16 (6). Vol. 16. P. 18–27. DOI:10.15407/scine16.06.018.
4. Bradul, A., Varava, L., Turylo, A., Dashko, I., & Varava, A. (2021). Forecasting the effectiveness of the enterprise to intensify innovation and investment development, taking into account the financial component of economic potential. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 4/13(112), 89–100. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2021.239249> [in English].

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ПОРТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ РИЗИК- ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Базутко Олександр Вікторович

здобувач ступеню магістра спеціальності 051 «Економіка»

Одеський національний морський університет, Україна

Економіко-політична нестабільність функціонування підприємств у сучасних умовах господарювання напряду впливає на процес прийняття управлінських рішень. Однією з характеристик здійснення ефективної діяльності підприємства є стан фінансів та його забезпечення фінансовими ресурсами, що проявляється у достатньому рівні фінансової безпеки та збереженні її потенціалу.

Глибокий та вичерпний аналіз діючої фінансової безпеки підприємства включає не тільки визначення її рівня, а також встановлення деструктивних факторів та загроз, кількісних та якісних ризиків, напряду побудови стратегії забезпечення фінансової стійкості та захисту фінансових інтересів. Такий аналіз доцільно проводити з використанням ризик-орієнтованого підходу.

Ризик-орієнтований підхід з урахуванням галузевих особливостей підприємств портової діяльності розглянуто у роботах М. О. Бойко [1], Ю. С. Геврек [2], С. В. Онешко [2, 3], Л. В. Ширяєвої та О. В. Корецької [2, 4].

Господарська діяльність підприємства супроводжується прийняттям управлінських рішень, які повинні бути ретельно зваженими, раціональними та ефективними. Прийняття таких рішень базується на володінні повної, достовірної, релевантної та своєчасної інформації. Відповідність зазначеним критеріям дозволяє чітко встановити предмет управлінського рішення та ймовірні наслідки його прийняття. Інформаційно-аналітичні ресурси можуть мати обмежений характер, обумовлений невизначеністю чи нестабільністю ринкової ситуації. Внаслідок цього виникає ризик втрати фінансової безпеки, який може бути визначений якісно або кількісно. При цьому фінансова безпека напряду залежить від наявності фінансового ризику. Оцінка такого ризику в системі ризик-орієнтованого підходу для прийняття управлінських рішень включає здійснення окремих етапів, наведених на рис. 1.

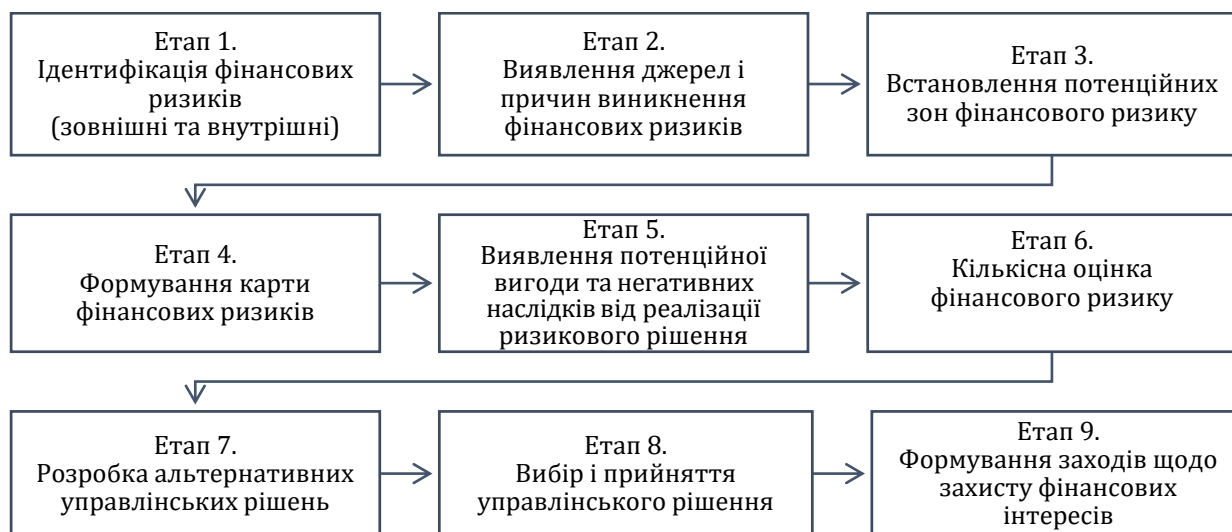

Рис. 1. Етапи оцінки фінансового ризику підприємства в системі ризик-орієнтованого підходу

складено з використанням [1, 2, 3, 5]

Перші п'ять етапів відносяться до якісної оцінки фінансового ризику. Важливого значення з позиції подальшого прийняття ефективного управлінського рішення є ідентифікація, яка включає формування портфеля фінансових ризиків у розрізі зовнішніх та внутрішніх ризиків. До зовнішніх ризиків відносяться: інфляційний, податковий, депозитний, процентний та валютний ризики. Перелічені ризики формуються під впливом макроекономічної діяльності та не залежать від підприємства. До внутрішніх ризиків відносяться: ризик зниження фінансової стійкості, ризик неплатоспроможності, інвестиційний ризик, кредитний ризик та ризик упущеної вигоди. Перелічені ризики формуються всередині підприємства та повністю залежать від нього.

Виявлення джерел і причин виникнення фінансових ризиків є підставою для встановлення потенційних зон ризику (безризикова, допустима, критична, катастрофічна) для формування якісної карти фінансових ризиків. Виявлення потенційної вигоди та негативних наслідків від реалізації ризикового рішення дозволяє визначити обсяги реалізації, при яких дотримується досягнення точки безбитковості та можливі варіанти не входження у точки бездохідності та банкрутства.

Існування різних видів ризику та необхідність його визначення у кількісному вимірі можливо за рахунок використання статистичних методів оцінки. При цьому необхідно мати на увазі, що розміри окремих видів ризику можуть бути визначені з різним ступенем імовірності настання, а підприємство зацікавлено в отриманні інформації загального розміру ризику з урахуванням впливу його окремих видів. Отже, оцінка імовірності настання окремої несприятливої події за кожним видом ризику є першорядним завданням статистичних методів, за допомогою яких формується судження про діяльність конкретного ризикового об'єкта.

При оцінці фінансової безпеки підприємства доцільно використовувати показники дисперсії та середньоквадратичного відхилення. Економічний зміст цих показників у теорії ризиків полягає в оцінці й визначенні максимального коливання параметра, що досліджується, від його середнього очікуваного значення. Ризикованість управлінського рішення буде тим вище, чим більша величина дисперсії і середньоквадратичного відхилення.

Розробка альтернативних управлінських рішень здійснюється на основі припущення щодо передбачення ризику з можливістю його зниження до найбільш низького рівня. При цьому необхідно керуватися принципом «розумного прийняття – можливість прийняття на себе тільки обґрунтованих ризиків (не розумно ризикувати більшим заради меншого; доцільно приймати ризик тільки в межах власних коштів; необхідно прогнозувати можливі наслідки у випадку реалізації ризику)» [6, с. 84].

Вибір і прийняття управлінського рішення здійснюється з метою досягнення прибутковості, яке можливе за рахунок збільшення обсягів реалізації та зниження витрат. Такий підхід є підґрунтям формування заходів щодо захисту фінансових інтересів та дозволяє сформулювати рекомендації для підтримки рівня фінансової безпеки підприємства.

Розглянемо окремі моменти стосовно прийняття управлінських рішень щодо оцінки та забезпечення фінансової безпеки для підприємств портової діяльності.

Ідентифікація ризиків стивідорної компанії взагалі, у тому числі й фінансових ризиків проведена у роботі М. О. Бойко та визначено, що «Серед напрямків підвищення економічної безпеки стивідорної компанії за фінансовою складовою необхідно виділити забезпечення своєчасності розрахунків (з дебіторами,

кредиторами та бюджетом), оптимізацію тарифної політики, фінансовий лізинг» [1, с. 6].

При виявленні джерел і причин виникнення фінансових ризиків необхідно врахувати такі моменти: «для підприємств портової галузі істотне значення мають фінансові наслідки: у вигляді штрафів, пов'язаних з охороною навколишнього середовища у портовій території, існування ймовірності відтоку грошових коштів у тіньовий сектор економіки, незахищеності матеріальних цінностей, а також використання об'єктів транспорту для контрабанди. Крім того, тенденції до зниження фінансової стійкості морських портів України, що спостерігаються за останні роки, є гострим сигналом до визначення факторів впливу на такий стан, наслідків ризикових операцій та оптимальної структури джерел формування активів» [3, с. 197].

З практичної точки зору при формуванні заходів щодо захисту фінансових інтересів підприємств портової діяльності та ефективного використання фінансових ресурсів першочерговим завданням є пошук джерел фінансування для відновлення портової інфраструктури, що пов'язано з приділенням уваги формування та використання інформації щодо потреб на базі аналізу організаційних, технологічних та фінансових характеристик. Даний факт пов'язано з тим, що забезпечення фінансової безпеки підприємств портової діяльності здійснюється, в основному, за рахунок залучення інвестицій, джерелом яких є власні грошові ресурси. Отже, у сучасних умовах необхідно визначати внутрішні резерви фінансових ресурсів, достатніх для забезпечення фінансової безпеки в частині фінансової стійкості.

Список використаних джерел:

1. Бойко М. А. Ризики стивідорної компанії в системі забезпечення економічної безпеки. Молодий вчений. № 9 (36). 2016. С. 5–10.
2. Ширяєва Л. В., Чиж Л. П., Хотєєва Н. В. та ін. Формування механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки в системі управління портовими підприємствами: монографія; під заг. ред. Л.В. Ширяєвої. Київ: Видавничий дім «Інтернаука», 2021. 174 с.
3. Oneshko S., Ilchenko S. (2017). Financial monitoring of the port industry companies on the basis of risk-oriented approach. Investment Management and Financial Innovations. Volume 14, Issue #1, pp. 191–199. DOI: 10.21511/imfi.14(1-1).2017.05.
4. Ширяєва Л. В., Корецька О. В. Моделювання індикаторного підходу до оцінки фінансово-економічної безпеки стивідорних компаній. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2019. № 3(68). С. 137–148. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2019-3-136-148>.
5. Онешко С. В., Бойко М. О. Контролінг стивідорної діяльності: навчальний посібник. Одеса: Астропринт, 2019. 268 с.
6. Геврек Ю. С. Теоретичні основи механізму комплексного управління ризиками на підприємстві. Бізнес-навігатор. 2020. №3(59). С. 81–88. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.59-13>.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ПОСЛІДОВНІСТЬ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Важливою умовою зростання економічних результатів функціонування підприємств є активізація їх інноваційної діяльності з метою забезпечення інноваційного розвитку суб'єктів підприємництва [1–4], що відображається у впровадженні продуктових та інших нововведень [5–7], а також у використанні прогресивних технологій [8–10], зокрема ресурсозберігаючих технологічних процесів [11–13]. Це дає змогу перейти до ресурсозберігаючої моделі розвитку компаній [14–16] та, як наслідок, забезпечити наявність у них стійких конкурентних переваг [17–20]. Однак необхідно враховувати ту обставину, що не завжди економічний розвиток має інноваційну природу. Це викликає потребу в оцінюванні інноваційності суб'єктів господарювання [21–23], зокрема, у встановленні рівня інноваційності їх розвитку для визначення в подальшому оптимального вектора інноваційного розвитку компаній [24, 25].

Оцінювання інноваційності економічного розвитку підприємств потребує попереднього вибору його критерію. Так, однією з цілей реалізації заходів із забезпечення економічного розвитку підприємств є зниження величини їх поточних витрат. Проте мінімізація видатків не завжди зумовлює досягнення більш загальної мети господарської діяльності підприємств, а саме – зростання їх чистого прибутку. Зрештою, можна виділити ще більш загальні критерії економічного розвитку підприємств, зокрема максимізацію їх надприбутку та ринкової вартості. При цьому оцінювання інноваційності економічного розвитку підприємства доцільно виконувати у такій послідовності:

1) обирається критеріальний показник економічного розвитку суб'єкта господарювання. В якості такого показника може виступати прибуток, надприбуток, ринкова вартість підприємства тощо;

2) у прирості величини критеріального показника економічного розвитку підприємства виокремлюється та його частина, яка зумовлена саме розвитком підприємства, а не якимись іншими чинниками, що безпосередньо не пов'язані зі зростанням економічного потенціалу суб'єкта господарювання;

3) у прирості критеріального показника, обрахованого на другому етапі, виділяється та його частина, що зумовлена саме інноваційним розвитком підприємства;

4) у прирості значення критеріального показника, обрахованого на третьому етапі, виокремлюється стабільна його частина;

5) здійснюється градація рівня інноваційності економічного розвитку

підприємств. Зокрема, можна виділити такі види цієї інноваційності: низька (якщо частка приросту критеріального показника розвитку, досягнутого завдяки реалізації на підприємстві інноваційних програм та проєктів, не перевищує 30%), середня (якщо частка приросту критеріального показника розвитку, досягнутого завдяки реалізації на підприємстві інноваційних програм та проєктів, становить від 30% до 70%) та висока (якщо частка приросту критеріального показника розвитку, досягнутого завдяки реалізації на підприємстві інноваційних програм та проєктів, перевищує 70%).

Величина критеріального показника, яка зумовлена саме інноваційним розвитком підприємства (ΔV), може бути подана у вигляді такого виразу:

$$\Delta V = \Delta V_1 + \Delta V_2 + \Delta V_3 + \Delta V_4 + \Delta V_5, \quad (1)$$

де:

ΔV_1 – приріст критеріального показника діяльності підприємства у звітному періоді порівняно із базовим завдяки переходу на виробництво інноваційних видів продукції без припинення виготовлення підприємством наявних видів його продукції;

ΔV_2 – приріст критеріального показника у звітному періоді порівняно із базовим завдяки переходу на виробництво інноваційних видів продукції із припиненням виготовлення підприємством деяких наявних видів продукції;

ΔV_3 – приріст критеріального показника діяльності підприємства у звітному періоді порівняно із базовим завдяки виготовленню ним додаткових обсягів наявних різновидів продукції внаслідок впровадження інноваційних технологічних процесів без припинення виробництва базових обсягів цих різновидів продукції за допомогою існуючих технологій;

ΔV_4 – приріст критеріального показника діяльності підприємства у звітному періоді порівняно із базовим завдяки виготовленню існуючих видів продукції після заміни традиційних (тих, що раніше використовувалися на підприємстві) технологій виробництва на інноваційні технологічні процеси;

ΔV_5 – приріст критеріального показника діяльності підприємства у звітному періоді у порівнянні із базовим періодом завдяки впровадженню організаційних, маркетингових та інших нововведень.

Отже, оцінювання рівня інноваційності економічного розвитку підприємства може бути виконано за допомогою індикатора частки приросту критеріального показника такого розвитку, досягнутого завдяки реалізації на підприємстві інноваційних програм та проєктів.

Список використаних джерел:

1. Погорелов, Ю. С. (2006). Розвиток підприємства: поняття та види. Культура народів Причорномор'я, (88), 75-81.
2. Найдюк, В. С. (2013). Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. Маркетинг і менеджмент інновацій, (4), 251–263.
3. Продіус, О. І. (2010). Інноваційний розвиток промисловості: реалії та перспективи. Вісник ХНУ, (1(1)), 106–110.
4. Шавшин, О. С. (2017). Стратегія інноваційного розвитку підприємства. «Інтернаука». Сер.: Економічні науки, (3(25)), 167–171.
5. Амоша, О. І., Булєєв, І. П. & Шевцова, Г. З. (2007). Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика. Економіка промисловості, (1(36)), 3-9.
6. Неустроєв, Ю. Г. (2021). Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки. Агросвіт,

- (7-8), 103–108.
7. Ємельянов, О. Ю. (2019). Потенціал економічного розвитку підприємств: інструментарій та моделі оцінювання: [монографія]. Львів: НУ «Львівська політехніка».
 8. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
 9. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
 10. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
 11. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2013). Исследование факторов технологического развития предприятий. *Проблемы экономики и менеджмента*, (11), 13–21.
 12. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Крет, І. З. (2013). Методичні засади оцінювання економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління», (754), 18–25.
 13. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Zahoretska, O., Kusi, M., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2019). Changes in Energy Consumption, Economic Growth and Aspirations for Energy Independence: Sectoral Analysis of Uses of Natural Gas in Ukrainian Economy. *Energies*, (12(24)), 4724.
 14. Некрасова, Л. А. & Хрістова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
 15. Петрушка, Т. О. (2013). Оцінювання економічної ефективності ресурсозберігаючого розвитку промислових підприємств (дис. ... канд. екон. наук). НУ «Львівська політехніка». Львів, Україна.
 16. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
 17. Ахматова, М. (2003). Теоретические модели конкурентоспособности. *Маркетинг*, (4(71)), 25–38.
 18. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2014). Технологическое развитие предприятий как средство обеспечения конкурентоспособности их продукции. *Проблемы экономики и менеджмента*, (3(31)), 39–46.
 19. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Петрушка Т. О. (2016). Моделювання показників оцінювання конкурентного потенціалу промислового підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 340–348.
 20. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.
 21. Гончар, О. І. & Хачатрян, В. В. (2018). Інноваційність – сучасна умова розвитку підприємницького потенціалу. *Підприємництво і торгівля*, (23), 77–81.
 22. Курило, Л. І., Удовиченко, С. М. & Сльозко, Т. М. (2016). Інноваційність економіки з огляду рівня розвитку науки. *Глобальні та національні проблеми економіки*, (13), 129–133.
 23. Федулова, Л. І. (2016). Інноваційність економіки ЄС та України: напрями скорочення розриву. *Економічний часопис – XXI*, (156(1-2)), 22–25.
 24. Харченко, В. А. (2014). Механізм формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства. *Економіка промисловості*, (4 (68)), 97–104.
 25. Федулова, Л. І. (2013). Інноваційний вектор розвитку промисловості України. *Економіка України*, (4), 15–23.

СЕКЦІЯ ІІІ. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НП(С)БО 9 «ЗАПАСИ» ТА МСБО 2 «ЗАПАСИ»

Литвин Олена Михайлівна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник: Пономарьова Тетяна Володимирівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри статистики, обліку та аудиту
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

У світі продовжується стрімкий розвиток міжнародних економічних відносин, зовнішньої торгівлі та інших глобалізаційних процесів, які в свою чергу збільшують обсяги іноземних інвестицій у вітчизняні компанії. Ці умови обумовлюють необхідність адаптації обліку відповідно до вимог міжнародних стандартів.

На більшості підприємств запаси є важливим елементом для ефективного функціонування діяльності. Вони є одним з основних складників балансу і значно впливають на фінансовий результат діяльності підприємства, тому правильність ведення їх обліку та врахування міжнародного досвіду є необхідним [1]. Методологія обліку запасів визначена Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) 9 «Запаси» та Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку (МСБО) 2 «Запаси».

Національні стандарти було розроблено на основі міжнародних, тому вони мають низку спільних та відмінних характеристик. Зокрема, визначення поняття «запаси» в обох стандартах трактується майже ідентично, вони визнаються активами, які утримуються для продажу, перебувають у процесі виробництва, споживаються в якості матеріалів для виробництва продукції. Але національний стандарт містить важливе доповнення, яке стверджує, що запаси утримуються також і для управління підприємством.

Склад активів, які визначаються як запаси також схожий в порівнюваних стандартах, за винятком малоцінних та швидкозношуваних предметів, які МСБО 2 не виділяє як окрему групу запасів.

Також в МСБО 2 відсутнє поняття «первісна вартість», а витрати, які формують собівартість запасів, на відміну від національного стандарту, не групуються за джерелами надходження запасів. Первісна вартість запасів за НП(С)БО 9 залежить від способу їх надходження: придбання за плату, виготовлення власними силами, внесення до статутного капіталу, одержання безоплатно, придбання в результаті обміну на подібні або неподібні запаси. Такий розподіл дозволяє більш достовірно провести оцінку запасів. В обох стандартах визначений перелік витрат, які не включаються до собівартості запасів. Виключені з первісної вартості витрати схожі, за винятком фінансових витрат в НП(С)БО 9 та витрат на зберігання в МСБО 2. Також в міжнародних стандартах, на відміну від національних, не розкривається механізм

обліку транспортно-заготівельних витрат.

Національними стандартами визначені такі методи оцінки запасів при їх вибутті як:

- ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів;
- середньозваженої собівартості;
- собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО);
- нормативних затрат;
- ціни продажу [2].

В МСБО 2 крім методу ФІФО, ідентифікованої собівартості та середньозваженої собівартості допускається метод стандартних витрат та метод роздрібних цін.

Відображення запасів в обліку та звітності порівнювані стандарти передбачають за найменшою з двох оцінок: за первісною вартістю або за чистою вартістю реалізації. Інформація про запаси, яка розкривається у фінансовій звітності також має схожі характеристики, але МСБО 2 надає більш розширений перелік інформації для відображення, що дозволяє повною мірою розкрити деталі та причини змін запасів протягом звітного періоду. Відповідно до МСБО 2, у фінансовій звітності слід розкривати:

- облікові політики, прийняті для оцінки запасів, включаючи використані формули собівартості;
- загальну балансову вартість запасів та балансову вартість згідно з класифікаціями, прийнятими для суб'єкта господарювання;
- балансову вартість запасів, відображених за чистою вартістю реалізації мінус витрати на продаж;
- суму запасів, визнаних як витрати протягом періоду;
- суму будь-якого часткового списання запасів, визнану як витрати протягом періоду;
- суму сторнування будь-якого часткового списання, визнану як зменшення суми запасів, яка визнана як витрати періоду;
- обставини або події, що спричинили сторнування часткового списання запасів;
- балансову вартість запасів, переданих під заставу для гарантії зобов'язань [3].

Висновки. Загалом, НП(С)БО 9 та МСБО 2 мають немало спільних вимог, щодо обліку запасів. Порівняння стандартів показало, що в частині визначення поняття «запаси», їх складу, методів оцінки вибуття запасів та оцінки на дату балансу вимоги цих стандартів майже тотожні. Однак відмінності також присутні, наприклад різниця оцінки запасів при надходженні та відображення інформації про запаси в фінансовій звітності. В першому випадку перевагу мають національні стандарти, в другому – міжнародні. Перевагами міжнародного стандарту є його чітка економічна логіка та загальні методи обліку запасів, якими користуються у всьому світі. Водночас, такі узагальнені методи є і недоліком, порівняно з національним стандартом, який більш деталізовано описує особливості обліку конкретних ситуацій, наприклад облік транспортно-заготівельних витрат.

Список використаних джерел:

1. Примуш Ю.С. & Малюк В.М. (2019) Порівняльна характеристика П(С)БО 9 «Запаси» та МСБО 2 «Запаси». Східна Європа: економіка, бізнес та управління, (23), 692–697. Вилучено з: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/23_2019/104.pdf.
2. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку (Наказ Міністерства фінансів України). № 246. (2020). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (МСБО 2). Запаси (Міжнародний документ). (2012) Вилучено з: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text.

РОЗРАХУНОК АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПО ДЕКАДАХ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна

В процесі використання необоротних активів створюється додана вартість. Це активи, що мають строк експлуатації понад 1 рік, високу вартість (перевищують 20000 гривень) і використовуються більш як в одному виробничому циклі. Їх вартість переноситься у витрати частинами шляхом амортизації.

Відповідно до принципу періодичності, діяльність підприємства розподіляється на певні періоди з метою складання фінансової звітності [1; 2]. Згідно з цим принципом ведеться бухгалтерський облік, нараховуються і сплачуються податки, формується податкова звітність [3].

Звітні періоди можуть бути різні: рік, 9 місяців, півріччя, квартал, місяць, декада, тиждень, день і ін.

Законом України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" (ст. 13) звітним періодом для складання фінансової звітності визначено календарний рік. Проміжна фінансова звітність складається за результатами першого кварталу, першого півріччя, дев'яти місяців. Крім того, відповідно до облікової політики підприємства фінансова звітність може складатися за інші періоди [1].

Отже, підприємство може складати звітність за різні періоди. В фінансовому обліку звітність може складатись за визначені законодавством періоди, а також на вимогу користувачів за будь-який період. В управлінському обліку для забезпечення інформацією користувачів про хід виробничого процесу, звітність також може складатись за різні періоди, виходячи з потреб керівництва підприємством.

П(С)БО 7 "Основні засоби" визначено, що нарахування амортизації проводиться щомісячно. Також використовується період розрахунку амортизації необоротних активів рік [4, п. 29].

Нараховувати амортизацію необоротних активів можна подекадно. Декада (гр. δεκάδος – десяток) означає період часу тривалістю десять днів [5]. Місяць включає 3 декади, квартал – 9 декад, рік – 36 декад.

Слід зазначити, що місяці можуть мати не тільки 30 днів, які дорівнюють 3-м декадам, а і 31 день або 28 днів у лютому (у високосному році у лютому 29 днів). Тоді третя декада у місяці буде мати 11, 8 або 9 днів відповідно.

Рік має 365 днів (а високосний рік має 366 днів) і коли 365 днів поділити на 10, то отримаємо 36,5 декад. Проте в році ми маємо 36 декад, тому що третя декада в окремих місяцях може мати 11, 8 або 9 днів.

Для того, щоб вирахувати амортизацію необоротних активів за декаду, потрібно їх вартість поділити на кількість декад у періоді нарахування амортизації.

Якщо відома амортизація за декаду, то можна визначити суму амортизації за будь-який період, помноживши амортизацію за декаду на кількість декад у цьому періоді.

На прикладі зробимо розрахунок амортизації необоротних активів прямолінійним методом за декадним періодом.

За прямолінійним методом річна сума амортизації визначається шляхом

ділення вартості, яка амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта необоротного активу [4].

Розрахунок амортизації за прямолінійним методом здійснюється за формулою:

$$РСА = (ПВ - ЛВ) : СКВ,$$

де *РСА* – річна сума амортизації; *ПВ* – первісна вартість; *ЛВ* – ліквідаційна вартість; *СКВ* – строк корисного використання.

Визначення амортизації за прямолінійним методом за декадний період можна здійснювати двома способами: 1) за початковою вартістю необоротних активів; 2) за залишковою (балансовою) вартістю необоротних активів.

Приклад. Первісна вартість необоротних активів – 107000 грн, термін експлуатації – 5 років, ліквідаційна вартість – 2000 грн. Звідси, вартість, що амортизується, дорівнює 105000 грн (107000 грн – 2000 грн = 105000 грн).

Рік включає 36 декад. Строк амортизації необоротних активів становить 5 років або 180 декад (5 років x 36 декад = 180 декад).

Норма амортизації за декаду дорівнює 0,5556 % (100% : 180 декад = 0,5556 %).

Сума амортизації за декаду дорівнює 583 грн ((107000 грн – 2000 грн) : 180 декад = 583 грн).

Річна сума амортизації – 20988 грн (36 декад x 583 грн = 20988 грн).

Суму амортизації за декаду можна порахувати по-іншому: 583 грн ((107000 грн – 2000 грн) x 0,5556 % = 583 грн).

Місячна сума амортизації – 1749 грн (20988 грн : 12 місяців = 1749 грн) або 1749 грн (583 грн x 3 декади = 1749 грн).

Використовуючи перший спосіб прямолінійного методу (від початкової вартості необоротних активів) нарахуємо амортизацію за рік із декадної суми (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення амортизації необоротних активів подекадно від початкової вартості (1-й спосіб) за прямолінійним методом

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Всього кількість декад за період амортизації	Норма амортизації за декаду, %	Кількість декад у році	Сума амортизації за декаду, грн	Річна сума амортизації, грн
1	105000	180	0,5556	36	583	20988
2	105000	180	0,5556	36	583	20988
3	105000	180	0,5556	36	583	20988
4	105000	180	0,5556	36	583	20988
5	105000	180	0,5556	36	583	21048
x	Разом	x	x	x	x	105000

[авторська розробка]

За першим способом амортизація нараховується від первісної вартості необоротних активів, тобто від однієї і тієї ж суми, а річна сума амортизації однакова кожного року, що видно з таблиці 1.

В таблиці 2 розглянемо нарахування амортизації необоротних активів за декадним періодом за другим способом (від залишкової (балансової) вартості).

Щоб визначити амортизацію необоротних активів від їх залишкової (балансової) вартості (2-й спосіб), необхідно кожного нового року перераховувати нову вартість, що амортизується і нову суму амортизації за декаду, але норма амортизації за декаду залишається однаковою для всіх років.

Таким чином, за 1-й рік сума амортизації за декаду дорівнює 583 грн [(107000 грн – 2000 грн) : 180 декад = 583 грн], за 2-й рік – 467 грн [(107000 грн – 2000 грн – 20988 грн) : 180 декад = 467 грн], за 3-й рік – 373 грн [(107000 грн –

2000 грн – 20988 грн – 16812 грн) : 180 декад = 373 грн], за 4-й рік – 299 грн [(107000 грн – 2000 грн – 20988 грн – 16812 грн – 13428 грн) : 180 декад = 299 грн], а за 5-й рік – 239 грн [(107000 грн – 2000 грн – 20988 грн – 16812 грн – 13428 грн – 10728 грн) : 180 декад = 239 грн].

Місячна сума амортизації становить за 1-й рік – 1749 грн (20988 грн : 12 місяців = 1749 грн), за 2-й рік – 1401 грн (16812 грн : 12 місяців = 1401 грн), за 3-й рік – 1119 грн (13428 грн : 12 місяців = 1119 грн), за 4-й рік – 894 грн (10728 грн : 12 місяців = 894 грн), за 5-й рік – 3587 грн (43044 грн : 12 місяців = 3587 грн).

Таблиця 2

Визначення амортизації необоротних активів подекадно від залишкової (балансової) вартості (2-й спосіб) за прямолінійним методом

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Всього кількість декад за період амортизації	Норма амортизації за декаду, %	Кількість декад у році	Сума амортизації за декаду, грн	Річна сума амортизації, грн
1	105000	180	0,5556	36	583	20988
2	84012	180	0,5556	36	467	16812
3	67200	180	0,5556	36	373	13428
4	53772	180	0,5556	36	298	10728
5	43044	180	0,5556	36	239	43044
x	Разом	x	x	x	x	105000

[авторська розробка]

Як бачимо з таблиці 2, при другому способі річна сума амортизації розподіляється нерівномірно, а залишкова вартість необоротних активів в останній рік є нерозподіленою і списується у витрати.

Висновки. Отже, з метою відображення, узагальнення, зберігання, систематизації і передачі інформації про діяльність підприємства користувачам використовують періоди. Обов'язковими періодами для відображення інформації в бухгалтерському обліку, при сплаті податків та складанні податкової і фінансової звітності є рік, дев'ять місяців, квартал, півріччя, місяць. Також інформація може складатись за інші періоди відповідно до облікової політики підприємства. Такими періодами, зокрема, можуть бути декада, тиждень, день і ін.

Нараховувати амортизацію необоротних активів можна подекадно. Декада складається із 10 днів. Вона може застосовуватись в управлінському обліку при здійсненні контролю за ходом виробничого процесу. Нарахування амортизації подекадно дасть змогу керівнику підприємства мати оперативну інформацію про стан справ у виробництві.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні (Закон України). № 996-XIV. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
3. Податковий кодекс України (Закон України). № 2755-VI. (2010). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби” (Наказ Міністерства фінансів України). № 92. (2000). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.
5. Декада. (14 березня 2022). Вилучено з : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B0>.

СЕКЦІЯ IV. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОГО НЕЙТРАЛІТЕТУ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Глущенко Світлана Ігорівна

ORCID ID: 0000-0003-0008-0728

канд. екон. наук, доцент кафедри державно-правових
дисциплін та міжнародного права
Державний біотехнологічний університет, Україна

Концепція медичного нейтралітету є сформованою для міжнародної спільноти, але ще досі не є сталою в нашій країні. Під медичним нейтралітетом розуміють певну соціальну домовленість, яка зобов'язує суспільство захищати медичних працівників як у час війни, та і в мирний час і зобов'язує медичний персонал надавати медичну допомогу всім, незалежно від релігії, раси, етнічного походження, політичних уподобань чи інших ознак.

Концепція медичного нейтралітету сформульована на основі міжнародного гуманітарного права, права прав людини (International Human Rights Law) і медичної етики. Ця концепція базується на Конвенції ООН про захист цивільного населення під час війни, підписаної у Женеві 12 серпня 1949 року; Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I); Женевської декларації прийнятої Другою Генеральною асамблеєю ВМА у серпні 1948 року; Резолюції Ради безпеки ООН 2286 (2016), прийнятої Радою Безпеки ООН на його 7685-му засіданні 03.05.2016; Міжнародної клятви лікаря.

Основними принципами медичного нейтралітету є:

- захист медичних працівників, пацієнтів, закладів охорони здоров'я та інших цивільних медичних формувань, медичних транспортних засобів від нападів або від незаконного втручання;
- вільний доступ до медичної допомоги, зокрема лікування, а також необхідних лікарських засобів і виробів медичного призначення;
- гуманне ставлення до всього цивільного населення;
- відсутність дискримінації при лікуванні хворих чи поранених;
- дотримання прав пацієнтів, зокрема на збереження таємниці про стан здоров'я, на відмову від лікування.

Функціями ж концепції медичного нейтралітету є:

- захист медичного персоналу, пацієнтів, закладів охорони здоров'я і медичних транспортних засобів від нападів або від незаконного втручання;
- вільний доступ до медичної допомоги, зокрема лікування;
- гуманне ставлення до всього цивільного населення;
- відсутність дискримінації при лікуванні хворих чи поранених;
- дотримання прав пацієнтів, зокрема на збереження таємниці про стан здоров'я, на відмову від лікування.

Таким чином, медичний нейтралітет порушується, коли: здійснюються напади на лікарні, медичних працівників, медичний транспорт або пацієнтів; через навмисне ненадання доступу до медичного лікування; руйнування закладів охорони здоров'я та/або знищення медичної документації; покарання медичних працівників за надання медичної допомоги тим хто її потребує; через порушення правил медичної етики лікарями або медичними працівниками.

Концепція медичного нейтралітету своєю суттю спрямована на захист як медичних працівників, так само і на захист пацієнтів. Саме така концепція існує з огляду на звичаєві норми міжнародного гуманітарного права, зокрема: медичний персонал призначений виключно для виконання медичних обов'язків, повинен користуватись повагою і захистом при будь-яких обставинах. Таким чином, можна зробити висновки, що медичний нейтралітет захищає сам процес надання медичної допомоги, а також тих, хто її отримує і тих, хто її надає.

В даний час деякі країни вже намагаються імплементувати концепцію медичного нейтралітету в національне законодавство. Як приклад, можна навести США, де вже було підготовлено проект закону «Закон про захист медичного нейтралітету», метою якого є забезпечення медичного нейтралітету та сприяння притягненню до відповідальності за порушення принципу медичного нейтралітету.

В умовах сучасності проблема медичного нейтралітету набуває в Україні все більше актуальності. Тож, вважаємо, що на даному етапі, Україна як ніколи потребує в змінах в національному законодавстві щодо імплементції концепції медичного нейтралітету в національне законодавство.

Деякі кроки в цьому напрямку вже є. Зокрема в національному законодавстві існують норми, які регулюють питання збереження таємниці про стан здоров'я. Тут можна зазначити ст. 32 Конституції України, яка забороняє збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Також тут можна зазначити і Закон України «Про захист персональних даних»: де в ч. 6 ст. 6 визначено, що не допускається обробка даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією, без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Національним законодавством чітко окреслено коло випадків законного розголошення таємниці про стан здоров'я.

В Законі України за №2801-XII «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 р. визначено, що основними принципами охорони здоров'я в Україні є, зокрема:

- гуманістична спрямованість, забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей над класовими, національними, груповими або індивідуальними інтересами, підвищений медико-соціальний захист найбільш вразливих верств населення;

- рівноправність громадян, демократизм і загальнодоступність медичної і реабілітаційної допомоги та інших послуг в сфері охорони здоров'я.

Дещо розкриті в національному законодавстві питання вільного доступу до медичної допомоги, зокрема лікування, а також необхідних лікарських засобів і виробів медичного призначення. Тут можна зазначити Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» за №2168-VII від 19.10.2017 р., Закон України № 2801-XII, Наказ МІОУ, МОН «Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі»

№ 1348/5/572 від 15.08.2014 р. та інші.

Законом № 2801-XII та низкою інших нормативно-правових актів визначено також і професійні права та пільги медичних і фармацевтичних працівників Але щодо, власне, захисту медичного працівника – то на даний час в українському законодавстві немає норм, які б саме зобов'язували гарантувати безпеку лікаря. Хоча деякі кроки в цьому напрямку все ж ведуться, зокрема, зареєстровано Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення захисту професійної діяльності медичних та фармацевтичних працівників за № 7127 від 28.02.2022.

Дещо розкрито в національному законодавстві і забезпечення вільного доступу до медичної допомоги, зокрема лікування. Тут можна зазначити ст. 49 Конституції України, ст.ст. 283-284 Цивільного кодексу України, Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на період до 2011 року» № 1841-VI від 22.01.2010 та низку інших нормативно-правових актів.

На сучасному етапі, в тому рахунку і у зв'язку із збройними конфліктами та повномасштабною війною, розв'язаною РФ в Україні, проблема медичного нейтралітету як ніколи набуває актуальності. Через це, вважаємо, має бути розроблена Національна концепція медичного нейтралітету, яка і буде забезпечувати дотримання медичного нейтралітету, і яка буде містити систему заходів, що забезпечать дотримання концепції медичного нейтралітету.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос). ООН; Конвенція, Проект, Угода [...] від 12.08.1949. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.08.2022).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 [...]. ООН; Протокол, Міжнародний документ, Правила від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 10.08.2022).
3. Женевська декларація. Всесвітня медична асоціація; Декларація, Міжнародний документ від 01.09.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_001#Text (дата звернення: 10.08.2022).
4. Резолюція 2286 (2016), ухвалена Радою Безпеки на його 7685-му засіданні 3 травня 2016 року. URL: <https://www.un.org/securitycouncil/ru/content/resolutions-adopted-security-council-2016> (дата звернення: 10.08.2022).
5. Конституція України. Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.08.2022).
6. Цивільний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.08.2022).
7. Про захист персональних даних. Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 10.08.2022).
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 10.08.2022).
9. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення. Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text> (дата звернення: 10.08.2022).
10. Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі. Наказ Міністерства юстиції України; МОЗ України; від 15.08.2014

№ 1348/5/572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14#Text> (дата звернення: 10.08.2022).

11. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на період до 2011 року. Закон України; від 22.01.2010 № 1841-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-17#Text> (дата звернення: 10.08.2022).
12. Василь Репецький, Вікторія Малига. Правовий статус медичного та духовного персоналу під час збройних конфліктів. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2015. Випуск 37. Частина 2. С. 3–16.
13. Ірина Сенюта. Медичний нейтралітет. Юридична газета онлайн. Випуск №09-10 (403-404) від 04 березня 2014. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmaceutika/medichniy-neytralitet.html>.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЩОДО ОСОБЛИВОГО ПОРЯДКУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Оргієць Дар'я Олегівна

курсантка н.г. ФЕБ-941 Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Федченко Володимир Михайлович

Кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри
кримінального процесу та стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

З початком бойових дій на теренах нашої держави виникла необхідність у розробленні нових підходів при здійсненні правосуддя на територіях, де через пряму військову протидію з боку екстремістів, розширення застосування непрямих (завуальованих) форм протидії розслідуванню, порушення (відсутність) транспортного сполучення (залізничного, автомобільного тощо), поштового та інших видів зв'язку виконання поставлених перед правоохоронними органами завдань опинилося під загрозою.

Розвиток української державності на сучасному етапі характеризується прагненням побудови правової держави. Ця обставина впливає на характер діяльності державно-правової системи у частині, що стосується збільшення правозастосовної складової діяльності державних органів, а також її підпорядкування найважливішого конституційного обов'язку держави, передбаченого ст. 2 Конституції - захист, визнання та дотримання прав свобод людини та громадянина [1].

Не є винятками військова організація держави та військова право, які повною мірою відчувають на собі вплив цієї тенденції. Більш того, військовослужбовці через особливості їх правового статусу, змушені зазнавати обмеження та заборони, що впливають з особливого характеру виконуваних ними обов'язків, що ще більше актуалізує завдання поширення принципів правового держави у військову сферу. Вказані обставини зумовлюють науковий інтерес до вивчення питань удосконалення воєнного законодавства у гуманітарному контексті.

Незважаючи на те, що зараз у військово-правовій науці питання правового статусу окремих категорій військовослужбовців та його реалізації за чинним законодавством вже докладно досліджено, проте менше, залишається низка принципів положень, що мають надзвичайно важливе правозастосовне значення, але незаслужено залишилися без належної уваги дослідників. Одним із таких питань є розробка та імплементація у вітчизняну систему права законодавства воєнного часу, а особливо його кримінально-правових та кримінально-процесуальних галузей [4].

Варто зазначити, що Законом України від 12.08.2014 № 1632-VII «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» визначено особливості судового розгляду, а саме щодо:

- територіальної підсудності в районі проведення антитерористичної операції;
- підслідності кримінальних правопорушень, вчинених в районі проведення антитерористичної операції;

– процедури зміни підслідності у разі неможливості здійснювати досудове розслідування;

– здійснення спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження стосовно осіб, які перебувають в районі проведення антитерористичної операції [3].

Звісно ж, що кримінально-процесуальне законодавство військового часу має мати характер вилучення з загального порядку та відображати такі положення про: статус учасників судочинства, форми та строки розслідування, підслідності, докази, заходи із забезпечення права і свободи громадян, що притягуються до кримінальної відповідальності.

Ключовою особливістю кримінального та кримінально-процесуального законодавства воєнного часу є та обставина, що дані галузі права мають бути включені до текстів відповідних нормативних правових актів до моменту оголошення воєнного стану [1,2].

Це необхідно зробити, щоб, по-перше, забезпечити системну цілісність кодифікованих актів при внесенні відповідних змін; по-друге, сформулювати за допомогою суспільної дискусії найбільш оптимальні конструкції кримінально-правових і кримінально-процесуальних норм, що дуже важко досягти в несприятливих для інтелектуальної роботи умовах військового часу, по-третє, забезпечити невідворотність покарань за дії, скоєні на початковому етапі ведення бойових дій, коли законодавство воєнного часу, ще не розроблено та не імплементовано у вітчизняну систему права.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012: редакція від 14.04.2017 : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page?text=2017>.
2. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: Закон України від 12.08.2014 № 1632-VII: редакція від 05.01.2017 <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1632-18>.
3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV: редакція від 05.01.2017 <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ТА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Лавров Вячеслав Вячеславович

аспірант кафедри цивільного процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Перегляд судових рішень за нововиявленим та виключними обставинами є самостійним видом перегляду судових рішень, що набрали законної сили, у цивільному судочинстві України (ст. ст. 423-429 ЦПК України), що має відповідати міжнародним стандартам доступності та справедливості судочинства у контексті п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі - ЄКПЛ) та практиці Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ). Незважаючи на те, що зазначений інститут є класичним для цивільного судочинства, у судовій практиці виникає низка проблемних питань. На особливу увагу у цьому контексті заслуговує питання суб'єктів оскарження у зазначених видах перегляду.

Перелік суб'єктів, які можуть подавати заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами є вужчим за перелік суб'єктів апеляційного та касаційного оскарження, що зумовлене екстраординарністю такого виду перегляду та його особливими підставами. Перелік осіб, які можуть подавати відповідні заяви, визначений окремо для кожної підстави у ст. 424 ЦПК України, проте на практиці часто трапляються порушення відповідних вимог законодавства.

Проблемним питанням, яке виникає у судовій практиці є питання стосовно суб'єктів, які можуть подавати заяви про перегляд судових рішень за виключними обставинами з підстав, передбачених п. 2 ч. 3 ст. 423 ЦПК України (встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом). Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 424 ЦПК України зазначена заява може бути подана особою, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, за умови, що рішення ЄСПЛ стосується справи, про перегляд рішення в якій просить заявник [1]. Водночас, як показує аналіз практики Верховного Суду, зазначена вимога не завжди дотримується при подачі відповідних заяв. Так, ухвалою Великої Палати Верховного Суду від 08 вересня 2001 року заявникові було відмовлено у відкритті провадження про перегляд судового рішення за виключними обставинами з тих підстав, що ЄСПЛ не встановив порушення Україною конвенційних зобов'язань щодо заявника у справі, про перегляд рішення за виключними обставинами у якій було подано відповідну заяву [2].

Крім того, слід звернути увагу на визначення кола суб'єктів, які можуть подавати заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Відповідно до позиції Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду особи, які не брали участі у справі в суді першої інстанції, однак суд вирішив питання про їх права і обов'язки, і такі особи вступили у справу в суді апеляційної або касаційної інстанції шляхом подання апеляційної чи касаційної скарги відповідно (ч. 3 ст. 352 ЦПК України), не належать до учасників справи, а, отже, не мають права подавати заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами [3].

У літературі також висловлювалися скептичні зауваження щодо такої позиції [4, с. 128-131; 5]. Так, одні автори пропонують розширити перелік осіб, які мають право

звертатися із відповідними заявами за рахунок включення до них осіб, які не брали участі у справі, однак суд вирішив питання про їх права та обов'язки [5, с. 94], натомість інші автори наполягають на можливості наділення таких суб'єктів правом на подання відповідних заяв за умови, що такі особи вступили у справу в суді апеляційної інстанції [4, с. 128-131].

На наш погляд, зазначена позиція Верховного Суду є спірною. Слід звернути увагу, що ЦПК України надає право оскарження судових рішень за нововиявленими обставинами учасникам справи (ч. 1 ст. 424 ЦПК України). Особи, які не брали участі у справі в суді першої інстанції, однак суд вирішив питання про їх права і обов'язки, можуть вступити у справу в суді апеляційної або касаційної інстанції шляхом подання апеляційної чи касаційної скарги, після чого вони користуються процесуальними права та несуть процесуальні обов'язки учасників справи (ч. 3 ст. 352 ЦПК України). На наш погляд, виключення зазначених осіб із переліку суб'єктів, які можуть подавати заяву про перегляд справи за виключними обставинами, звужує їх процесуальні права порівняно з іншими учасниками справи, а також ставить вказаних осіб у становище більш не вигідне, порівняно з іншими учасниками справи, що мають право подавати заяву про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Відтак, коло суб'єктів подачі відповідної заяви має бути розширене за рахунок включення до нього зазначеної групи суб'єктів. Водночас особи, які не брали участі в розгляді справи в суді першої інстанції, однак суд вирішив питання про їх права та обов'язки, за умови, що вони не вступили у справу при апеляційному чи касаційному перегляді справи, не належать до кола суб'єктів, які можуть звертатися до суду із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами.

Список використаних джерел:

1. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 2-428/11 від 28 березня 2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73304966>.
2. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 08 вересня 2021 року у справі № 521/2951/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99522718>.
3. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 06 вересня 2018 року у справі № 215/6648/15-ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88834134>.
4. Менюк Д. О. (2021) Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, Київ, 237 с.
5. Зельдіна О. Р., Колесник Р. М. (2017) Інститут перегляду рішення суду за нововиявленими обставинами. Право і суспільство. Господарське право та процес, (4), 89-95.

ПРОБЛЕМНІ ЗАВДАННЯ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ІМПОРТОВАНИХ АВТОМОБІЛІВ

Бушмін Валерій Олександрович

старший судовий експерт сектору автотоварознавчих досліджень
відділу товарознавчих та гемологічних досліджень лабораторії
товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Харківський НДЕКЦ МВС, Україна

Царинний Євгеній Олександрович

старший судовий експерт відділу товарознавчих та гемологічних
досліджень лабораторії товарознавчих, гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Харківський НДЕКЦ МВС, Україна

Призначення транспортно-товарознавчої експертизи найчастіше відбувається з метою оцінки матеріальних збитків, завданих внаслідок пошкодження автомобіля (або іншого транспортного засобу). Також останнім часом є помітною тенденція до придбання авто на закордонних аукціонах; такі транспортні засоби досить часто мають видимі пошкодження, що спричиняє виникнення спорів між сторонами комерційного договору на ґрунті оцінки їх ринкової вартості. Внаслідок цього почастишали випадки проведення транспортно-товарознавчих експертиз у справах, пов'язаних із користуванням або купівлею-продажем імпортованих автомобілів, що були в експлуатації.

Специфіка імпортованих автомобілів, що були у використанні, як об'єкта судової товарознавчої експертизи має свій вплив на тактику її проведення. Зокрема, оцінювання ринкової вартості об'єкта ускладнюється тим, що автомобілі із США можуть оцінюватися дорожче, ніж аналогічні моделі з країн Західної Європи, завдяки можливості прослідкувати історію їх експлуатації та ремонтів. Крім того, оцінювання ускладнюється розширенням ринкової бази оцінки – для деяких марок автомобілів для об'єктивнішої оцінки потрібні не лише каталоги українських фахових ресурсів [1], але і їх комерційні та закордонні аналоги.

Оцінювання величини втрати товарної вартості транспортного засобу на дату оцінки ускладнюється тим, що імпортовані автомобілі із пошкодженням, як правило, зазнають відновлювального ремонту. Внаслідок цього точність висновку експерта залежить від достовірності даних про митну вартість автомобіля, середньоринкову вартість ремонтно-відновлювальних робіт та запчастин, які було замінено.

До інших частих проблемних завдань товарознавчої експертизи імпортованих автомобілів відноситься визначення: дати виготовлення транспортного засобу; відповідності фактичної укомплектованості авто та зазначеної у нормативно-технічній документації; характеристик транспортного засобу згідно з Українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності; відповідності проведених ремонтно-відновлювальних робіт встановленим у нормативних документах критеріям та інші [2, с. 169].

Об'єктивність результатів ідентифікації автомобіля, а також встановлення кореляції між характеристикам транспортного засобу, що були визначені в результаті проведення зовнішнього огляду та його ринковою вартістю на дату

оцінки значно підвищується у разі використання експертом показань тахографа.

Разом із вивченням даних тахографа, увагу слід звертати дані електронних блоків управління системами, які фіксують коди помилок функціональних систем автомобіля, зокрема, двигуна, рульової системи, тощо.

Під час огляду установлюється візуальна відповідність ідентифікаційного номера (VIN) даним, зазначеним у реєстраційних документах. При ідентифікації транспортного засобу установлювалися його марка, модель, модифікація, об'єм двигуна, дата виготовлення, його комплектність. Оцінка здійснюється переважно із застосуванням бази оцінки, яка відповідає ринковій вартості. Ринкова вартість визначається із урахуванням ідентифікаційних даних транспортного засобу та його технічного стану. Ринкова вартість враховує його комплектність, укомплектованість і фактичний технічний стан, термін експлуатації, величину пробігу, умови, в яких він експлуатувався (зберігався), особливості кон'юнктури ринку регіону.

Спектр вирішуваних завдань впливає на те, що автомобіль як об'єкт судової товарознавчої експертизи, навіть у рамках одиничного дослідження, вивчається декількома методами, відповідно до кожного з яких може бути проведено ряд вимірів. Транспортний засіб конструктивно містить певну кількість агрегатів, вузлів та механізмів. До основних конструктивних блоків відносяться: двигун, трансмісія, системи керування автомобілем, рама, підвіска, салон. Кожен елемент конструкції має власні маркувальні позначення, тому одним із основних завдань експертизи є, загалом, ідентифікація представленого на дослідження транспортного засобу, насамперед, через вивчення нанесених на нього маркувальних позначень. Носіями інформації про індивідуальне маркування можуть бути металеві, полімерні, паперові та інші поверхні, так і електронні блоки управління.

Узагальнення вищенаведеного дозволяє констатувати, що автомобіль є джерелом різноманітної інформації, і в залежності від індивідуальної сукупності маркувань на представленому транспортному засобі, його конструктивних особливостей експерт вибудовує індивідуальний методичний підхід до дослідження об'єкта експертизи, спираючись на розроблений та рекомендований алгоритм. Об'єктивність результатів ідентифікації автомобіля, а також встановлення кореляції між характеристикам транспортного засобу, що були визначені в результаті проведення зовнішнього огляду та його ринковою вартістю на дату оцінки значно підвищується у разі використання експертом показань електронних блоків управління системами автомобіля.

Список використаних джерел:

1. Довідник «Бюлетень автотоварознавця» № 124. Інформаційно-обчислювальний центр Союзу експертів України. Вилучено з: <https://ivc.in.ua/?p=1654>.
2. Микитин, О.З. (2020) Особливості транспортно-товарознавчої експертизи транспортних засобів, що ввозять із США та Канади. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Технічні науки. №23. С. 166-174.

ЩОДО ПИТАННЯ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Возняковська Крістіна Анатоліївна

доктор юридичних наук, професор, професор

кафедри цивільно-правових дисциплін

Чернівецький навчально-науковий юридичний інститут

Національного університету «Одеська юридична академія», Україна

Договір вважається одним з популярних засобів врегулювання відносин в різноманітних сферах. Важливим завданням юриста-практика є розробка змісті і складання самого тексту договору, участь в переговорах, контроль за виконанням досягнутих домовленостей, оперативність внесення пропозицій щодо змін умов договору, тощо. Аналізуючи наукову літературу, можна дійти висновку, що договору належить провідна роль, оскільки шляхом укладання та виконання договорів товаровиробники самостійно на власний розсуд здійснюють виробництво продукції та її відчуження (реалізацію), за допомогою договору задовольняють свої потреби у товарах, послугах споживачі [6, с.239]. Військова агресія Російської Федерації проти України вплинула майже на всі сфери в Україні, в тому числі на можливість укладання цивільно-правових зобов'язань.

На практиці існує декілька підходів до укладання договорів. Англо-американський підхід найбільш розповсюджений серед учасників договірних відносин. І цьому є багато пояснень, зокрема й те, що США та Велика Британія проявляють найбільшу інвестиційну зацікавленість, а разом із фінансуванням з'являються й відповідні контрактні проформи. Окрім цього, у встановленні домінування притаманних англо-американського підходу та шаблонів текстів договору на міжнародній арені відіграла й гнучкість та зручність використання цих інструментів. Що ж стосується нашої держави, то для нас визначальну роль відіграють положення законодавства, а судові акти не розглядаються в якості основного джерела права. Однак, стрімкий розвиток економіки, пандемія COVID-19, війна вимагають пристосовуватись до тих форм, які пропонують наші іноземні партнери та обставини, які склались в конкретний проміжок часу. Більш того, на сьогодні виникло багато проблем укладенням договорів в умовах війни. Надзвичайно важливим є чітке розуміння порядку укладення договору. Тривоги, відсутність сполучення, проблеми з поштовим зв'язком, а в деяких ситуаціях неможливість пересування обмежують реалізацію укладання тих чи інших договорів. Тому і законодавство (зокрема, ст. 639 ЦКУ передбачено можливість укладання договору за допомогою інформаційно-комунікаційних систем.), і технічні можливості («Дія: Державні послуги онлайн») дозволяють підписання документів в електронній формі [1]. Переважна більшість договорів укладаються з використанням електронного підпису. Через державний сервіс Дія на документ може бути накладений електронний підпис, перевірити справжність накладеного електронного підпису на підписаному документі та здійснити підписання документу іншими сторонами [3].

Що ж стосується структури договору, то класичної (типової) побудови договору в нас не має. Можна говорити лише про розташування певних назв розділів договору, зокрема, предмет, права та обов'язки сторін (іноді – порядок розрахунків, перехід прав, строки тощо); відповідальність; заключні положення. Це навряд чи може

виконувати роль основи для досягнення домовленостей, для виділення й подальшого використання стандартних елементів договору. В Україні фактично відсутні шаблони договорів (здебільшого вони являють собою певний переказ положень Цивільного та Господарського кодексів України). А це тягне за собою стислу форму договору, оскільки не має змісту дублювати положення кодексів [4, с. 236]. Однак, така форма договору може потягнути негативну реакцію з боку іноземного партнера.

Але, не варто ідеалізувати англо-американський підхід до укладання договорів, тому відмітимо і його негативні характеристики: зокрема, об'ємність деяких формулювань (досить часто в преамбулі розписується занадто багато другорядних положень – «беручи до уваги, що»); невиправдано великий обсяг тексту договору, який тягне за собою несприйняття всього об'єму інформації; надмірна кількість суб'єктивно оцінюваних критеріїв (наприклад, несприятливі наслідки) [5, с. 45].

Тому, у юристів-практиків існує досить непроста задача: необхідно виокремити і запозичити найкраще з досвіду наших іноземних колег, виділити інструменти, які можуть бути прийнятні з точки зору українського законодавства і юридичної практики, а з іншого – формування принципово нового підходу в сфері договірної права, і, використовуючи іноземний досвід, в подальшому відфільтровувати недоліки, у тому числі й ті, які сприймаються як застарілі [5, с. 189].

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. (Редакція від 01.08.2022 № 1591-IX). URL: www.rada.gov.ua.
2. Charles M. Fox Working With Contracts: What Law School Doesn't Teach You. Practising Law Institute, 2008 - 314 p.
3. Дія: Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua/>.
4. Луць А. В. Свобода договору в цивільному праві України: навч. пос. / А. В. Луць. – К.: Школа, 2004. – 47 с. Павленко Д. Г. Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях: Автореф. дис. канд. юрид. наук / Д. Г. Павленко. – К.: 2009. – 13 с.
5. Павленко Д. Г. Принцип добросовісності в договірних зобов'язаннях: Автореф. дис. канд. юрид. наук / Д. Г. Павленко. – К.: 2009. – 13 с.
6. Резніченко С. В. Еволюція договору: деякі аспекти // Шості юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: (до 150-річчя від дня його народження) : матер. Міжнародної наук.-практ. конф. (Одеса, 20-21 травня 2016 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Астропринт, 2016. – С. 239-244.

СЕКЦІЯ V. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ПІДСТАВИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рибалка Аліна Володимирівна

курсант ФПФППД навчальної групи ПД-031

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Шайда Олена Сергіївна

курсант ФПФППД навчальної групи ПД-031

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Карповський Сергій Вікторович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

та спеціальної техніки, підполковник поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Постановка проблеми. Сучасний кримінальний світ характеризується значним рівнем професіональності, продуманості та організованості кримінальних правопорушників. Для правопорушників показовим є використання розвідки, контррозвідки, спеціальних технічних засобів та знань, котрі допомагають тривалий час приховувати кримінальне правопорушення, прибирати сліди та приховуватися від контролюючих органів. Саме тому, з метою отримання відомостей про підготовку або вчинення кримінального правопорушення суб'єктами передбачає подальше документування, проникнення в злочинне середовище та проведення оперативних-розшукових заходів, представниками уповноважених законом осіб. В цілому оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативнотехнічних засобів.

Стан дослідження. Дане питання досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема К.К. Горяінов, Ю.Ф. Кваша, К.В. Сурков, О.Ю. Шумилов, В.М. Осипкін, В.С. Овчинський, С.І. Захарцев, М.А. Погорецький та багато інших. В цей же час на практиці було виявлено, що одним із недоліків є різне трактування в юридичних науковців думок з приводу підстав проведення оперативно-розшукової діяльності, що має вплив на ефективність проведення.

Метою написання є аналіз існуючих поглядів щодо підстав проведення оперативно-розшукової діяльності.

Виклад основних положень. Оперативно-розшукова діяльність - це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [1, с. 129].

Підставами для проведення оперативно-розшукової діяльності є:

Наявність інформаційних положень, котрі були одержані відповідно до умов

визначених законодавством, та в подальшому передбачають перевірку за допомогою проведення оперативно-розшукових заходів та засобів.

В наявності є запити від представників держави, організацій та установ, з метою перевірки відомостей про особу, для подальшого її допуску до державної таємниці або до роботи із ядерними матеріалами.

Є потреба подальшого отримання розвідувальної інформації. Зібрання таких інформаційних відомостей передбачає захист інтересів безпеки населення та держави.

Наявність інформаційних відомостей з приводу узагальнення матеріалів ЦОВВ з приводу фінансування тероризму, тощо[2, с. 132].

Відповідно до умов чинного законодавства України такі підстави можуть містити свій прояв в тексті заяв, повідомлення громадян або посадових осіб, у публікаціях засобів масової інформації чи в доручення та постановках слідчих та судових органів, або органів прокуратури.

Заборонено проводити будь-яку оперативно-розшукову діяльність у разі відсутності належних доказів та підстав, що свідчать в подальшому про необхідність її проведення.

Юридичні дослідники Р. Мукоїда, Д. Ноздрін у своєму підручнику поділяють такі підстави на два види:

- підстави, спрямовані на протидію злочинності;
- підстави, що мають дозвільний характер [3, с. 258].

Як державно-правовий вид діяльності, оперативно-розшукова діяльність має свою специфіку, понятійний апарат, закономірності, не проаналізувавши положення якої немає сенсу очікувати на результативність проведення такої діяльності. Своєчасне виявлення, попередження і припинення протиправної діяльності можливі лише за умови глибокого розуміння елементів структури ОРД та їх характеристики.

На мою думку дане питання потребує подальших юридичних досліджень та виключення нечітких науково обґрунтованих рекомендацій в цьому питанні, що в подальшому призводить до невиправданих втрат часу, сил, чітких перспектив у підході до аналогічних ситуацій, а в багатьох випадках – і до серйозних помилок.

Висновок. Отже, на основі проведеного аналізу нормативної бази підстав проведення оперативно-розшукової діяльності, а також наукових праць вчених у зазначеному напрямку, робимо висновок, що підставами проведення оперативно-розшукової діяльності лише фактичні дані про реальне вчинення або підготовку кримінально-протиправного діяння, які потребують перевірки шляхом проведення зазначеної діяльності. Крім цього, підстави розрізняють між собою: 1) такі, що спрямовані на протидію; 2) які мають дозвільний характер. Тобто, підставами проведення оперативно розшукової діяльності - інформація про діяння, яке необхідно вчасно виявити, попередити його вчинення та здійснити профілактику правопорушень в цілому.

Список використаних джерел:

1. Грібов М.Л. Правове регулювання документування вчинення злочину в кримінальному процесі й оперативно-розшуковій діяльності. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 2018. № 1 (15). С. 129.
2. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (Дніпро, 20 жовт. 2017 р.): у 2-х ч – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – 132 с.
3. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика : навч.-метод. посібник / О. О. Подобний. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 258 с.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗАСОБІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ПРАВОВА ОСНОВА ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНИХ ЗАСОБІВ

Полякова Юлія Євгеніївна

здобувач вищої освіти 3 курсу

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Карповський Сергій Вікторович

Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Сучасна злочинність досягла апогею свого розвитку, злочинці нашого часу вчиняють кримінальні правопорушення із застосування інноваційної техніки і в деяких випадках присутність злочинця на місці події під час безпосереднього вчинення кримінального правопорушення зовсім не обов'язкова. Тому перед поліцією постало доволі складне питання розкриття даного виду кримінальних правопорушень, тому для повноцінного виконання повноважень поліції та притягнення винних до відповідальності поліція під час здійснення оперативно-розшукової діяльності може використовувати оперативно-технічні засоби.

Для початку з'ясуємо власне поняття оперативних засобів. Отже, оперативні засоби являють собою сукупність спеціальних технічних та програмно-технічних засобів, речовин і науково обґрунтованих прийомів їхнього правомірного застосування в процесі проведення оперативно-розшукової діяльності, які складають собою оперативною технікою. При цьому, призначення оперативної техніки полягає у виявленні і фіксації даних, які вказують на факти злочинної діяльності й причетності конкретних осіб до їхнього вчинення; для необхідності пошуку предметів та документів, відомості з яких можуть застосовуватись для здійснення оперативно-розшукової діяльності, під час досудового розслідування і судового слідства з кримінальних справ, а також для виявлення та знешкодження причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень [5].

Застосування оперативними підрозділами Національної поліції України оперативної техніки передбачено законодавцем у відповідних законодавчих актах. Такими нормативно-правовими актами є: статті 30, 31, 32 Конституції України, які передбачають обмеження певних прав та свобод людини (таких як: недоторканість житла, таємниця листування та телефонних розмов, неможливість втручання в особисте та сімейне життя та ін.) за наявності вмотивованого рішення суду та якщо іншими способами отримати необхідну інформацію про вчинення кримінального правопорушення неможливо [1].

Статтею 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено права підрозділів, до повноважень яких віднесено здійснення оперативно-розшукової діяльності [2]. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», а саме стаття 15 передбачає право оперативних підрозділів для боротьби з організованою злочинністю використовувати спеціально технічні засоби відповідно до чинного законодавства [3].

Розглянемо види засобів оперативно-розшукової діяльності. Отже, класифікація зазначених засобів передбачає розподіл таких засобів та основні та допоміжні. До основних засобів оперативно-розшукової діяльності відносяться засоби, які пов'язані

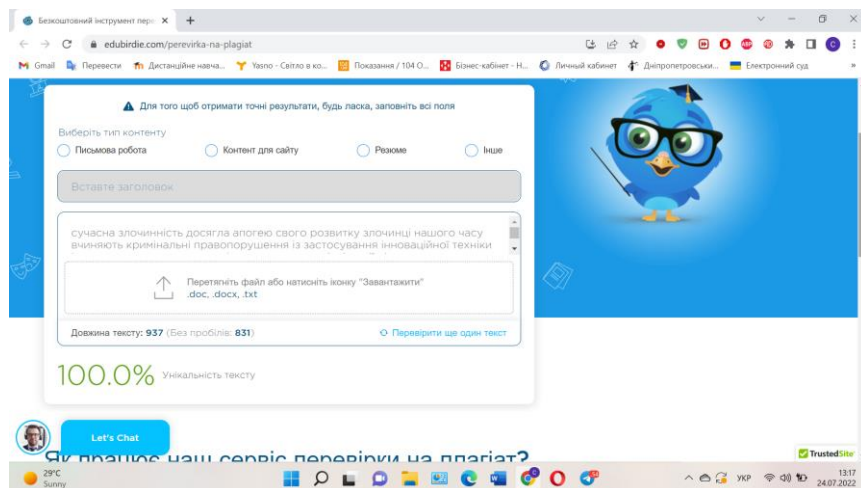
із зняттям інформації з наявних каналів зв'язку, слуховим контролем особи і оперативним звукозаписом особи, оперативним спостереженням та фіксації спеціальними пошуковими приладами, у тому числі спеціальними хімічними речовинами, засобами оперативної сигналізації тощо. Необхідно зазначити, що для застосування хоча б одного із основних засобів оперативної техніки необхідний спеціальний дозвіл судового органу.

До допоміжних оперативних засобів відносяться: засоби зв'язку, транспорт, маскувальні засоби, засоби активного та пасивного захисту особового складу та ін. Тобто використання допоміжних оперативних засобів забезпечує виконання основних оперативних засобів.

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що застосування оперативної техніки є складовою частиною діяльності підрозділів, які уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність. При цьому необхідно зазначити, що відомості, отримані в результаті використання оперативної техніки є таємними. Тому працівники оперативних підрозділів, які користуються такими відомостями повинні суворо дотримуватися правил поведінки з таємними документами та не допускати розкриття джерел отримання оперативної інформації [5].

Список використаних джерел:

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.07.2022)
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст.303 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 24.07.2022).
3. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 35, ст. 358 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 24.07.2022).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 24.07.2022).
5. Оперативна техніка – засіб ОРД URL: <http://ord-irina.pp.ua/%D0%9E%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B1-%D0%9E%D0%A0%D0%94/>.

ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Голубєва Даніела Володимирівна

курсант 3 курсу ННППФППП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Зеленський Є.С.

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Вогнева підготовка – важлива і необхідна для подальшого проходження служби навчальна дисципліна, яку мають якісно та в повному обсязі опанувати поліцейські. На початковому етапі вивчення техніки пострілу особливе значення має психологічна підготовка працівників, яка безпосередньо спрямована на розвиток стійких морально-вольових якостей, що дозволять правоохоронцям виконувати покладені на них обов'язки і повноваження у будь-якій ситуації. В більшості випадків стрільба з вогнепальної зброї під час навчального процесу викликає страх і тривогу, що істотно впливає на результати стрільби. Це пов'язано з природною емоційною реакцією людини, коли емоційне напруження призводить до дезорганізації мислення і непослідовності дій.

Зокрема, емоційному напруженню характерні наступні ознаки:

- почастішання пульсу та дихання;
- підвищення пітливості долонь;
- непослідовність рухів;
- підвищення вібрації цільової зброї;
- втрата рівноваги стрільця напоготові;
- порушення зорового сприйняття.

Цінним показником психологічної готовності поліцейського є емоційна стійкість, вміння зберігати здатність об'єктивно оцінювати ситуацію в екстремальних умовах і відповідно до неї вживати потрібні заходи. Виховний вплив повинен здійснюватися у напрямі загартовування нервової системи; усунення нервових стресів, які можуть нашкодити психіці працівника; посилення мотивації; захисту від негативного впливу стресу [1].

Здебільшого вплив емоційного стану поліцейського на зміни техніки стрільби спричинений індивідуальними особливостями організму людини, рівнем підготовки, фізичним станом, часом доби і зовнішніми умовами [2].

Психологічна робота ставить собі за мету сформувати у поліцейських якості, що допоможуть їм покращити свій емоційний стан для досягнення позитивних результатів під час стрільби, а саме: вміння абстрагуватися від зовнішніх подразників; зосередженість на вправі та повний контроль дій; відмова від неповноцінного вистрілу; дуельна стрільба.

Окрім цього, психологічна готовність поліцейських має такі завдання: подолання хвилювання на вогневому рубежі; подолання страху роботи з вогнепальною зброєю; адаптація до пострілу; тренування периферичного та тунельного зору стрільця [1].

Ритм дихання має велике значення під час утримання зброї і наведення її на ціль. Визначивши необхідне положення для стрільби, у момент прицілювання

стрільцю необхідно дихати вільно і рівномірно, затамувавши подих на природному напіввидиху безпосередньо перед самим пострілом. Для здійснення пострілу цілком достатньо затримати дихання не більше ніж на 5-7 секунд [3]. Тож, контроль дихання має неабиякий вплив на емоційний стан під час стрільби та на її результативність, що також слід враховувати у процесі психологічної роботи.

Отже, виходячи з вищезазначеного, констатуємо: якісний рівень розвитку психологічної підготовленості поліцейського забезпечує в подальшому правильне й послідовне виконання всіх дій під час стрільби, а відповідно й досягнення успішних результатів.

Список використаних джерел:

1. Лопатова О. М., Бойко О. І. Психологічна надійність стрілка. The XIV International Science Conference «Theoretical foundations in practice and science», December 21 – 24, 2021, Bilbao, Spain. 612 p. 2021. С. 515-518.
2. Малічевський В. І. Психологія застосування вогнепальної зброї на ураження: деякі соціокультурні та практичні аспекти. Наукові записки. Вип. 2. Острог. 2001. С. 191-195.
3. Казначеев Д. Г., Лопатова О. М. Особливості формування психологічної стійкості і готовності працівників поліції у процесі навчання з вогневої підготовки. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. №4. С. 82-85.

СУЧАСНІ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Курбанова Оксана Сергіївна

Курсант ФПФППД (ПД-031)

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Фурсов Владислав Миколайович

Курсант ФПФППД (ПД-031)

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Карповський Сергій Вікторович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності, полковник поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Сучасні оперативно-технічні засоби, що використовуються правоохоронними органами України у протидії злочинності

На сьогодні, неможливо уявити життя без технологій, адже вони стали невід'ємною частиною життя кожної людини. Зазначимо, що з розвитком державності та набуття більшої прогресивності, в Україні змінюється місце і роль правоохоронної системи, зокрема Національної поліції України. Так, технології відіграють не малу роль також і під час виконання професійних обов'язків працівниками правоохоронних органів, так як самі по собі допомагають полегшити процес розшуку та, в подальшому, доказування вини правопорушників. На жаль, останнім часом в українському суспільстві більш характерними стали такі явища, як загострення криміногенної обстановки з одночасним зростанням злочинності, зниження рівня життя населення, пов'язаного з соціально-економічною нестабільністю. Саме тому все більшій актуальності набувають питання аналізу оперативно-технічних засобів, що використовуються правоохоронними органами у протидії злочинності.

Насамперед, потрібно зауважити на тому, що можливість використання засобів оперативно-розшукової діяльності визначена в багатьох національних нормативно-правових актів, наприклад, Конституцією України [1], Кримінальним процесуальним кодексом України [2], Законами України «Про оперативно-розшукову діяльність» [3], «Про Національну поліцію» [4] та відомчих нормативно-правових актах. Хоч Основним Законом нашої держави виступає Конституція України, однак більш ширше повноваження оперативних підрозділів висвітлюються саме в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», де також і чітко закріплені можливі для застосування оперативно-технічні засоби, що направлені на протидію злочинності в цілому.

У свою чергу, відповідне застосування сучасних технічних засобів та певне вдосконалення прийомів їх використання в протидії злочинності визначається досить дієвим резервом підвищення ефективності оперативно-розшукової діяльності. Доцільним є зазначити, що використовувані оперативними підрозділами технічні засоби, прийнято називати «оперативною технікою», а відносять до неї: спеціально виготовлені оптико-механічні та електронно-оптичні прилади; прилади відео-, аудіо- запису; пошукові прилади; прилади, які слугують для імітування знарядь вчинення кримінальних правопорушень та інше. Також, не менш

ефективним засобом оперативно-розшукової діяльності є розшукові собаки, які спеціально натреновані та застосовуються в розкритті кримінальних правопорушень, розшуку та затримання правопорушників, виявленні наркотиків, в припиненні масових заворушень [5, с. 200].

Слід зауважити на тому, що самі по собі оперативно-технічні засоби визначаються певною складовою оперативної техніки, що використовується оперативно-технічними підрозділами згідно чинного законодавства задля проведення оперативно-технічних заходів [6, с. 79]. На практиці, до таких заходів відносять: 1) фото-, відео-, аудіоапаратура, яка певним чином слугує для одержання необхідної інформації під час провадження слідчих дій, оперативно-розшукових заходів та інше; 2) засоби одержання оперативно-розшукової інформації для розшуку зниклих правопорушників (злочинців), які використовуються задля забезпечення активного розшуку правопорушників та встановлення причетності осіб до факту вчинення кримінального правопорушення; 3) спеціальні хімічні речовини, які застосовуються в роботі карного розшуку, боротьби з організованою злочинністю, боротьби із злочинністю у сфері економіки тощо, з метою створення штучних умов для посилення слідоутворення та одержання оперативно-розшукової інформації; 4) засоби пошукової техніки, які самі по собі розширюють можливості виявлення речових доказів для об'єктивного та повного розкриття кримінального правопорушення; 5) прилади бачення у темряві, які спрямовані на спостереження в умовах маскуванню у темні години доби або у затемнених приміщеннях та інші [7, с. 177]. Даний перелік оперативно-технічних засобів, які безпосередньо використовуються в діяльності правоохоронних органів не є вичерпним, адже їх досить велика кількість.

Отже, можна зробити висновок, що оперативно-технічні засоби, що створені та направлені на безпосереднє запобігання та протидію злочинності відіграє не малу роль саме в забезпеченні ефективності виконання своїх службових обов'язків працівниками правоохоронних органів. Без наявності даних засобів в функціональному оснащенні оперативних підрозділів, проведення оперативно-розшукових заходів здійснювалося набагато повільніше в умовах сучасності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
4. Про Національну поліцію України: Закон України від 02.07.2022 №580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
5. Пеньков С.В. Класифікація засобів оперативно-розшукової діяльності. Форум права, 2016. 199-202 с.
6. Хараберюш І.Ф. Оперативна техніка як теоретико-прикладна категорія оперативно-розшукової науки. Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Право», 2017. 77–82 с.
7. Кобець М.В. Щодо застосування науково-технічних засобів у розкритті злочинів. Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів. К.: Нац. акад. вн. справ, 2012. 176-177 с.

ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНА ПІДГОТОВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Петренко Павло Павлович

курсант ННІППФПНП, факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Плахотний Артем Павлович

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У сучасних умовах злочинність докорінно змінила і продовжує змінювати не тільки свій зовнішній вираз, а й зміст. Ми говоримо про те, що злочинний світ об'єднує все більше професіоналів, людей з певним досвідом, знаннями та навичками. Більш того, рівень технічної оснащеності організованої злочинності значно перевищує рівень оснащеності правоохоронних органів. Це стосується транспорту, зброї, зв'язку і т. д. Щоб протистояти цьому, потрібно мати в своєму арсеналі більш досконалі інструменти. Організована злочинність часто не має кордонів, її дії не залежать від законів, рівень фінансування є непомірним, чого, на жаль, не скажеш про правоохоронні органи. Здатність поліції успішно виконувати покладені на неї важливі державні завдання в екстремальних ситуаціях визначається станом системи управління, реальністю планування, всебічної безпеки, а головне, високою професійною підготовкою всіх категорій працівників [2]. Однак насправді поліцейські в таких ситуаціях часто виявляються достатньо не підготовленими, відсутні чіткість, злагодженість та оперативність у їхніх діях. Як цьому всьому протистояти правоохоронним органам, зокрема, поліції? Відданість своїй справі, високий рівень професіоналізму, наявність необхідних знань, умінь і навичок, відмінне володіння зброєю, спеціальними засобами – все це забезпечує тактико-спеціальна підготовка.

Тактико-спеціальна підготовка є складовою частиною бойової підготовки працівників поліції, метою якої є навчання особового складу вмілим діям в екстремальних ситуаціях, завчасна підготовка керівного та начальницького складу до виконання службово-бойових завдань у надзвичайних умовах. мирний і воєнний час. Підготовка базується на відпрацюванні та вивченні тактичних прийомів і способів дій в екстремальних ситуаціях, застосуванні зброї, військової та спеціальної техніки та спеціальних засобів, бойових порядків, маневру силами і засобами, оволодінні керівниками прийомами управління підлеглими силами. і командний склад. Особливості тактико-спеціальної підготовки визначаються спеціальними завданнями та тематикою. В основу тактико-спеціальної підготовки покладено такі принципи, як цілеспрямованість, плановість, постійна висока бойова готовність, єдиноначальність.

У сучасних умовах роль тактико-спеціальної підготовки важко переоцінити. Це найважливіша складова спеціальної підготовки, одна з центральних навчальних дисциплін у навчальних закладах системи МВС України. Метою викладання тактико-спеціальної підготовки в навчальних закладах вищої професійної освіти МВС України є набуття курсантами (слухачами) знань, формування вмінь і навичок, які дозволяють розв'язувати завдання в особливих умовах. Метою підготовки кадрів у

системі МВС є випуск висококваліфікованих спеціалістів у сфері правопорядку. Початковий етап навчання в університеті відіграє провідну роль у формуванні особистості працівника правоохоронних органів. Водночас таке завдання є пріоритетним не лише для МВС України, а й для інших правоохоронних органів.

Враховуючи специфіку діяльності, слід зазначити, що за багатьма аспектами професійна діяльність відноситься до екстремальних, що, у свою чергу, потребує відповідної підготовки. Це підтверджує необхідність комплексної розробки науково обґрунтованої системи міждисциплінарної взаємодії, яка дає змогу формувати стійкі професійні навички поліцейських та підвищувати рівень бойової готовності.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
2. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / За заг. ред. О.А.Банчука. – К.: Москаленко О.М., 2013.

СЕКЦІЯ VI. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЇХ МАЙБУТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Антипова А.К.

курсант 4-го курсу ННІПтаПФПНП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Зеленський Є.С.

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Якісна підготовка працівників правоохоронних органів виступає чи не найголовнішим питанням для кожної держави. Саме від рівня знань, вмінь та навичок котрими володітиме правоохоронець буде залежати рівень безпеки у суспільстві.

Відтак вивчаючи дану тематику перше на, що ми хочемо звернути увагу так це на статтю 46 Закону України «Про Національну поліцію» у якій мова йде про те, що працівникам правоохоронних органів законодавцем надано право на застосування та використання вогнепальної зброї [1]. Вказаний вище факт, свідчить про те, що кожен працівники поліції відповідно до наданих державою йому прав та обов'язків повинен вміти користуватися зброєю.

До того ж вивчаючи дану тематику ми просто не могли оминати увагою той факт, що відповідно до відповідно до статті 365 Кримінального кодексу України за перевищення влади або службових повноважень передбачена кримінальна відповідальність [2]. Тобто ми розуміємо, що працівник поліції повинен не лише володіти навичками користування зброєю, але й діяти у відповідності до норм законодавства, оскільки навіть найменше перевищення буде нести за собою відповідальність.

Відтак ми розуміємо, що на сьогодні виступає важливим питанням саме підготовка майбутніх працівників правоохоронних органів в цьому напрямку. Оскільки саме від знань отриманих у закладах із специфічними умовами навчання у подальшому залежить рівень підготовленості таких осіб на практиці.

Вивчаючи дану тематику ми повинні розуміти, що курсанти повинні володіти не лише практичними, але й теоретичними знаннями. Відтак ми хочемо приділити особливу увагу даному питанню, оскільки найбільш проблемним питанням при вивченні даної дисципліни виступає отримання саме теоретичних знань.

Говорячи про теоретичні знання ми повинні розуміти, що необхідно постійно підтримувати інтерес курсантів до його вивчення. При цьому ми вважаємо, що вивчення повинно відбуватися на постійній основі, оскільки матеріал котрий періодично не повторюється має властивість забуватися, а у діяльності правоохоронних органів це виступає недопустимим.

Тож при вивченні теоретичної частини ми пропонуємо періодично створювати

на парах теоретичні брейн-ринги, котрі давали б змогу курсантам перевірити знання один одного, й при цьому виявити недоліки які можливо наявні в них. До того ж цікавим досвідом було б поєднувати декілька груп курсантів, а можливо навіть розділяти людей на пари, щоб кожен мав змогу перевірити свій рівень знань. Саме таким чином ми зможемо підтримувати інтерес до вивчення дисципліни й при цьому досить легко зможемо покращувати знання курсантів.

Попри важливість теоретичних знань ми не можемо забувати про практичні, оскільки саме вони допоможуть курсантам на практиці у разі необхідності застосування та використання зброї.

Ми не можемо не звернути увагу на той факт, що відповідно до Наказу № 334 існує низка вправ для стрільби котрі покращують рівень володіння зброєю курсанта, зазначимо, що даний нормативно-правовий аспект виступає дуже важливим при підготовці майбутніх правоохоронців [3]. Проте ми хочемо звернути увагу на сьогодні маючи змогу користуватися інтерактивними тирами доцільно було б використовувати під час підготовки кадрів ще й їх, з метою комплексного засвоєння знань.

Відтак ми пропонуємо використовувати інтерактивні тири при підготовці правоохоронців та надавати йому можливість відпрацьовувати певні ситуаційні завдання, де обстановка може швидко змінюватися й вимагатиме від курсантів швидких й при цьому законних дій. На нашу думку, вказаний аспект позитивно вплине на рівень підготовленості майбутніх працівників поліції.

Виходячи з всього викладеного вище ми можемо дійти висновку, що підготовку курсантів у сфері вогневої підготовки виступає дуже важливим аспектом, саме тому ми повинні наголосити на необхідності приділення більшої уваги при вивченні даної дисципліни курсантами. Ми пропонуємо залучати до викладання даної дисципліни запропоновані нами методи з метою покращення рівня підготовленості курсантів з даної дисципліни.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015, №580-VIII, поточна редакція 15.06.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 17.07.2022).
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III, поточна редакція 22.06.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 17.07.2022)
3. Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських та Норми витрат боєприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб : Наказ МВС від 26.04.2019, № 334.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАГУВАННЯ НА ПРОВОКАЦІЙНІ ДІЇ

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

майор поліції, викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Постановка проблеми. Недаремно провокація вважається одним із найдавніших інструментів маніпуляції, і представники Homo sapiens завжди використовували її для досягнення своїх цілей. Вплинути на іншу людину, змусити її зробити те, чого вона ніколи не зробила б у врівноваженому стані – головна мета провокатора. Психологи розуміють провокацію як цілеспрямоване збудження почуттів і емоцій. Провокуючи людину, спонукаючи її до необдуманих дій, провокатор передбачає її поведінку і планує отримати від неї певну вигоду: матеріальне чи психологічне задоволення. З латини провокація перекладається як «виклик», тобто виклик тому, на кого спрямована провокація. Працівники поліції часто стають учасниками провокаційних дій, і саме тому важливості набуває питання навичок реагування на такі дії та в подальшому отримання від цієї ситуації виключно позитивних наслідків для працівника.

Стан дослідження. Дані питання у своїх дослідженнях вивчали Борець Т., Галиця О., Демко Г. В., Денисюк С.Ф., Ільченко С. В., Лоза Ю. І., Маляренко В.Т., Тертишник В.М., Шепітько В.Ю. та деякі інші вчені.

Метою написання є здійснення дослідження особливостей реагування на провокаційні дії представниками правоохоронних органів.

Виклад основного матеріалу. Так як більша частина населення держави має негативне відношення до працівників поліції, останні в свою чергу мають діяти без підтримки та відкритості з боку правопорушників. Часто особи, що підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення мають на меті приховати достовірну інформацію, яка в подальшому впливає на рішення прийняте працівниками поліції, а також здійснюють певні провокації з метою погіршення становища працівника.

Під час спілкування з населенням та правопорушниками, поліцейський стикається із негативною оцінкою своїх дій, зокрема грубістю, загрозами, спробами принизити їхню гідність. Такі емоції базуються на основі отримання негативної реакції, грубощів, неправомірне застосування сили працівником поліції, а в подальшому використати такі вчинки для звинувачення поліцейських в упередженості і прагнення відміни ухвалених ними рішень[1, с. 251]. На практиці такі дії проявляються в повному ігноруванні вимог працівника поліції, викидання документів, грошових коштів та інших предметів матеріального світу в поліцейського, відкрита агресія, нецензурні слова в адресу правоохоронної системи, тощо.

В даних умовах, на будь-яку провокацію з боку правопорушника, поліцейський має відповідати спокійно, роблячи акцент та контролюючи власну поведінку. Також слід приймати рішення спокійно, не поспішати та намагатися знайти правильне рішення та дійсну мотивацію дій правопорушника. Здійснені заходи з боку працівника поліції повинні відповідати обставині вчинення неправомірних дій та не виходити за рамки закону.

Поліцейський не повинен агресивно реагувати на провокацію, а навпаки стикнувшись із такою поведінкою діяти енергійно, рішуче та не допускати погроз. Надаючи правопорушника можливість виговоритися, але при цьому своєчасно

припиняючи вислови і дії, що принижують гідність поліцейського, проявляючи при цьому стриманість.

Також працівник поліції може взагалі не реагувати на провокації з боку правопорушника. Такими діями відбувається змінення реакції провокатора, уникнення можливості отримати компромат на себе. Оскільки метою провокації є подальше отримання реакції поліцейського[2, с. 55-57].

Але на практиці трапляються випадки, при яких поліцейський не може ігнорувати провокацію. В таких умовах слід дати гідну відсіч. Поліцейським може використати провокацію-відповідь, спровокувавши самого нападника. Слід діяти непередбачувано та нелогічно, аби провокатор почав нервувати. Також можна частіше ставити питання, а не відповідати на них. На провокації потрібно не реагувати, а саме відповідати, зважено та спокійно.

Висновок. Отже, підсумовуючи проведене дослідження можна дійти висновку, що на практиці часто трапляються випадки коли правопорушники використовують провокації для отримання реакції з боку поліцейського, та в подальшому використати таку реакції для власних потреб. В даних умовах поліцейських має гідно та законно реагувати на провокацію. Поліцейський має бути спокійним, сконцентрованим та діяти відповідно до вимог закону. Досить логічним являється факт того, що в період навчання у ВНЗ слід акцентувати увагу поліцейського на вміння правильно поводити себе та реагувати, а також виконувати службові обов'язки та повноваження, аби діяти відповідно до норм, встановлених законодавством та представляти підрозділи поліції виключно з позитивного боку.

Список використаних джерел:

1. Бакаянова Н. М., Кубаєнко А. В., Свида О. Г. Організація діяльності Національної поліції України та оперативних підрозділів [Електронне видання] : навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання) / Н. М. Бакаянова, А. В. Кубаєнко, О. Г. Свида. – Одеса : Фенікс, 2020. – 251 с.
2. Тактико-спеціальна підготовка: навч. посіб. / [О.Г. Комісаров, А.О. Собакарь, Е.Ю. Соболев, О.С. Юнін та ін.]; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро: ДДУВС, 2017. – 55-57 с.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

майор поліції, викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Питання якісної тактико-спеціальної підготовки поліцейських в Україні зараз є дуже актуальним. Перш за все, це пов'язано з тим, що правоохоронці працюють безпосередньо з населенням, тому для того, щоб показник довіри до поліції в суспільстві та ефективність її роботи був високим, необхідний ступінь спеціальної підготовки поліції має бути на належному рівні. Зазначимо, що основні положення щодо організації службової підготовки викладено в наказі МВС від 26 жовтня 2016 року № 50, яким визначено порядок проведення навчальних занять, перевірки підготовки особового складу Національної поліції України [5, с. 101-102].

Законодавство України визначає тактико-спеціальну підготовку як сукупність навчальних дисциплін, основною метою яких є навчання особового складу правилам поведінки та підготовка до виконання службових обов'язків у надзвичайних ситуаціях. Виділяють такі принципи, на яких базується ТСП: цілеспрямованість і плановість; відповідність закону та висока професійна підготовленість; принцип єдиного керівництва [3, с. 16].

На жаль, варто прислухатися до позиції Є.Ф.Бахчевана про те, що сучасний аналіз діяльності працівників Національної поліції дозволяє стверджувати, що існує досить багато питань щодо підготовки поліцейських за окремими напрямками службової діяльності. У нетиповій, а тим більше екстремальній ситуації поліцейські часто виявляються недостатньо підготовленими. Зокрема, мають місце серйозні порушення у розстановці сил і засобів, в організації, управлінні діями нарядів та підтримці зв'язку з ними тощо. Все це призводить до негативних наслідків при виконанні покладених на поліції завдань із забезпечення охорони публічного порядку та громадської безпеки в цілому, а також при проведенні спеціальних операцій. Таким чином, необхідно посилити увагу до підготовки поліцейських, зокрема, до тактики дій в умовах проведення спеціальних операцій МВС та підрозділів Національної поліції [4]. Це також має прямий зв'язок з тим, що відбувається коли викладач моделює ситуацію службової діяльності. В такій ситуації у свідомості слухача сприймається як ігровий момент, відірваний від реальних подій на місці його служби в майбутньому.

На сьогоднішній день удосконалення тактико-спеціальної підготовки відбувається разом із реформуванням усієї правоохоронної системи нашої держави і здійснюється за таким алгоритмом:

- 1) розвиток політико-правових засад службової діяльності;
- 2) встановлення медико-соціальних обмежень щодо застосування поліцейських заходів;
- 3) розвиток достатнього рівня технічного та правового забезпечення поліції [1, с. 120-121].

Окрім вітчизняних особливостей тактичної підготовки поліцейських, проаналізуємо досвід провідних країн світу, а саме Сполучених Штатів Америки.

Систему професійного навчання в США можна представити у вигляді трьох основних складових:

- первинна професійна підготовка поліцейських;
- навчання поліцейських;
- підвищення кваліфікації працівників керівних посад [2, с. 140].

Зауважимо, що тактико-спеціальна підготовка поліцейських у США включає наступні напрямки: 1) оформлення процедури арешту; 2) тактика ефективного розслідування; 3) тактика поводження зі зброєю та екстремального водіння; 4) тактична підготовка «Передовий» і тактика «Вибуховий загін» [2, с. 140].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене потрібно зауважити, що сьогодинішній досвід тактичної підготовки поліцейських США може бути використаний для формування системи підготовки українських поліцейських, а також корисним для підготовки силовиків в Україні в цілому. В умовах сьогодення потрібно передбачити особливості підготовки правоохоронців з урахуванням умов воєнного стану, у зв'язку з чим законодавство потребує внесення коректив у систему підготовки силовиків з метою підвищення її функціональної ефективності.

Список використаних джерел:

1. Комісаров О.Г. Предмет тактико-спеціальної підготовки поліцейських, її зміст і завдання в сучасних умовах. Науковий вісник ДДУВС. 2017. № 12. С. 117-124.
2. Кущенко В. О., Комзюк М. А. Особливості тактичної підготовки поліцейських на прикладі Сполучених Штатів Америки: досвід для України. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків. 2019. С. 138-140.
3. О. І. Тьорло О. І., Йосипів Ю.Р., Синенький В.М. та ін. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 480 с.
4. Ніколаєв О. Т., Бахчеван Є. Ф. Значення оперативно-тактичних та тактико-спеціальних навчань у системі професійної підготовки особового складу Національної поліції України // Особливості підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. матеріалів I міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 20 трав. 2016 р. / МВС України, Департамент патрульної поліції України; Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. спец. фіз. підготовки. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. С. 157-160.
5. Тінін Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Сборник научных статей «ΛΟΓΟΣ», (8 июля 2022 г.; Париж, Франция), 101-103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>

ТАКТИКА ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПРИ ПАСИВНОМУ, АКТИВНОМУ ТА АГРЕСИВНОМУ ОПОРІ ПРАВОПОРУШНИКА

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

майор поліції, викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Перш за все, необхідно зазначити, що стандарти, які дозволяють правоохоронцям визначати допустимий рівень застосування сили щодо ймовірних порушників правопорядку залежать від конкретних обставин. У багатьох країнах такі стандарти закріплені в законодавстві чи судовій практиці та покладені в основу посадових інструкцій правоохоронців, які називаються принципами застосування сили поліцейськими.

Практика показує, що законні вимоги та дії поліцейського в окремих випадках викликають опір – протидію правопорушника.

Опір – це словесні чи фізичні дії особи, спрямовані на ухилення або перешкоджання виконанню законних вимог та дій поліцейського. Отже, поліція має право застосовувати силу для припинення опору, або для забезпечення особистої безпеки чи безпеки інших осіб [1, с. 68].

3-поміж іншого, рішення про ступінь застосування сили приймає поліцейський у кожній конкретній ситуації на суб'єктивне рішення. Як правило, часу на прийняття правильного рішення обмаль. Саме з таких підстав важливо чітко розрізняти рівні опору та рівні сили, щоб прийняти правильне рішення в стресовій ситуації.

Слід зазначити, що тактика дій поліцейських визначається залежно від ступеню опору правопорушників. Відтак варто зазначити, які рівні опору існують:

1. існує так званий пасивний опір. Зокрема, це коли об'єкт не підкоряється вимогам правоохоронців, але водночас не чинить опір.

2. об'єкт не підкоряється вимогам правоохоронців, чинить опір (виривається, тікає), але при цьому не намагається завдати фізичної шкоди співробітникам та іншим оточуючим особам активною діяльністю називається активним опором.

3. активна агресія – це коли об'єкт не підкоряється вимогам правоохоронців, чинить опір фізичному і намагається завдати фізичної шкоди працівникам або оточуючим.

Як правило, рівні 1-3 моделі застосовуються до осіб, які демонструють пасивну поведінку або активний опір, а рівні 4-5 застосовуються до активної агресивної поведінки.

Отже, слід зазначити, що виконання службових завдань передбачає участь у протистоянні злочинцям, переважно в екстремальних умовах, коли результат зіткнення залежить від рівня фізичної та психологічної підготовки поліцейського, його вміння застосовувати самостійні заходи, прийоми захисту та нападу, швидко та ефективно знешкоджують злочинця.

Сьогодні, зважаючи на те, що внаслідок повномасштабного вторгнення військ РФ на нашу територію в Україні був введений правовий режим воєнного стану.

Отож, відповідно вимушені констатувати наявність фактів, коли поліцейські отримували поранення і навіть гинули саме через невмілі дії в боротьбі з озброєним злочинцем. Під час затримання злочинець чинить активний опір поліцейським із

застосуванням різної зброї, вибухових пристроїв тощо.

Тому досконало володіти навичками знешкодження злочинців є не лише професійним обов'язком кожного поліцейського, а й запорукою його особистої безпеки.

У будь-яких умовах поліцейський повинен бути не тільки добре тактично і фізично підготовленим, а й мати високі морально-вольові якості: мужність, рішучість, здатність швидко орієнтуватися і розпізнавати небезпеку і миттєво, не втрачаючи самовладання, реагувати на неї; прийняти виважене, правдиве рішення, застосовуючи при цьому методи психологічного впливу на правопорушника.

Приходимо до висновку, що певні причини викликають необхідність підвищення рівня службової, бойової та психологічної підготовки поліцейських, а також покращення матеріальної бази, забезпечення Національної поліції сучасними технічними та спеціальними засобами.

Список використаних джерел:

1. Тактико-спеціальна підготовка: навч. посіб. / [О.Г. Комісаров, А.О. Собакарь, Е.Ю. Соболев, О.С. Юнін та ін.]; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро: ДДУВС, 2017. – 277 с.
2. Застосування працівником поліції контрольованої сили при затриманні правопорушника чи протидії його агресивним діям: Методичні рекомендації / О.Г. Комісаров, С.М. Балабан, Собакарь А.О., Жбанчик А.В., Примаченко В.Ф. та ін.; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро: ДДУВС, 2017. 69 с.
3. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Сборник научных статей «ЛОГОС», (8 июля 2022 г.; Париж, Франция), 101–103.<https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>

СЕКЦІЯ VII. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

МІЖНАРОДНА ВЗАЄМОДІЯ МІЖ КРАЇНАМИ З ПИТАНЬ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Кравчук Аліна Анатоліївна

курсантка 4 курсу інституту Цивільного захисту
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Равлюк Андрій Володимирович

курсант 4 курсу інституту Цивільного захисту
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Науковий керівник: Бабаджанова О.Ф.

ORCID ID: 0000-0003-0607-4791

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри цивільного захисту
та комп'ютерного моделювання екогеофізичних процесів
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Тероризм – це тактика дій, яку в принципі неможливо знищити. З розвитком науки і технологій вона також розвивається і удосконалюється. Тому актуальність цієї загрози залишатиметься постійною, змінюватися може лише її рівень. Весь цивілізований світ об'єднує зусилля у протидії міжнародному тероризму та його фінансуванню.

Ізраїль – держава, яка протидіє терористичним проявам з початку свого існування, напрацював ефективну, багаторівневу систему боротьби з тероризмом та набув великого практичного досвіду в реалізації антитерористичних заходів. Проти терористів діють ізраїльська розвідувальна служба «Моссад», служба загальної безпеки «Шабак», підрозділи спеціального призначення поліції та збройних сил. Основною перевагою силових структур Ізраїлю вважається широка довіра до них населення, високий рівень професійної підготовки їх співробітників та розгалужена мережа інформаторів. Крім того, більшість ізраїльських громадян готові до екстрених ситуацій, а у разі необхідності до терориста в момент вчинення терористичного акту мають право застосовувати зброю як силовики, так і охоронці приватних структур. Поєднання зусиль органів державної влади і суспільства, а також окремих громадян у боротьбі з тероризмом є досить ефективним елементом системи протидії цьому небезпечному явищу [1].

Прикладом тривалої співпраці з питань протидії тероризму є взаємодія США з країнами Європейського Союзу (передусім Францією, Німеччиною та Великою Британією), яка розширюється з 2001 року, коли адміністрація президента США підписала ключову угоду з поліцейською службою ЄС (Європол). Угода надала можливість здійснювати обмін стратегічною та технічною інформацією з питань протидії тероризму.

У грудні 2016 року на засіданні Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй було

прийнято резолюцію № 2322 (одним з авторів є Україна), яка закликає держави до укріплення та розширення міждержавної взаємодії та взаємодопомоги у сфері боротьби з тероризмом, обміну інформацією щодо терористичних організацій та бойовиків-терористів, включаючи їх біометричні та біографічні дані.

У ЄС вжито низку заходів, спрямованих, у першу чергу, на підвищення ефективності взаємодії та обміну інформацією між національними спеціальними та поліцейськими службами, а також посилення прикордонного контролю. У 2016 році на основі інформації Антитерористичної групи (м. Гаага) створено єдину базу даних, до якої в режимі реального часу мають доступ понад 20 європейських спецслужб.

Одним із найважливіших аспектів боротьби з тероризмом є міжнародне співробітництво, зокрема співробітництво ЄС з НАТО, G7, РЄ, ОБСЄ та іншими міжурядовими та міжнародними організаціями. Європейський союз розробив низку документів, правил та стратегій, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

З огляду на активне використання терористичними організаціями Інтернету та соціальних мереж для пропаганди та вербування нових послідовників, створено Європейський центр боротьби з тероризмом та радикалізацією в Інтернеті. Він має стати елементом існуючого при Європолі довідкового бюро в мережі Інтернет.

У відповідь на терористичні загрози, що виникають у Європі, Рада Європи затвердила нову стратегію, засновану на запобіганні, кримінальному переслідуванні та захисті, включаючи допомогу жертвам терористичних нападів. Ця стратегія враховує зростаючу загрозу тероризму і повинна забезпечувати європейські уряди додатковими, ефективними засобами реагування. У документі вказано, що нова стратегія ґрунтується на трьох основних принципах: запобігання, переслідування, захист. Принцип переслідування базується на співпраці з прокуратурою і поліцією щодо збору доказів у зонах конфліктів та в Інтернеті, зокрема для поліпшення міжнародного співробітництва по кримінальних справах і переслідування бойовиків іноземних терористичних угруповань [2].

Також Рада Європейського Союзу ухвалила постанову про боротьбу з поширенням терористичного контенту в Інтернеті. Згідно з документом, компетентні органи держав-членів ЄС отримають право видавати провайдерам ордер на видалення терористичного контенту або блокувати доступ до нього у всіх державах-членах. Провайдери протягом години мають видалити вказаний контент або відімкнути доступ до нього [3].

При МВС Чехії утворено Центр боротьби з тероризмом і гібридними загрозами, діяльність якого зосереджена на аналізі Інтернет контенту і відповідному реагуванні.

Важливе значення для України має посилення взаємодії з іншими країнами з питань протидії тероризму, налагодження обміну інформацією між уповноваженими органами як на міжнародному, так і на національному рівнях.

В Україні для протидії проявам тероризму та координації роботи інших держорганів у цьому питанні працює Антитерористичний центр при СБУ. За останні роки СБУ набула великого досвіду протидії розвідувально-підривній діяльності спецслужб РФ, з виявлення та знешкодження озброєних терористичних груп, чим ділиться з іноземними партнерами, насамперед зі спецслужбами країн НАТО і ЄС.

Особливої актуальності набуває питання щодо участі збройних сил у боротьбі з тероризмом. Це обумовлено тим, що терористичні прояви зараз набувають широких масштабів, і реагування звичайними силами безпеки у таких випадках є недостатнім та неефективним.

Терористичні загрози, що постали перед Україною, вимагають удосконалення

функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, зокрема, посилення відповідальності за терористичну діяльність. Формування громадської думки з метою сприяння ефективній діяльності у сфері боротьби з тероризмом має бути спрямовано на усвідомлення невідворотності покарання за участь у терористичній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Трегубов Д. М.(2020) Політика Ізраїлю щодо обмеження прав власності членів сімей терористів. Політичне життя. 2. 132-137. doi: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.2.18>.
2. <https://www.coe.int/en/web/portal/-/the-council-of-europe-adopts-a-new-counter-terrorism-strategy-for-2018-2022>.
3. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/03/16/terrorist-content-online-council-adopts-new-rules/>.

НЕБЕЗПЕКА ЗАСТОСУВАННЯ АГРОХІМІКАТІВ

Шліхта Ольга Олегівна

студентка 3 курсу інституту Цивільного захисту
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Миселюк Андрій Олегович

курсант 4 курсу інституту Цивільного захисту
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Науковий керівник: Бабаджанова О.Ф.

ORCID ID: 0000-0003-0607-4791

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри цивільного захисту
та комп'ютерного моделювання екогеофізичних процесів
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Агрохімікати – це органічні, мінеральні і бактеріальні добрива, регулятори росту рослин та інші речовини, що застосовуються для підвищення родючості ґрунтів, урожайності сільськогосподарських культур. Сільськогосподарські отрутохімікати, або пестициди – це токсичні речовини, їх сполуки або суміші речовин хімічного чи біологічного походження, призначені для знищення, регуляції та припинення розвитку шкідливих організмів.

Основним принципом державної політики у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами і агрохімікатами є пріоритетність збереження здоров'я людини і охорони навколишнього природного середовища по відношенню до економічного ефекту від застосування пестицидів і агрохімікатів [1].

На сучасному етапі для підвищення врожайності сільськогосподарських культур застосовують азотні, фосфорні та калійні мінеральні добрива.

Амонійна селітра або нітрат амонію є окиснювачем, який здатний підтримувати горіння. Під час нагрівання її в замкнутому просторі, коли продукти терморозкладу не можуть вільно видалятися, селітра здатна за певних умов вибухати (детонувати). Вона також вибухає під впливом сильного детонатора. Нітрату амонію притаманна здатність вибухати під впливом сильних ударів, у тому числі ударів вибухової хвилі, а також детонувати внаслідок впливу високої температури, наприклад, в умовах пожежі. Багато пестицидних препаратів містять значну кількість горючих розчинників, їх не слід зберігати в будь-якій будівлі, де зберігається нітрат амонію [2].

Характерні причини детонації нітрату амонію такі:

- наявність замкнутого об'єму і відсутність вільного виходу для газоподібних продуктів розкладання;
- пожежа, яка супроводжується горінням значної кількості нітрату амонію;
- забруднення нітрату амонію деякими домішками;
- потрапляння у плав нітрату амонію розжарених предметів і дерев'яних елементів об'єкта, що горить;
- проникнення полум'я в глибоку штабель нітрату амонію і підвищення тиску газів, що виділяються всередині маси речовин під час горіння.

Більшість отрутохімікатів – горючі речовини, які займаються від короткочасної чи тривалої дії джерела запалювання. Їх пожежонебезпечні властивості залежать від хімічного складу, агрегатного стану і виду наповнювача. Горіння отрутохімікатів

супроводжується значним виділенням тепла (1200-1500 °C) та великої кількості отруйних продуктів горіння [1].

Часто виникають професійні захворювання, спричинені дією хімічних речовин та впливом агрохімікатів, які застосовуються під час сільськогосподарських робіт, за певних умов можливий розвиток інтоксикацій цими речовинами [3,4].

Основною діючою речовиною, що викликає отруєння при застосуванні азотних мінеральних добрив (селітри, карбамід), є амоніак. При одноразовому впливі значних доз амоніаку настає ларингоспазм, задуха зі смертельним наслідком (асфіксична форма токсичного набряку легень) [4].

В разі застосування фосфорних мінеральних добрив утворюється у значній кількості пил цих речовин, який містить фосфор, фтористий водень, сірчаний ангідрид та оксиди азоту. Основною діючою речовиною, що формує клінічну картину отруєння, є сполуки фтору, дія яких призводить до ураження слизової оболонки органів дихання, викликає бронхоспазм, відкладення фтору в кістках, остеопороз, ламкість кісток.

Калійні добрива вважаються найменш токсичними з усіх мінеральних добрив. Гострий вплив цих речовин призводить до розвитку запального синдрому з клінічними проявами з боку органів дихання (риніт, фарингіт), очей (кон'юнктивіт) та шкіри (епідерміт, дерматит) [4].

Основні заходи профілактики отруєнь агрохімікатами:

- Автоматизація та механізація виробничих процесів при виробництві та застосуванні мінеральних добрив.

- Герметизація апаратів на виробничих лініях, де виготовляються та фасуються пестициди.

- Застосування індивідуальних (протигази для захисту органів дихання, спеціальний одяг для захисту шкіри) та колективних (ефективна вентиляція, контроль за гранично допустимою концентрацією токсичних речовин у виробничих приміщеннях) засобів захисту.

- Дотримання правил особистої гігієни – своєчасна обробка виробничого одягу, повне обмивання всього тіла після закінчення роботи, полоскання рота та інгаляції 1–2% розчину натрію гідрокарбонату, приймання їжі поза межами виробничої зони.

- Профілактичне харчування з високим вмістом білків, вітамінів та мікроелементів.

- Проведення попередніх і періодичних медичних оглядів працівників.

Дотримання правил безпеки поведінки з пестицидами та агрохімікатами і профілактика отруєнь збереже здоров'я і життя працівників.

Список використаних джерел:

1. Пелешко М.З., Бабаджанова О.Ф., Башинський О.І. (2017) Пожежна безпека об'єктів агропромислового комплексу. Навчальний посібник. Львів: ЛДУБЖД. 204 с.
2. Про затвердження Мінімальних вимог щодо безпеки та здоров'я працівників на роботі під час зберігання, пакування нітрату амонію та використання його для виготовлення комплексних і рідких мінеральних добрив. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 15 квітня 2021 року № 775.
3. Капустник В.А., Костюк І.Ф., Бондаренко Г.О. та ін. (2017) Професійні хвороби. Підручник. К: ВСВ «Медицина». 536 с.
4. Ткачишин В.С. (2011) Отруєння мінеральними добривами. Гострі та невідкладні стани у практиці лікаря. 5-6 (29). <https://urgent.com.ua/ua/archive/2011/5-6%2829%29/article-406/otruennya-mineralnimi-dobrivami>.

СЕКЦІЯ VIII. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОВНОЦІННОГО СНУ

Коц Сюзанна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-5016-7181

канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри анатомії
та фізіології людини ім. Я.Р. Синельникова
*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна*

Коц Віталій Павлович

ORCID ID: 0000-0001-5365-9608

канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри анатомії
та фізіології людини ім. Я.Р. Синельникова
*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна*

Бойко Каріна Валеріївна

студентка природничого факультету
*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна*

Бехтер Анна Андріївна

студентка природничого факультету
*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна*

Анотація. Коц С. Н., Коц В.П., Бойко К.В., Бехтер А. А. Ритмічна зміна дня і ночі протягом багатовікової еволюції природи має важливе інформаційне значення для живих істот. Ціркадіанні ритми грають важливу роль у визначенні режиму сну і неспання. Порушення добового ритму сну і бадьорості проявляється у вигляді таких симптомів, як надмірна сонливість, брак сил і енергії. Приведено рекомендації щодо покращення сну.

Ключові слова. Сон, порушення сну, засинання, тривожність.

Сон життєво необхідний високоорганізованим тваринам і людині. Порушення добового ритму сну і бадьорості проявляється у вигляді таких симптомів, як надмірна сонливість, брак сил і енергії. Порушення сну у сучасних українців виникає внаслідок небезпеки, що є при обстрілі міст, які відбуваються не лише вдень, а і вночі. Висока тривожність, депресивні стани, стрес супроводжуються порушеннями сну [1-10].

Дуже важливим є правильно підібрати час для сну. Сон – це не рівномірний процес, а чередування різних фаз, а спрощено, двох різних фаз – швидкої, повільної, потім знову швидкої і знову повільної... Повноцінний нічний відпочинок включає у себе 5-6 подібних циклів. Вчені розраховували тривалість кожної стадії і виявили, що легше люди прокидаються під час швидкої фази. Дотримання рекомендацій підкаже

вам, коли треба лягати спати, щоб легко та радісно вислухати будильник у призначений час. Приймати треба до уваги, що початком відліку часу з початку першого циклу є момент виключення світла та переміщення до ліжка і через 15 хвилин після цього ви засинаєте. Якщо ж процес переходу у царину Морфея затягується на 20-30 хв, то ваші розрахунки не спрацюють. Отже, в такому випадку виникає необхідність навчитися засинати за 15 хвилин.

Щоб відхід до сну не затягувався, а сам релакс був максимально продуктивним, фізіологи рекомендують зробити ввечері наступні заходи. Рекомендується утриматися перед сном від перегляду новин, кримінальних програм, екшн-фільмів. Замість цього краще прогулятися 20-30 хвилин. За 20-30 хвилин до сну треба виключити комп'ютер, відкласти смартфон, приглушити світло у домі- яскраве освітлення не дозволяє вироблятися гормону сну мелатоніну. Ідеально прийняти розслаблюючу теплу ванну з ефірними маслами або хоча б ретельне умивання теплою водою. Провітрити спальню, щоб температура у ній знизилася до 18-19 C°. Можна послухати улюблену музику – класичну чи сучасну у повільному темпі. Це приблизний перелік дій, які допоможуть розслабити тіло та мозок, ввести їх у легкий медитативний стан, від якого до здорового сну дуже легко перейти.

Сон є одним із важливих регуляторів обміну речовин. Недоспалі люди частіше страждають від зниження тонуусу та зайвої ваги.

Треба пам'ятати, що чим глибше ти спиш, тим нижче температура твого тіла. Точніше, навпаки, чим нижча температура тіла – тим глибше та якісніше твій сон. Приблизно через 4 години після засинання термометр, який знаходиться під пахвою для експерименту, міг би показати не звичні 36,6 C°, а десь приблизно 35,5 C° – мінімальний рівень температури, можливий без наслідків для організму. Ось тільки належно “охолонути” (а, отже, як слід виспатися) не вийде, якщо повітря у спальні буде занадто теплим. Температура вище 24 C° – не допустима, кажуть сомнологи, пропонують не прогрівати спальню до температур, що перевищують 18-20 C°.

При цьому навіть ковдра для сну грає роль. До теплоти ковдр особливих вимог не пред'являється. Терморегуляція організму в ліжку здійснюється дуже добре з допомогою дихання, тому треба слідкувати, щоб повітря було прохолодним. При цьому можна хоч периною накриватися, якщо при цьому комфортно, не жарко. Ось синтетична білизна, як і ковдра, можуть призводити до поганого сну та пробуджень через підвищення пітливості.

Звичайно, для доброго сну та для того, щоб виспатися - необхідно правильно підібрати ліжко. Вчені пояснюють, чим добре, з рівною поверхнею, ліжко, чим воно краще за продавлене старе ліжко: вказують, що нове, рівне ліжко забезпечує на 42 хв повноцінного сну більше.

Випромінення від мобільних телефонів потенційно небезпечна річ. Сомнологи стверджують, як мінімум одне: через телефон, що знаходиться поряд із ліжком мобільного у робочому стані ти засинаєш не так глибоко, як би міг, а тому не висинаєшля, як слід. Так що, вкладаючись спати, або виключи телефон, або винеси його із спальні (а також можеш і комп'ютер, телевізор і інші “випромінюючі прилади”.

Чим ближче час засинання, тим приглушенішим має бути світло у приміщенні. Причина проста: яскраве освітлення різко знижує вироблення мелатоніну – гормону, що відповідає за те, щоб ти швидко і міцно заснув. На відновлення необхідного для засинання рівня мелатоніну може піти не менше двох годин – і весь цей час, навіть давно виключивши світло, людина буде крутитись у ліжку, подумки перераховуючи другу тисячу овець та сварячись на безсоння.

Добре налагоджують на засинання також книги, але із спокійним, неспішним

сюжетом мінорного відтінку. Американські журналісти декілька років тому навіть склали список відомих книг, при читанні яких так і хочеться заснути. Лідери в цьому переліку снотворної бібліотеки від американських журналістів: “Шлях паломника” Джон Баньян, “Мобі Дік” Герман Мелвін, “Втрачений рай” Джон Мілтон, “Життя Самюеля Джонсона” Джеймс Боссуелл, “Королева Фей” Едмунда Спенсера.

Терапія порушень сну включає в себе «методи гігієни сну» і терапію зовнішніх подразників. Наприклад, терапія яскравим світлом або хронотерапія. Хронотерапія - це поведінковий метод, при якому режим сну і неспання чітко й систематично регулюється, поки не досягається потрібний результат. Терапія яскравим світлом розроблена для відновлення необхідного режиму циркадіанних ритмів. Об'єднання цих терапій може давати вражаючі результати.

Список використаних джерел:

1. Коц В.П., Коц С.М. Вплив на психофізіологічні показники дітей з високою тривожністю програми відпочинку ПЗОВ. *Тенденції розвитку психології та педагогіки: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції*. (С. 44-49), 4-5 листопада, 2016, Київ, Україна.
2. Коц С.М., Коц В.П. Реалізація вирішення проблеми високої тривожності у дітей та підлітків педагогічним колективом у дитячому оздоровчому позаміському таборі. *Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції*. (С. 57-61), 21-22 серпня, 2015, Львів, Україна.
3. Коц В.П., Коц С.М. Навчальний процес і проблема профілактики високої тривожності у студентів. *Актуальні питання педагогіки та психології: наукові дискусії*. (С. 51-55), 15 жовтня, 2015, Харків, Україна.
4. Коц С.М., Коц В.П. (2016) *Фізіологія вищої нервової діяльності*. Навчальний посібник. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
5. Коц С.М., Коц В.П., Крат Є.С., Кобченко С.Р. До питання впливу на психічне здоров'я сучасних підлітків. *Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття: матеріали II Міжнародної наукової конференції*. (Т. 2, С.21-24.), 5 листопада, 2021 Рівне, Україна.
6. Коц С.М., Коц В.П., Максименко М.О. До питання впливу депресії. *Science and society: for being an active participant in XXV International Scientific and Practical Conference*. (С. 64-69), 1-2 листопада, 2021, Берлін, Німеччина.
7. Коц С.М., Коц В.П., Зоренко М.В. Інтелектуальна діяльність та психічний стан. *Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки [зб. наук. пр.]: матеріали VII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. (С.23-29), 26 листопада, 2021, Київ.
8. Kots S., Kots V., Luhanska V. A study of the level of personal anxiety in modern youth. *The World During a Pandemic: New Challenges for Science: The 18th International scientific and practical conference*. (с. 63-68), 19 – 20 April, 2021, Ottawa, Canada.
9. Коц С.М., Коц В.П., Бойко К. Прихована депресія. *Martial Law — Challenges in Modern Science: mhe 31st International scientific and practical conference*. (P. 61-66) p.Warsaw. April 12-13, 2022. Warsaw: Myśl Naukowa, Poland.
10. Kots SM, Kots VP, Kovalenko PG. Depression does not have a face. *Sectoral research XXI: characteristics and features: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference* (P. 63-66) (Vol. 3), p. Chicago. April 22, 2022. Chicago: European Scientific Platform. USA

СЕКЦІЯ ІХ. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ВИХІДНИЙ МАТЕРІАЛ ДЛЯ СЕЛЕКЦІЇ ПАЖИТНИЦІ БАГАТОРІЧНОЇ В УМОВАХ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Олексяк Володимир Михайлович

ORCID ID: 0000-0001-9412-2102

Науковий співробітник

Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН, Україна

Основою будь-якого селекційного процесу є вихідний матеріал з широкою генотиповою мінливістю за основними цінними ознаками, тому генетичне різноманіття вихідних форм є необхідним елементом створення нових сортів. Вихідним матеріалом для селекції багаторічних трав є вітчизняні та зарубіжні селекційні сорти, місцеві та дикорослі популяції, форми створені синтетичним шляхом. Створення колекцій зразків допомагає вивчити генетичний потенціал виду, виділити генетичний матеріал з цінними господарськими ознаками [1].

Пажитниця багаторічна (райграс пасовищний, англійський райграс, пшонець) (*Lolium perenne* L.) – один із найбільш поширених низових злаків на культурних пасовищах і основний компонент газонної сумішки. У порівнянні з іншими низовими злаками він швидко розвивається і уже в рік посіву утворює прекрасну дернину з багатьма вегетативними і генеративними пагонами.

Lolium perenne все ще широко поширений як природна популяція і зустрічається в більшій частині Європи, а також у частині Середземномор'я та на Близькому Сході. Через швидке зростання і здатність зберігатися шляхом безстатевого розмноження вид не потрібно сіяти щороку, проте часте скошування унеможливорює розмноження насінням. Генетичні дослідження, застосовані до виду *L. perenne*, необхідні для кращого розуміння ступеня внутрішньовидової варіації того, як це різноманіття поділяється між популяціями, а також щоб допомогти вивести фітогеографічні закономірності. Покращення продуктивності та стійкості до цих пір досягалися шляхом гібридизації та повторного відбору або використання поліплоїдії. Проте дослідники вважають за необхідне підвищити толерантність до лімітуючих факторів виробництва, таких як мороз, посуха та спека, стійкість до шкідників та снігової плісняви для розширення географічного ареалу виду. Прогрес у продуктивності *Lolium perenne* як кормового виду, особливо в умовах пасовищ, залишається постійною проблемою, а також отримання хорошого врожаю [2].

У переліку сортів придатних для поширення на території України станом на початок 2022 року є 39 сортів пажитниці багаторічної як вітчизняної, так і зарубіжної селекції, зокрема 2 сорти (Осип та Дрогобицький 16) створені у Передкарпатському відділі наукових досліджень ІСГКР НААН. Однак кількість сортів та їх характеристики для умов Передкарпаття все ще потребують подальшого удосконалення, необхідно вивчити особливості прояву цінних господарських ознак у селекційних зразків, виділити генетичні джерела за комплексом ознак з високим адаптивним потенціалом

та створити новий вихідний матеріал для селекції пажитниці багаторічної кормового та газонного використання в умовах Західного регіону України.

Передкарпатським відділом наукових досліджень Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН створено колекцію пажитниці багаторічної, яка налічує 236 зразків. Це селекційні сорти, місцеві та дикорослі популяції різного еколого-географічного походження.

Селекційна робота з пажитницею багаторічною ґрунтується на удосконаленні вже існуючих методик вивчення генофонду пажитниці багаторічної, розширення ознакового простору для задовільнення потреб вітчизняної селекції в світлі змін кліматичних умов та напрямів використання. Це вирішується шляхом виявлення особливостей генетичної плазми колекційних зразків, формування та впровадження у селекційний процес ознакових колекцій [3].

Висновки. Дослідження по пажитниці багаторічній спрямовано на поповнення генетичних колекцій з метою виділення джерел господарсько-цінних ознак; збиранні, вивчені та зберіганні (метод збереження природних ресурсів – *ex situ*) дикорослих біотипів, як цінний вихідний матеріал для різних напрямів селекції; створенні бази даних для обміну інформацією; реєстрації зразків та колекцій; збереження в генетичних банках рослин; формування та ведення ознакових колекцій.

Список використаних джерел:

1. Бабич А. О. (1996) Кормові і лікарські рослини в XX – XXI століттях. К.: Аграрна наука. 822 с.
2. Іванців Р. Є. (2013) Вивчення вихідного матеріалу для селекції пажитниці багаторічної в умовах Передкарпаття. Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. Вип. 55(1). С. 36 – 42.
3. Коник Г.С. Байструк-Глодан Л. З., Хом'як М. М., Галан М. С. & Жапалеу Г. З. (2015) Формування та збереження генетичного різноманіття кормових і газонних трав у Передкарпатті. Методичні рекомендації. Оброшино. 45 с.

СЕКЦІЯ Х. ГІРНИЦТВО ТА НАФТОГАЗОВА ІНЖЕНЕРІЯ

ВИБІР ТАМПОНАЖНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ІНТЕРВАЛІВ ЗАЛЯГАННЯ НЕСТІЙКИХ ПЛАСТИЧНИХ ПОРІД

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Ковбасюк Ігор Михайлович

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри буріння свердловин
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Кочкодан Ярослав Михайлович

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри буріння свердловин
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Васько Андрій Іванович

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри буріння свердловин
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Ковбасюк Максим Ігорович

здобувач вищої освіти інституту архітектури, будівництва та енергетики
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Васько Іван Андрійович

здобувач вищої освіти інституту нафтогазової інженерії
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Одним з напрямків підвищення довговічності кріплення нафтових і газових свердловин в нестійких пластичних породах (глинах, солях) є перекриття цих інтервалів двома та більше обсадними колонами з якісним тампонажним матеріалом в міжколонному і заколонному просторі.

Пріоритетною вимогою до вибору типу тампонажного розчину в міжколонному просторі навпроти інтервалів залягання нестійких пластичних порід є його здатність формувати камінь з підвищеними фізико-механічними властивостями [1]. Слід зазначити, щотампонажний камінь, який формується в міжтрубному просторі при відсутності фільтраційних процесів, має досить низьку якість зчеплення з обсадними колонами. Це обумовлено деформаціями усадки тампонажного каменя внаслідок відсутності вільного доступу води [2]. Деформації усадки спричиняють утворення зазорів між обсадними трубами і каменем, в результаті чого знижується або повністю втрачається дуже важлива функція тампонажного каменя - жорсткої підпори для обсадних труб обох колон. В зв'язку з цим доцільно надати тампонажним матеріалам здатність до розширення під час тужавіння, що досягається добавкою до них розширюючих спеціальних компонентів.

В якості розширюючих добавок до цементів для нормальних і низьких температур може бути використано гіпсоглиноземистий цемент, для помірних температур - пиловидні сланцеві золи або вапно перепалене разом з кремнеземистим матеріалом, а для високих і підвищених температур - спеціально випалений оксид магнію [3].

Тампонажний камінь з розширюючою добавкою володіє явно вираженими пружними властивостями, що є його суттєвою перевагою в порівнянні з тампонажним каменем із звичайних цементів. При обмеженні розширення тампонажного каменя, який сформований з цементного розчину, що розширюється під час твердіння, зокрема в міжколонному просторі, кристалізаційний тиск виконує роботу, яка буде витрачатися на зміну положення окремих елементів структури тампонажного каменя один відносно одного та на пружну деформацію усередині скелета, утворюючи внутрішній тиск, який виражатиметься в тиску розширення. Під час зняття обмеження виникатимуть напруження, які спричинять зовнішню пружну деформацію скелета каменя. Наявність цих деформацій має велике практичне значення, наприклад, вони компенсуватимуть деформації експлуатаційної колони під час зниження в ній тиску в період тверднення цементного розчину та при досить тривалій експлуатації свердловини.

Однак, під час використання тампонажних розчинів з розширюючою добавкою, потрібно оцінити величину скелетного тиску твердої фази тампонажного каменя та його вплив на напружений стан обсадних труб.

Зробимо припущення, що величина напруження, що виникає в обсадній трубі під час твердіння цементного розчину є пропорційною величині його відносного розширення та модулю пружності в певний період тверднення. Ці напруження досягають найбільших значень при умові жорсткого обмеження деформації. В міжколонному просторі тампонажне кільце має обмеження вільних деформацій, але частина деформацій буде компенсуватися на стиснення плівки бурового розчину, ліквідацію зазорів, пружні деформації обсадних труб і цементного каменя.

Таким чином, напруження на границі зовнішнього контакту тампонажного кільця з стінками обсадних труб визначимо з виразу

$$\sigma = (\varepsilon - \varepsilon')E, \quad (1)$$

де: ε - відносна деформація вільного розширення тампонажного кільця;

ε' - відносна деформація тампонажного кільця, що компенсується на стиснення плівки бурового розчину, ліквідацію зазорів, пружні деформації обсадних труб і цементного каменя;

E - модуль пружності тампонажного каменя.

З формули (1) видно, що коли процес розширення виникає під час коагуляційного структуроутворення, при якому величина модуля пружності тампонажного каменя є малою, то на границі обсадних труб і тампонажного каменя навіть при суттєвій деформації вільного розширення значення напруження буде незначним. Це підтверджено також результатами експериментальних досліджень, які були проведені авторами [3], що за допомогою спеціальної установки визначали тиск на поршень під час тверднення тампонажного розчину з добавкою вапна. Найбільший тиск (2,8 МПа) зафіксовано при добавці до тампонажного розчину 30% вапна. Вільне розширення каменя, яке вимірювали паралельно, становило 23%.

Таким чином, цементний розчин із розширюючою добавкою на оксидній основі, при якому основне розширення має місце до кінця тужавіння, не створюватиме

суттєвих напружень на обсадні труби в міжколонному просторі. Однак для випадку розширення тампонажного каменя в кінці періоду утворення коагуляційно-кристалізаційної структури, при якому значення модуля пружності тампонажного каменя є великим, напруження суттєво зростатиме. Наприклад, розглянемо найнесприятливіші умови, при яких головне розширення тампонажного каменя відбувається уже після формування його структури. При відносному лінійному розширенні тампонажного кільця $\varepsilon = 1 \div 3\%$ ($0,01 \div 0,03$), умові жорсткого обмеження деформації ($\varepsilon' = 0$) та значенні модуля пружності тампонажного каменя $E = 10^3 \div 10^4$ МПа [4], напруження на границі зовнішнього контакту тампонажного кільця з стінками обсадних труб, згідно (1), може становити $10 \div 300$ МПа.

Зрозуміло, що одержані значення напружень є значно завищеними, оскільки, як уже було зазначено вище, обмеження вільних деформацій тампонажного кільця в міжколонному просторі не є абсолютно жорсткими, а досягнення 3% лінійного розширення є практично неможливим в умовах усестороннього стиску тампонажного каменя після формування його структури [4]. Також встановлено [5], що опірність обсадних труб зім'яттю при дії зовнішнього рівномірного навантаження у в'язко-пружному середовищі (тампонажний камінь) значно більша, ніж за гідравлічної схеми навантаження.

Однак напруження, що виникатимуть при розширенні тампонажного кільця в міжколонному просторі потрібно враховувати з точки зору збереження цілісності труб. Пізнє розширення, яке виникає після формування кристалізаційної структури тампонажного каменя, крім суттєвих напружень між обсадними трубами і цементним каменем, також негативно впливає на його ізоляційні властивості та міцність. Це пояснюється виникненням тріщин через недостатню пластичність тампонажного каменя на пізніх стадіях його тверднення [4]. Тому розширюючі добавки потрібно підбирати таким чином, щоб процес розширення відбувався в період тужавіння тампонажного розчину.

Список використаних джерел:

1. Femiak, V.Y., Kovbasiuk, I.M., Martsynkiv, O.B., Femiak, Y.M., & Vytvytskyi, I.I. (2019). Evaluation of the influence of geological-technical factors on the durability of casing columns in oil and gas wells. Paper presented at the Monitoring 2019 Conference - Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment, Retrieved from www.scopus.com.
2. Kovbasiuk, I.M., Martsynkiv, O.B., Femiak, Y.M., Vytvytskyi, I.I., & Zhdanov, Y.D. (2020). Research of the stressed state of saline rocks of prykarpattia deposits under the influence of thermobaric conditions. Paper presented at the XIV International Scientific Conference on Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment, Retrieved from www.scopus.com.
3. Каримов, Н.Х., Данюшевский, В.С. & Рахинбаев, Ш.М. (1980). Разработка рецептур и применение расширяющихся тампонажных цементов. Москва: ВНИИОЭНГ.
4. Данюшевский, В.С., Алиев, Р.М., Толстых, И.Ф. (1987). Справочное руководство по тампонажным материалам. Москва: Недра.
5. Мочернюк, Д.Ю. (1966). О расчете обсадных труб на смятие в зацементированной части ствола скважины. Нефтяное хозяйство, (8), 5-7.

СЕКЦІЯ XI. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

ИННОВАЦИОННОЕ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФОРМУЮЩЕГО ИНСТРУМЕНТА ДЛЯ ПРОИЗВОДСТВА ТРУБЧАТЫХ ИЗДЕЛИЙ ИЗ ТЕРМОПЛАСТОВ

Ануфриев Валерий Александрович

кандидат технических наук, старший научный сотрудник

Аннотация. Вариант нового технического решения проблемы переработки в трубчатые изделия термопластичных материалов с ограниченной термостойкостью.

Ключевые слова: Формующий инструмент, термопластичные материалы, трубчатые изделия.

Важным условием успешной переработки термопластичных материалов в изделия является обеспечение беззастойного течения расплава в формующем инструменте. Для не стабильных в термодинамическом плане полимеров это условие является принципиальным требованием к конструкции такого инструмента. Для подобных материалов недопустимо наличие в рабочих каналах застойных зон и даже локальных участков замедленного течения расплава. Такие участки могут быть образованы нахождением в рабочих каналах местных сопротивлений потоку расплава, обусловленных иногда особенностями конструкции самого формующего инструмента. К таковым относится большинство видов экструзионных головок для изготовления трубчатых или полых погонажных изделий из термопластов. Упрощенное изображение одной из типовых конструкций трубной головки представлено на Рис.1. А на Рис.2 показан наиболее известный вариант рабочих каналов ее дорнодержателя(1) .

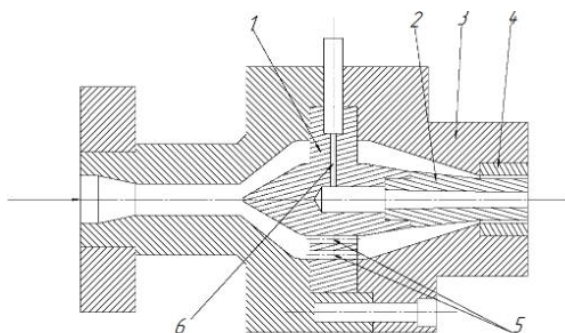

Рис.1

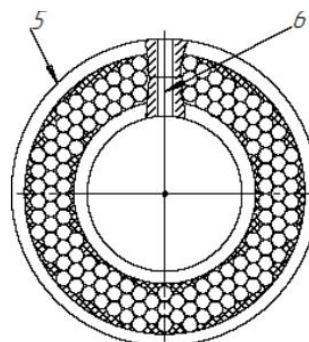

Рис.2

Конструктивно дорнодержатель (1) является базовым элементом такой головки. На нем смонтированы как дорн (2) так и корпус (3), образующие на выходе с помощью дорна (2) и матрицы (4) калиброванный формующий зазор для выхода

трубчатой заготовки. Рабочие каналы (5) в дорнодержателе выполняются в виде решетки с концентричными отверстиями или пазами. Классика и современность таких решений подтверждается, например, работами [1,2].

При разработке каналов необходимо решить две важные задачи. Обеспечить максимально плотный застил рабочей поверхности решетки отверстиями, с целью минимизации площади застойных зон. На Рис.2 эти зоны выделены штриховкой. И разместить в решетке отверстие (6) для связи внутренней полости трубы с атмосферой. Для его размещения резервируется часть поверхности решетки без отверстий. В этом месте происходит объемное рассечение потока расплава при обтекании им отверстия 6 и провоцируется образование застойных зон на входе и выходе из решетки. Решить эту задачу, не допустив существенного негативного влияния на стабильность ведения технологического процесса и качество самого изделия, практически не возможно для материалов с ограниченным порогом термостойкости. В последнее время разработан ряд других достаточно успешных, но более трудоемких, решений этой проблемы. Однако, и данный вид решетки далеко не исчерпал возможностей для совершенствования. Вот одно из таких решений. Предлагается конструкция решетки дорнодержателя, способная при меньшей трудоемкости изготовления более успешно обеспечить режим без застойного и равномерного течения расплав термопласта в кольцевых формующих головках. Для достижения поставленной цели достаточно одного концентрического ряда отверстий, расстояние между которыми обуславливается величиной необходимого сечения атмосферного отверстия (отверстий). В данном решении такие отверстия могут быть выполнены в любом секторе решетки. В свою очередь профили поверхностей на входе и выходе рабочих каналов решетки выполняются максимально приближенными к линиям естественного тока расплава. Это достигается программной расточкой каналов на конус и достижением расчетного профиля сопряжения смежных каналов.

Рассмотрим два возможных метода определения базовых расчетных параметров профиля рабочих каналов, адаптированных к алгоритму изготовления решетки на станках с ЧПУ. На Рис.3 представлен графический вариант решения задачи.

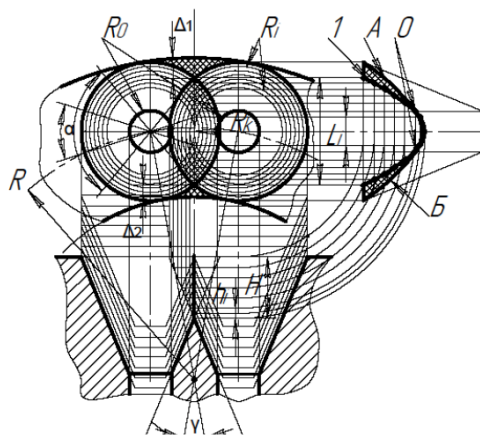

Рис 3.

Исходными данными здесь являются:

-β, угол разделения и схождения потоков расплавов в смежных каналах, выбираемый из оценки термической стабильности полимерного материала.

-R0, параметр, определяющий площадь живого сечения канала, выбирается на основе реологических характеристик расплава перерабатываемого термопласта.

-R и γ , радиус размещения отверстий каналов и радиальный угол между их центрами. Эти параметры выбираются с учетом объемного расхода расплава, геометрических характеристик получаемых изделий и необходимой площади живого сечения отверстия (отверстий) для сообщения внутреннего объема изделия с атмосферой или системой газообмена. Конусность расточки отверстий рабочих каналов решетки задается углом β . Задача их расточки и обработки всей решетки по наружному-Rн и внутреннему-Rв радиусам сводится к тому, чтобы угол касательной к поверхности канала в точках изгиба (излома) ее образующей не превышал определенного значения. Далее по тексту угол- δ . Из опыта переработки термопластов, склонных к термической деструкции, рекомендовано значение такого угла в пределах 45 градусов. Обработка всей решетки по ее внешнему и внутреннему радиусам должна обеспечить удаление, остающихся после расточки отверстий на конус "зубцов". На Рис.3 они выделены штриховкой. При этом важно сохранить характер линии стыка расточенных смежных отверстий и выйти на концентричное радиусное сопряжение решетки с рабочими каналами головки в целом. Применяв известную методику графического определения параметров секущей поверхности при пересечении двух тел вращения, находим для нашего случая характер изменения линии стыка (кривая 1, Рис.3) двух смежных отверстий решетки при пошаговом изменении глубины их расточки. Ее без труда можно параметризовать, задав конкретные значения приведенных выше исходных данных. Для получения одного из возможных профилей расточки решетки кривую 1 разделим на два симметричных отрезка (А,Б) и развернем их относительно точки перехода цилиндрического отверстия в конус (точки О) до касания, соответственно, с наружной и внутренней окружностью решетки (Rн, Rв). Рассмотрение конкретных профилей сопряжения решетки в трехмерном поле с рабочими каналами головки и определение опорных точек обрабатывающего инструмента тема отдельной публикации.

Рис. 3 представляет собой наглядно графический метод пошагового изменения основных параметров профиля смежных каналов по мере перемещения инструмента их расточки.

Однако, текущие и итоговые параметры профиля этих каналов могут быть определены и путем решения системы следующих уравнений:

$$Li=2Ri \times Tg\left(\frac{\alpha}{2}\right) \quad (1)$$

$$Ri=hi \times Tg\left(\frac{\beta}{2}\right) + Rk \quad (2)$$

$$Rk=R \times Sin\left(\frac{\gamma}{2}\right) \quad (3)$$

$$\alpha = 2arcCos\left(\frac{Rk}{Ri}\right) \quad (4)$$

$$\delta = arcTg\left(\frac{Ri - R0}{n \times hi}\right) \quad (5)$$

На рисунках 4 и 5 показаны полученные расчетным путем графики зависимости величины линии стыка Li, высоты зубцов Δ и соотношения Ri/R0 от глубины

расточки h_i отверстий на конус. Не сложно удостовериться, что графики на Рис. 3 и Рис. 4 идентичны. Из Рис. 5 видно, что кривая изменения определяющего размера Δ площади зуба имеет экспоненциальный вид, а следовательно существует разумный предел глубины расточки отверстий и необходимость выбора оптимального соотношения R_i/R_0 .

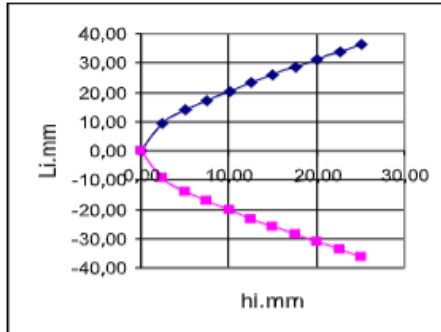

Рис. 4

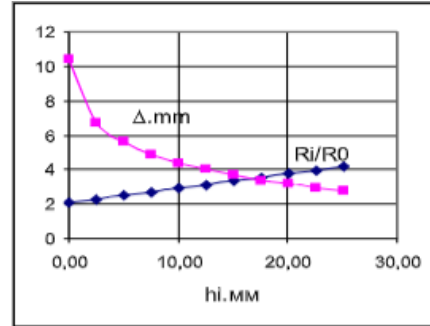

Рис. 5

Исходным условием такого выбора является приемлемое значение угла δ .

На рисунке 6 показано графическое построение динамики изменения угла δ обработки отверстий решетки по наружному радиусу R_n в зависимости от глубины h_i расточки самых отверстий. А на рисунке 7 его график, полученный решением уравнения (5) для конкретных исходных данных: $\beta=45^\circ$; $R_0=5\text{мм}$; $R=60\text{мм}$; $\gamma=20^\circ$.

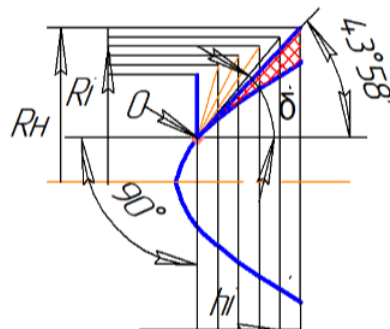

Рис. 6

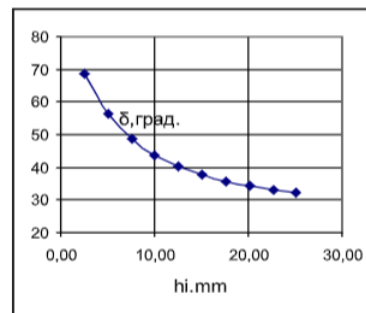

Рис. 7

Из приведенных графиков видно, что для выбранных исходных данных (h_i 0мм. - 10мм.) угол δ изменяется с 90° до $\sim 45^\circ$. При этом соотношение R_i/R_0 равно ~ 3 .

Приведенная методика позволяет графическим или расчетным путем определить основные конструктивно технологические параметры инновационного варианта решетки дорнодержателя в экструзионных головках для производства трубчатых изделий из термопластов. Оптимальным является использование такой решетки с последующим за ней спиральным распределителем расплава.

Список использованных источников:

1. Основы технологии переработки пластмасс. С.В Власов, Л.Б Кандырин, В.И. Кулезнев и др.-М. «Химия», 2004, 600с.
2. Проектування формуючих пристроїв обладнання для переробки пластмас. О.Л. Сокольский, В. І. Сівецький, І.О. Мікульюнок. К. НТУУ КПІ, 2014. 130с.

СЕКЦІЯ XII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ІЛЮСТРАЦІЇ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ. ОБМЕЖЕННЯ

Джуринський Єгор Антонович

аспірант факультету видавничо-поліграфічних, інформаційних технологій
Українська академія друкарства, Україна

Науковий керівник: Маїк Володимир Зіновійович

ORCID ID: 0000-0002-6650-2703

канд. техн. наук, професор, професор кафедри
поліграфічних медійних технологій і паковань
Українська академія друкарства, Україна

Важливою властивістю зображення при створенні ілюстрації в друкованій літературі є її призначення, тому перед початком створення ілюстрації художник або ілюстратор, або дизайнер передусім має визначити мету своєї роботи. Залежачи від призначення, ілюстрація може бути виразною, реалістичною, стилізованою або суто технічною [1]:

1. Виразні ілюстрації – ставлять за мету передачі певної ідеї (часто прихованої та неоднозначної) за допомогою художніх засобів: метафор, експресіонізму, абстракцій, незвичайних технік нанесення, тощо.

2. Реалістичні ілюстрації – мають намір відтворити образ якомога ближче до реального життя, зберігаючи у читача відчуття справжності (при цьому образ не обов'язково має існувати у реальному житті, проте може бути фіктивним, або фантастичним).

3. Стилізовані ілюстрації – мають на меті передати образ (часто із реального життя), за допомогою спрощень, алегорій та інших художніх прийомів. Даний підхід часто використовується у дитячій літературі.

4. Технічні ілюстрації – ставлять за мету передати суто технічну інформацію аналітичного характеру, прикладами таких ілюстрацій є: технічні малюнки, діаграми, графіки, схеми, тощо.

Окремої уваги варті ілюстрації для інклюзивної літератури, читачами якої є люди із порушеннями зору. Сприйняття інформації людьми із порушеннями зору відбувається пальцями (в окремих випадках долонями) у тактильний спосіб - за допомогою шрифту Брайля, що представляються у вигляді випуклих точок, розташованих на щільному аркуші паперу.

Слід зазначити, що не кожен з вищезазначених видів ілюстрацій може бути відображений в інклюзивній літературі: технічні обмеження друкарських апаратів та обмеженість роздільної здатності тактильного сприйняття пальців людини не завжди дозволяють реалізувати будь-який задум ілюстратора. До таких видів ілюстрацій, що зображати в інклюзивній літературі є беззмістовно, належать: виразні ілюстрації (реалізація таких ілюстрацій може мати суто дослідницьку або художню мотивацію: можна уявити яким чином ілюстратор міг би зобразити візуальний

парадокс або сюрреалістичну роботу митця, щоб зрозуміти беззмістовність реалізації таких ілюстрацій в інклюзивній літературі), реалістичні ілюстрації (образи реалістичного вигляду завжди мають зовелику ступінь низькочастотної інформації, або деталей, що досить важко сприймаються у тактильний спосіб, тому скоріше сприймаються пальцями людини як шум, що заважає сприймати першорядну інформацію). Проте в інклюзивній літературі можливо відтворювати ілюстрації для стилізованого і технічного застосування, що змістовно будуть відображати інформацію, закладену автором, не втрачаючи першорядну інформацію.

Крім того, вади порушення зору поділяються, в залежності від гостроти зору, на такі градації: легке порушення, помірне порушення, тяжке порушення та сліпота [2]. Зважаючи на таку класифікацію, художник, при створенні ілюстрації, може розробляти проект, враховуючи одразу всі можливі рівні гостроти зору читача. Таким чином він може створювати кольорову ілюстрацію, що буде сприйматися людьми із вадами помірного порушення зору, і до того ж окреслювати контури зображення, використовуючи тактильний рельєф для того, щоб задовільнити потреби людей із сліпотою.

Висновки. Отже, перед початком створення ілюстрації художник першим чином має визначити її призначення для того, щоб відобразити задум автора, не втрачаючи першорядної інформації. Також, слід зазначити, що не будь-який візуальний задум можливо реалізувати в інклюзивній літературі у вигляді ілюстрації через обмеження як апаратно-технічного, так і фізіологічного характеру.

Список використаних джерел:

1. Barnes S (2020). What Is Illustration? A Look at Its Modern Beginnings to How It Is Used Today. My Modern Met.
2. Fricke, TR, Tahhan N, Resnikoff S, Papas E, Burnett A, Suit MH, Naduvilath T, Naidoo K (2018). Global Prevalence of Presbyopia and Vision Impairment from Uncorrected Presbyopia: Systematic Review, Meta-analysis, and Modelling, Ophthalmology.

СЕКЦІЯ XIII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ВКЛАД ВОЛОДИМИРА ЛЕВИЦЬКОГО В СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Мельник Ганна Віталіївна

аспірантка філологічного факультету
Університет Марії Кюрі-Склодовської, Польща

Володимир Левицький – видатний український математик, педагог, автор першої математичної наукової роботи українською мовою [2, с. 11].

Будучи членом Наукового Товариства ім. Шевченка Володимир Левицький протягом 45 років плідно працював у математично-природописно-лікарській секції. Науковий доробок математика складається із понад 100 робіт [3, с. 250].

Ще в студентські роки, працюючи над своєю першою науковою роботою „Про симетричне вираження з вартостей функції $\text{mod-}m$ ”, Володимир Левицький зацікавився математичною термінологією [4, с. 9].

Першою пробою творення математичного українсько-іноземного словника можна вважати українсько-німецький словничок із 69 термінів, який Володимир Левицький помістив як додаток до своєї праці „Еліптичні функції модулю”, видану в 7 томі Записок НТШ у 1895 році. Більш обширну роботу Левицький публікує в 1902 році у „Збірнику МПЛС”, т. 8, вип. 2. Цього разу це українсько-німецький словник на 2000 термінів з елементарної та вищої математики. На той момент до певної міри вже була вироблена шкільна математична термінологія, оскільки у вжитку були підручники з математики, які видавались українською мовою. Свій словник Володимир Левицький видає, аби полегшити роботу укладачам наступних підручників з математики [2, с. 13-14].

Згодом математик публікує „Матеріали до фізичної термінології” (у чотирьох частинах) та „Начерк хемічної термінології”. Паралельно працює над створенням шкільних підручників українською мовою. У співавторстві з Петром Огоновським видає у 1906 році першу, а у 1908 році – другу частину підручника „Алгебра для вищих клас шкіл середніх”. У 1912 році ці ж автори видають друком „Фізику для вищих клас”. Цей підручник налічував 672 сторінок і тривалий час був одним із найкращих підручників з фізики. В 1924 році його перевидали у двох частинах [1, с. 168].

Наступним етапом у формуванні та систематизації української математичної термінології стає створення 21 серпня 1918 року Термінологічної комісії на чолі з Володимиром Левицьким. Комісія утворилась за пропозицією Київської Термінологічної комісії у Львові при математично-природописно-лікарській секції НТШ. На жаль, через окупацію Львова поляками у 1919 році співпраця цих двох комісій припинилася і відновилася лише в 1926 році. Після відновлення своєї діяльності київська та львівська комісії спільно видали другу та третю частини „Математичного словника” [1, с. 169].

Список використаних джерел:

1. Пташник Б.Й. (2016). Основоположник української математичної культури в Галичині. *Буковинський математичний журнал*, том 4, (3-4), 167-173.
2. Сулим Г. (2008). Володимир Левицький в історії становлення і розвитку Наукового Товариства ім. Шевченка та української культури в галузі точних наук. *Вісник Львівського університету*, (69), 7-37.
3. Одокієнко В. (2020). Науково-педагогічна спадщина В. Й. Левицького у сучасних умовах. *Дидаскал*, (20), 449-251.
4. Одокієнко В. (2020). Специфіка педагогічної та професорської діяльності Володимира Левицького. *Збірник наукових праць „Педагогічні науки”*, (91), 7-15.

КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ ЕЛЕМЕНТУ ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ В ПОЛЬСЬКОМУ І УКРАЇНСЬКОМУ РЕЗЮМЕ

Худи Вікторія Владиславівна

магістр

Університет Марії Кюрі-Склодовської, Польща

Резюме – це молодий жанр, який порівняно недавно з'явився в польсько-українському мовному спілкуванні. Не дивно, що важко знайти його єдине, загальноприйняте визначення. У «Словнику іншомовних слів та іншомовних словосполучень» під редакцією В. Копалінського резюме описується за допомогою одного слова - «автобіографія». У свою чергу, в онлайн-словнику польської мови знаходимо таке визначення - : «автобіографія, написана особою, яка претендує на роботу». Цитовані визначення показують, що в Польщі резюме визначається за допомогою іншого жанру – автобіографії. Це пояснюється тим, що в 90-х роках традиційну польську автобіографію почало витісняти резюме, що викликало багато проблем у користувачів мови через явище жанрової інтерференції [1, с. 137-140]. Зараз написання резюме не викликає таких труднощів.

В українській мові також можна помітити деякі неточності в найменуванні та дефініції резюме. Подібно до згаданих вище проблем в польській мові, українці також часто плутають резюме з автобіографією.

В українських словниках досі не має визначення резюме, його дефініція зустрічається в онлайн ресурсах, де воно згадується як «короткий опис біографічних даних, набутих кваліфікацій та професійних навичок».

Обов'язковим елементом як польських, так і українських резюме є персональні дані кандидата, які зазвичай є окремим тематичним блоком. У таблиці представлені конкретні елементи (як обов'язкові, так і необов'язкові), які автори резюме зазвичай хочуть виділити.

Таблиця 1

Персональні дані	Відсоткова реалізація конкретних елементів	
	в польській мові	в українській мові
Ім'я та прізвище	100	100
Дата народження	90	40
Місце народження	30	0
Сімейний стан	5	5
Громадянство / національність	5	5
Адреса проживання	65	20
Номер телефону	95	95
Електронна адреса	90	95
Посилання на профіль в соціальних мережах	0	35

Вищенаведена таблиця дозволяє зробити висновок, що в кожному з розглянутих документів всі автори розміщували своє ім'я та прізвище. Те саме стосується телефонних номерів та адрес електронної пошти (90% у польських резюме та 95% в українських резюме). Після отримання резюме роботодавець повинен зв'язатися з кандидатами, чие резюме його зацікавило. Тому ім'я та прізвище, номер телефону, адреса електронної пошти є обов'язковими елементами в тематичному блоці персональних даних. У польських резюме часто з'являлася дата народження (у 90% авторів), тоді як в українських резюме така інформація

зустрічається значно рідше – її вказували лише 40%. Для 30% поляків місце народження виявилось важливим елементом у резюме, тоді як усі українці опустили цю інформацію в проаналізованих документах. Велика диспропорція спостерігається і в категорії адреси проживання: вона фігурує в 65% польських резюме і тільки в 20% українських резюме. В деяких резюме з'являлися такі категорії, як: сімейний стан, громадянство, національність. Цікавим явищем стало також розміщення кандидатами з України (35%) посилань на свої профілі в соціальних мережах (Facebook, Instagram, Linkedin), чого не було в польських резюме. У свою чергу, фото як іконографічний елемент використовували аж 95% українців і 55% поляків.

Список використаних джерел:

1. Malinowska E., 2001, Wypowiedzi administracyjne - struktura i pragmatyka, Opole.
2. Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, 1975, red. W. Kopaliński, Warszawa.

МОВНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ДИСКУРСІ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Глаголевська Лілія Денисівна

здобувач вищої освіти філологічного факультету
Національний авіаційний університет, Україна

Науковий керівник: Головня Алла Василівна

доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національний авіаційний університет, Україна

В наш час спілкування в мережі Інтернет приваблює все більше уваги лінгвістів, оскільки даний різновид комунікації став невід'ємною частиною життя сучасного суспільства. Як відомо, інтернет-дискурс тісно пов'язаний з усно-побутовою мовою і виражає нові тенденції мови на граматичному та лексичному рівнях, зокрема, з'ясування особливостей різних функціональних стилів. Так, комунікація в мережі Інтернет відрізняється емоційністю, одночасністю, включеністю адресатів у процесі створення інформації адресатом [1, с. 87].

В основному вивчення лінгвістики інтернет-дискурсу почалося тільки на початку ХХІ ст, тому даний тип дискурсу є недостатньо вивченим і єдиної думки щодо його основних параметрів і особливостей ще немає. Зазначається, що в структурі інтернет-дискурсу можна виділити відокремлену важливу складову, – дискурс соціальних мереж. Під соціальними мережами варто розуміти соціальний майданчик в мережі. Інтернет, який дозволяє зареєстрованим користувачам розмішувати особисту інформацію та здійснювати комунікацію з іншими користувачами. У наші дні багато людей встановлюють соціальні зв'язки саме завдяки подібним інтернет-майданчикам.

Таким чином, дискурс соціальним мережам можна трактувати як комунікацію в інтернет-мережі за допомогою електронних знаків та сигналів. Основой дискурсу соціальних мереж є віртуальна комунікація. Як відомо, спілкування ділиться на актуальні та віртуальні різновиди. Актуальна комунікація – це взаємодія з реальними людьми (по телефону, при особистій зустрічі), а віртуальна комунікація, навпроти, це взаємодія з невідомими особами чи групами, які є уявними учасниками комунікації [2, с. 87]. У цьому головну особливість дискурсу соціальних мереж можна позначити як зміна статусу уявного співрозмовника на статус реального у процесі віртуальної комунікації.

Дискурс соціальних мереж не можна включити у сферу одного функціонального стилю, оскільки він поєднує у собі мовні засоби кількох стилів. Використання невербальних засобів спілкування та емоційно забарвленої лексики робить віртуальну комунікацію більш цікавою та невимушеною. За останні кілька років відзначається тенденція до використання в повідомленнях та публікаціях не лише літерних позначень, а й фото-, відео-або аудіофрагментів. Отже, характерні особливості дискурсу соціальних мереж є досить різнобічними та визначають його унікальне становище у системі дискурсів.

Соціальні мережі – це не просто простір реалізації мови, а окрема система, що володіє власною мовою, що дозволяє говорити про існування мови мережі Інтернет, функціонуючого за принципом мовної економії [2, с. 57]. Цей принцип передбачає скорочення кількості зусиль користувача та його часу, без шкоди для його змісту,

сприяє економії вербальних засобів при передачі сенсу та відповідає вимогам «максимум інформації в короткий термін».

Під мовною економією розуміють раціональний спосіб вираження, актуальний для кожного мовного рівня. Цей принцип передбачає, що графічні засоби у комунікації будуть незамінні, тому що саме з їхньою допомогою вдається коротко передати інформацію та надати необхідний емоційний тон повідомленню. У письмовій промові комунікантам не вдається використовувати міміку, жести, інтонацію і при цьому регулювати саму мову. Для заміни відсутності цих засобів у комунікації у соціальних мережах використовується особлива система орфографії та пунктуації, яка спрямована на полегшення процесу спілкування. Розділові знаки досить часто застосовуються в даному виді комунікації для передачі різних видів емоцій [3, с. 128].

Список використаних джерел:

1. Крылова М. Н. Язык современного интернет-общения (на материале интеллектуального контента социальной сети «ВКонтакте») // Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики. – 2019. – No1. – С. 128–137.
2. Ларина Т. В. Коммуникативная категория вежливости: межкультурный аспект / Т. В. Ларина // Коммуникативное поведение. Вежливость как коммуникативная категория. – Воронеж : Истоки, 2003. – С. 116–133.
3. Прокофьева А. В. Развитие дискурса интернет-пространства на современном этапе и особенности его языковой организации // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Лингвистика. – 2017. – No5. – С. 85–96.

ПОЛІСЕМІЯ ЯК ПРИЧИНА ВИНИКНЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ПОМИЛОК НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ С. КЛАРК «ДЖОНАТАН СТРЕЙНДЖ І М-Р НОРРЕЛЛ»

Хоменко Інна Сергіївна

Здобувач вищої освіти факультету філології та соціальних комунікацій
Національний авіаційний університет, Україна

Науковий керівник: Єнчева Галина Григорівна

канд. філол. наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національний авіаційний університет, Україна

Переклад багатозначного слова завжди створює серйозні проблеми для перекладача, навіть якщо він поділяє думку лінгвістів і філософів, згідно з якими «неоднозначність, багатозначність, неясність, порушення логічної та граматичної послідовності, взаємне незрозуміння, здатність брехати не є хворобами мови, але джерелом її геніальності» [41].

Згідно з академічним словником української мови, **полісемія** – «це наявність у одного і того самого слова кількох лексичних значень; багатозначність». Дуже складне питання полісемії постає по-різному для теоретиків (лінгвістів, лексикологів, семіотиків, теоретиків перекладу тощо) та для професійного перекладача, тому подання полісемічних одиниць у двомовних словниках та в дискурсному аналізі різне [49]. Отже, аналізуючи переклад роману Сюзанни Кларк «Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл», було виявлено незначну, але суттєву, кількість перекладацьких помилок, пов'язаних з вибором неправильного значення полісемічного слова. Розглянемо кілька прикладів:

Where she found Margaret and her maidservants, each with a wooden stick in her hand, driving the cows to their evening's milking [46, с.256].

Там вона зустріла Маргарет, яка разом із робітницями гнала стадо корів на вечірню дійницю. [45, с.266]

Оточення персонажа впливає на його сприйняття читачем. В цьому випадку слово «служниці» буде більш точним еквівалентом, що прямо вказуватиме на те, чим займається людина та буде більш доречно відповідати епосі Англії 19 століття.

Іноді перекладач обирає некоректний за конотацією варіант багатозначного слова, що викривлює зміст оригіналу. «**Конотація** – це додаткові риси, відтінки, що супроводжують основний зміст поняття, судження. У мовознавстві – додаткове значення мовної одиниці або категорії.» [47]

The other magician (whose name was Norrell) was in the hall to receive his guests. He was small, like his scrawl. [46, с.10]

Чарівник (прізвище його була Норрелл) зустрів гостей у передпокою. Він був дрібний, як і його почерк. [45, с.25]

Слово «дрібний» по відношенню до людини має негативний відтінок значення. Це вказує не лише на зріст, а й на негативні моральні якості людини та має негативну конотацію, що сприяє упередженому ставленню до персонажа з самого початку. Також невірним в даному варіанті є використання слова «почерк» для позначення англійського "scrawl", адже тут відтінок негативної конотації був прибраний взагалі і замість використано нейтральне за стилем слово, в той час як коректним відповідником виступатиме слово «каракулі», що з більшою точністю передасть

зміст. Використання літоти, що передає художнє применшення, не є необхідним та не має під собою ґрунтовності.

Something somebody said about a fresher breeze blowing the ship off the sandbank at high water caused him to think that a strong wind might help. [46, с.352]

Хтось у натовпі обмовився про сильний вітер і високу хвилю, які зможуть рушити корабель, і чарівник вирішив викликати вітер. [45, с.302]

Як мовиться далі у романі, сильний вітер міг пошкодити корабель, тому люди говорили про, навпаки, вітер досить слабкий. Дослівний переклад вказує якраз на це, адже "breeze" – це легкий береговий вітер, який дуже співзвучний з українським словом бриз, тому немає підстав для антонімічного перекладу [52].

In a very short while he came to an immense stone house with a thousand windows. [46, с.202]

Незабаром він наблизився до величезного кам'яного будинку з сотнею вікон [45, с.180]

В оригіналі йдеться мова про тисячу вікон. Немає підстав для застосування перекладачем мейозису. Варто нагадати, що **мейозис** – «це троп, що полягає в навмисному зменшенні інтенсивності вияву ознаки або перебігу дії, розміру та кількості предметів, значущості чого-небудь.»[47, с.34] Зазвичай цей троп при перекладі в художній літературі використовується для того, щоб не давати завищених оцінок, пом'якшення або ж, у прямій мові, для того, щоб передати скромність мовця, тобто персонажа. У даному ж випадку ми маємо справу з жанром фентезі, тому цілком ймовірно, що будинок у світі магії може мати тисячу вікон, тому перекладачеві не слід змінювати цю інформацію, адже вона допомагає візуалізації світу.

Отже, протягом детального аналізу цієї групи слів було виявлено певну кількість проблем широкого спектру, що виникають внаслідок полісемії слова. Даний феномен призводить до невдалих перекладацьких трансформацій, таких як антонімічний переклад чи синонімічний з вибором некоректного в контексті перекладу. А оскільки у фентезійній літературі кожне слово має значний вплив не лише на читача, а й на атмосферу загалом, адже становить невід'ємну частину створення світу, коректний переклад має величезне значення, а отже є справжнім викликом для перекладача.

Список використаних джерел:

1. Clarke S. Johnathan Strange & Mr Norrell. – London : Bloomsbury, 2004. – 1006 с.
2. Oxford Dictionary on-line URL: www.oxforddictionaries.com.
3. Белокурова С.П. Словарь литературоведческих терминов. СПб., 2007. 314 с.
4. Кларк С. Джонатан Стрейндж і м-р Норрелл: роман / Сюзанна Кларк ; пер. з англ. Анатолій Пітик, Катерина Пітик, Богдан Стасюк. – Рідна мова 2021. – 904 с. : іл. – (The Big Book).
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, К., 2006. 716 с.
6. Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика: Статус, проблемы, аспекты. Москва : Наука, 1988. 215 с.

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ОМОНІМИ В ПИСЬМОВИХ РОБОТАХ УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ЗДАЮТЬ ДЕРЖАВНИЙ ІСПИТ З ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Худи Вікторія Владиславівна

магістр

Університет Марії Кюрі-Склодовської, Польща

Питання мовної інтерференції в польській літературі розглядалося багатьма науковцями (див., наприклад: Дунін-Дудковська, Малишевський 2018, Черниш 2005, Гурецькі, Ставська 1993, Іздебська-Длугош 2016, Ковалевський 2015, Кравчук 2006, Пшеходзька 1993 та ін.), оскільки мовні помилки, що виникають внаслідок її функціонування, впливають на комунікативну ефективність тих, хто вивчає польську мову.

Інтерференційні помилки можуть заважати, перешкоджати або навіть робити спілкування неможливим. Зовнішня інтерференція стосується всіх елементів мовної компетенції, яка – як компонент лінгвістичної комунікативної компетенції – передбачає оволодіння підсистемами мови: граматикою, лексикою, фонетикою та правописом.

У 2019 році понад 6500 осіб склали державний іспит з польської мови як іноземної, з них 80% (приблизно 5230), обрали рівень B1, що є найнижчим рівнем володіння мовою, який вимагається для отримання польського громадянства [Dz.U. 2012 poz. 161].

Метою даної статті є аналіз явища міжмовної омонімії в письмових роботах українців. Матеріалом аналізу є письмові роботи українців, що брали участь у державному іспиті з польської мови, який проводився у 2019 році в Центрі польської мови та культури полонії та іноземців УМКС. Було проаналізовано 210 робіт з рівня B1, який є найпопулярнішим серед іноземців.

Міжмовні омоніми становили найбільше групу з усіх виділених лексичних помилок. Тому можна зробити висновок, що міжмовні омоніми викликають найбільші труднощі в їх правильному використанні. Люди їх вживають через переконання, що оскільки вони звучать подібно (або однаково), вони також мають подібне значення, що в свою чергу викликає непорозуміння.

Причини утворення польсько-українських міжмовних пар омонімів можуть бути різними. Найчастіше, однак, це явище викликане тим, що лексичні одиниці обох мов мають спільне праіндоевропейське або праслов'янське походження. У процесі розвитку ці слова зберегли своє схоже звучання, але розійшлися в лексичному значенні. Крім того, деякі пари польсько-українських міжмовних омонімів виникли внаслідок розбіжностей у словах, запозичених з інших мов під впливом внутрішніх процесів.

У таблиці наведені приклади міжмовних омонімів, які були зафіксовані у роботах українців, які здавали державний іспит з польської мови.

Таблиця 1.

	Приклад	Правильно (польське значення)	Українське значення
1	lekcja	w zn.: wykład	ukr. лекція
2	składa się z pięciu serij (o serialu)	w zn.: odcinków (odcinek)	ukr. серія
3	nazwa serialu	w zn.: tytuł	ukr. назва
4	dziękuję za rozumienie	w zn.: wyrozumiałość	ukr. розуміння
5	gumki do żucia	w zn.: gumy	ukr. жувальні гумки
6	to jest bardzo lekko	w zn.: łatwo	ukr. легко

Продовження табл. 1

	Приклад	Правильно (польське значення)	Українське значення
7	kilka razy złamałam komputer	w zn.: zepsułam	ukr. поламати
8	na ostatnim kursie	w zn.: roku	ukr. курс
9	fotel ma ładny wizerunek	w zn.: kształt / wzór	ukr. візерунок
10	konkurs przechodził w Kijowie	w zn.: odbywał się	ukr. проходити
11	do konkursu gotował się bardzo długo	w zn.: przygotowywał się	ukr. готуватися
12	stół i półeczki	w zn.: półki	ukr. полицки
13	umowy konkursu	w zn.: warunki	ukr. умови
14	otrzyma wynagrodzenie	w zn.: nagrodę	ukr. винагорода
15	dobraliśmy do Albanii	w zn.: dotarliśmy	ukr. добратися
16	nie mogę się w tym rozebrać	w zn.: zrozumieć	ukr. розібратися
17	kompania lotnicza	w zn.: firma	ukr. компанія
18	z powagą	w zn.: z poważaniem	ukr. з повагою
19	kulinarne recepty	w zn.: przepisy	ukr. рецепти
20	dużo mało czasu	w zn.: bardzo	ukr. дуже
21	muszą mieć metę	w zn.: cel	ukr. мета
22	rozповідаć dzieciom	w zn.: opowiadać	ukr. розповідати
23	znasz, że mam książkę	w zn.: wiesz	ukr. знати
24	plusem jest wysoka opłata	w zn.: pensja	ukr. зарплата
25	muszę podgotować esej	w zn.: przygotować	ukr. підготувати
26	stół ma rozmiar	w zn.: wymiar	ukr. розмір
27	mogę dostawić meble	w zn.: dostarczyć	ukr. доставити
28	włożył wse swój nawyki, żeby zrobić stół	w zn.: umiejętności	ukr. навички
29	plac zabaw, na którym można grać	w zn.: bawić się	ukr. грати
30	znajduje się krzesło	w zn.: fotel	ukr. крісло
31	znajduje się piękny komin	w zn.: kominek	ukr. камін
32	herbata z liści miejscowej trawy	w zn.: ziół	ukr. трави
33	zdażyliśmy zaskoczyć do sklepu	w zn.: wstąpić	ukr. заскочити
34	mieszkańcy mojego budynku	w zn.: domu	ukr. будинок

Лексичні помилки, представлені в таблиці, виникають в основному у вживанні авторами робіт іменників і дієслів, викликаючи іноді серйозні непорозуміння, наприклад: *muszą mieć metę* в польській мові має значення *мати де зупинитися*. Тим часом малося на увазі польське слово *cel*. Непорозуміння також викликає речення: *ogłoszono umowy konkursu*. Згідно з дефініцією, "договір - це письмова або усна угода між сторонами про встановлення взаємних прав та обов'язків" (SJP 1981, с. 600). Поляк не зрозуміє, що мав на увазі автор такого речення.

Лексичні помилки не тільки перешкоджають у спілкуванні, деякі з них можуть дискредитувати автора при спілкуванні з носіями мови. Такі фрази, як: *muszę podgotować esej, w zestawie jest stół i półeczki* (укр. полицки / пол. щоки) можуть викликати збентеження.

Якщо підсумувати, то представлені приклади показують, як лексичні помилки впливають на якість письмових робіт на державному сертифікаційному іспиті з польської мови на рівні B1. Кількість і характер цих помилок має безпосередній вплив на оцінку з модуля Pisanie, так як одним з критеріїв оцінки є компонент лексика і фразеологія. Лексичні помилки викликають нерозуміння висловлювання, тому можуть істотно вплинути на підсумкову оцінку з іспиту.

Українці на даний час є найбільшою групою іноземців, яка вивчають польську мову і здають державний іспит, саме тому конфронтативні дослідження є дуже корисними. Однак для їх ефективного використання необхідно добре знати українську мову. Усвідомлюючи той факт, що інтерференційні лексичні помилки можуть не тільки перешкоджати у спілкуванні, але часто і робити автора об'єктом висміювання, необхідно підготувати якомога більше вправ для закріплення і автоматизації використання лексики, адаптованої до теми занять і рівня викладання

польської як іноземної, щоб мінімізувати кількість лексичних помилок як в письмових, так і в усних висловлюваннях учнів. Подібність мов, безсумнівно, прискорює процес засвоєння польської мови українцями, але – з іншого боку – може і ускладнити його, оскільки в області лексики ця схожість буває дуже оманливою.

Список використаних джерел:

1. Czernysz T., 2005, Polsko-ukraińskie pułapki językowe: korzyści i trudności nauczania języka polskiego w kontekście bliskości lingwogenetycznej i typologicznej, w: P. Garncarek (red.), Nauczanie języka polskiego jako obcego i polskiej kultury w nowej rzeczywistości europejskiej, Warszawa, s. 477-481.
2. Dunin-Dudkowska A., Maliszewski B., 2018, Jak lepiej (nie) pisać? O błędach popełnianych przez Ukraińców zdających egzamin certyfikacyjny z języka polskiego jako obcego, w: A. Krawczuk, I. Bundza (red.), Polonistyka w XXI wieku: między lokalnym a globalnym, Lwów, s. 354-363.
3. Dziennik Ustaw, 2012, poz. 161, roz. IV, art. 30, p. 7.
4. Górecki M., Stawska M., 1993, Błędy językowe charakterystyczne dla młodzieży polskiej ze Wschodu, w: J. Mazur (red.), Metody kształcenia językowego Polaków ze Wschodu, Lublin, s. 49-55.
5. Izdebska-Długosz D., 2016, „Czyje są te syny?”, czyli o błędach w rodzaju męskoosobowym popełnianych przez studentów ukraińskojęzycznych, w: A. Roter-Bourkane, A. Kwiatkowska (red.), Horyzonty nauczania języka polskiego jako obcego, Poznań, s. 43-57.
6. Krawczuk A., 2006, Błędy gramatyczne studentów polonistyki lwowskiej spowodowane polsko-ukraińską interferencją, „Postscriptum”, nr 2 (52), s. 137-153.
7. Maliszewski B., 2014, Per errata ad astra - zwalczanie interferencji gramatycznych w procesie nauczania języka polskiego studentów ze Wschodu, w: M. Dziwisz i in. (red.), Błąd w literaturze, kulturze i językach narodów słowiańskich, Lublin, s.221-230.
8. Przechodzka G., 1993, Z problematyki interferencji językowej w nauczaniu języka polskiego Polaków ze Wschodu, w: J. Mazur (red.), Metody kształcenia językowego Polaków ze Wschodu, Lublin, s. 39-48.
9. Słownik języka polskiego, PWN, 1981, pod red. M. Szymczaka, Warszawa.

РЕКЛАМНИЙ ТЕКСТ ЯК ДОКУМЕНТ КУЛЬТУРИ

Перцева Вікторія Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-5203-761X

канд. філол. наук, доцентка, доцентка кафедри українознавства
Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна

Реклама – це унікальний документ, у якому за допомогою вербально-семіотичних, аудіальних, візуальних засобів та в їх комбінації репрезентується культура в усьому розмаїтті її побутування в конкретному соціумі і в конкретний історичний час. Культура в цьому разі є особливою знаковою системою, що виконує функцію медіатора між людиною й навколишнім середовищем. Дослідники завжди визначали рекламу як результат і феномен культури, що вплинув на напрями розвитку цивілізації загалом. Освальд Шпенглер називає епохою формування рекламної самосвідомості перехід від Культури до Цивілізації, який розпочався в епоху Античності.

Найважливішою структуротворною й онтологічною особливістю реклами є її знаковість. Знаки в тексті реклами репрезентують інформацію й зміст, який може бути й поліваріантним. Знакові системи використовують численні символічні форми, які активно використовуються в рекламі. Ернст Кассіер, розглядаючи символічну природу культури, підкреслював, що вона отримує свій специфічний характер не через свій склад, а завдяки формі архітекτονіки, будові. За словами Бодріяра, реклама «стає предметом споживання... і саме як другорядний, несуттєвий дискурс вона й виявляється придатним до вживання предметом культури... Через надзвичайну виразність й алегоричність образів реклама створює ідеальний, особливий світ системи речей. І як всі конотативні системи, вона здатна назвати нам, що саме ми споживаємо через речі» [1].

Культура здійснює функцію відбору й структуризації інформації, отже, різні культури можуть по-різному здійснювати такий відбір і структуризацію, що відбивається в найрізноманітніших видах і типах рекламного тексту. Семіотичний простір рекламного тексту структурується завдяки культурним знакам особливої денотатної сфери – символам, віртуальним образам, міфологемам, асоціатам. Тому варто виявити роль символу як культурного знаку в рекламному тексті і в рекламній картині світу.

Зазвичай символізація викликає позитивні асоціації. Це пояснюється тим, що в суспільстві із покоління в покоління відтворюються й передаються культурні артефакти й «узвичаєні стереотипи» як одна з когнітивних основ національної культури. На цьому ж базується принцип «non finito» – принцип незавершеності, коли текст домислюється згідно з поглядами й стереотипами слухача або читача. Цей принцип активно розробляється й застосовується у всіх формах комунікації.

Термін «стереотип» в науковий обіг ввів у 1922 році американський політолог і публіцист Уолтер Ліппманн в книзі «Громадська думка» («Public Opinion»). У сучасній науковій літературі існує безліч синонімів-еквівалентів терміну «стереотип»: потреба, мотив, мотивація, патерн, бажання, образ, імідж, аттїтюд, прогнозоване чекання, намір, інформаційна модель, вектор, функціональна фіксованість тощо. Стереотипи надважливі, адже впливають на увесь процес ухвалення рішень: зникає потреба щоразу розв'язувати стандартні завдання.

Ефективність рекламного тексту як знаку культури визначається характером взаємодії його вербальної й невербальної складових. Зараз у сфері комунікації

спостерігається тенденція зростання довіри саме до невербальної інформації. Одним із прийомів такого узгодження є візуалізація вербальної метафори, яку використовують у назві або слогані рекламного тексту.

Науковці вже давно визнали величезну соціокультурну роль реклами, її потужний вплив на формування стереотипів і національний менталітет. Саме тому сьогодні, у складний воєнний час ми отримуємо своєрідний інформаційний «шок» через масовану рекламну атаку. Також реклама досить точно відображає загальний рівень культури, зокрема й мовний. Слід визнати, що рекламний текст як документ культури обумовлює й виникнення як нових комунікативних функцій літературної мови, так і нової стилістики висловлювання – емоційної, сугестивної [2]. Здійснюючи плідну мовну (і понятійну) «гібридизацію», сучасні форми рекламних текстів стають оригінальними «свідками» сьогодення через презентацію потреб і способу життя сучасників. Реклама як результат діяльності людини насамперед орієнтується на «людський фактор»: її ефективність залежить від того, наскільки точно в ній виражені стереотипи й правила тієї професійної групи, на яку спрямовується конкретний рекламний текст. Перш ніж пропустити інформацію через свою свідомість, людина повинна відчувати свою ідентичність із тією моделлю життя, яку пропонує рекламний текст. Тому важливим виявляється наявність у структурі рекламного тексту характерних вербально-семіотичних «зачіпок» – маркерів певної професійної групи або цільової аудиторії. Рекламний текст характеризується жанровим розмаїттям, семіотичною мозаїчністю, образною поліфонією, широтою функціонального діапазону, органічно поєднуючи в конкретних цільових контекстах знакові форми й виразні засоби і формуючи особливу культуру своєї аудиторії. Як лінгвістична одиниця рекламний текст є продуктом мовної діяльності, що репрезентує результат компресії широкої за обсягом інформації, відбиваючи за допомогою вербальних і невербальних засобів експресивність форми, етноспецифічну забарвленість та культурні переконання певного суспільства.

Текст реклами екстраполює конкретний соціальний контекст, формує модель особи реципієнта, маючи потужний інтенціональний імпульс, спонукаючи до активних дій для досягнення чіткого запрограмованого результату. Отже, рекламний текст у різноманітних варіаціях своєї архітекτονіки є унікальним документом свого часу.

Список використаних джерел:

1. Бодрийяр Ж. Система вещей. Москва : Рудомино, 1985. 223 с.
2. Кутуза Н. В. Комунікативна сугестія в рекламному дискурсі : психолінгвістичний аспект : монографія. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2018. 648 с.
3. Соколова І. Дискурс інтернет-реклами: проблеми та перспективи дослідження. Світогляд – Філософія – Релігія. 2014. № 5. С. 52-60.

СОМАТИЗМИ З КОМПОНЕНТАМИ ГОЛОВА, НІС, ОКО, ВУСТА, ВУХО, ЯЗИК, ЯК ЕЛЕМЕНТИ ПОЛЬСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

Худи Вікторія Владиславівна

магістр

Університет Марії Кюрі-Скłodовської, Польща

Фразеологізми відображають мовну картину світу різних народів. У центрі цього світу знаходиться людина. Антропоцентрична точка зору проявляється в смисловій структурі фразеологічного корпусу – більшість фразеологізмів безпосередньо пов'язані з людьми [1, с. 329]. Прояви антропоцентризму можна побачити і в лексичній структурі фразеологізмів – членами багатьох одиниць є назви частин людського тіла – соматизми. Використовуючи соматизми, люди намагаються точніше описати свої думки і емоції. З цієї причини вони є цікавим предметом досліджень в сучасному мовознавстві.

Порівняння фразеологізмів з назвами частин тіла, що зустрічаються в польській та українській мовах, дозволяє виділити повну, часткову і нульову еквівалентність [6, с. 17-25].

1. Повна еквівалентність

Повна еквівалентність зустрічається в тих польських та українських фразеологізмах, структура і лексичне значення яких однакові в обох мовах [3, с. 332].

Це велика група фразеологізмів, що відображають загальний, слов'янський мовний образ світу. Це явище можна проілюструвати наступними прикладами:

• **głowa / голова:** *kapuściana głowa* // *капустяна голова*; *zachodzić w głowę* // *заходити в голову*; *wylatywać (wylecieć, wywieźć) z głowy* // *вилітати (вилітати, вивітатися) з голови*;

• **nos / ніс:** *utrzyć komu nosa* // *втерти носа кому*;

• **oko / oczy / око / очі:** *jeść (pożerać) oczami (wzrokiem)* // *їсти (пожирати) очима (поглядом)*; *mydlić (zamydlić) komu oczy* // *замилувати (замилити) очі кому*; *strzelać oczami* // *стріляти очима*; *rosnąć (urosnąć) w oczach* // *рости (виростати) в очах*; *na (za) piękne oczy* // *за красиві очі*;

• **usta / вуста:** *z ust do ust* // *з вуст у вуста*;

• **ucho/uszy / вухо / вуха:** *puszczać (puścić) co mimo uszu* // *пускати (пустити) повз вуха що*; *ciągnąć (wyciągnąć) za uszy kogo* // *витягувати (тягти) за вуха кого*;

• **język / язик:** *ciągnąć kogo za język* // *тягти за язик (за язика) кого*; *język się komu rozwiązuje (rozwiązał)* // *язик розв'язується (розв'язався) у кого, кому, чий*; *mleć językiem* // *молоти язиком*; *mówić, co ślina na język przyniesie* // *говорити, що слина на язик принесе*.

2. Часткова еквівалентність

Часткова еквівалентність відноситься до польських і українських фразеологізмів, що відрізняються деякими лексичними або граматичними компонентами, але зберігають схоже значення. Вона являє собою групу фразеологізмів, в яких присутні різні елементи, що відображають специфічний світогляд кожного з народів. Цей вид фразеологізму можна проілюструвати наступними прикладами:

• **głowa / голова:** *bić (pobić) kogo na głowę* // *підніматися (піднятися)*

(*dosł. podnieść się*) на голову <вище> кого, від кого, на кого; *wchodzić* (włazić, wejść, wleźć) кому на głowę // *siadać* (*dosł. siadać*) на голову кому; *pęka* (puchnie) *komu* głowa // голова *rozwalają się* (*dosł. rozwała się*) у кого, чия (*dosł. u kogo, czyja*);

• **nos / ніс:** *nie wychylać nosa* // *не показувати* (*dosł. nie pokazywać*) носа;

• **oko / очу / око / очі:** *oczy* кому *się zaświeciły do czego* // – очі загорілися *na coś* (*dosł. na co*); кому *robi się (zrobiło się) ciemno* (czarno) *w oczach (przed oczami)* // в очах *темніє (жовтіє)* (*dosł. ciemnieje, żółcieje*);

• **ucho/uszy / вухо / вуха:** *zadłuzzyć się po uszy*; // *włizti, zalizti* (влізати, залізати) (*dosł. wleźć, włazić*) в боргу (*dosł. w długu*) по вуха;

• **język / язык:** *język się komu płacze* // *язык заплітається у кого* (*dosł. u kogo*); *ugryźć się w język* // *прикусити язык (языка)*; *mieć coś na języku* (на końcu języka) // *крутитися* (*dosł. kręcić się*) на язичі.

3. Нульова еквівалентність:

Нульова еквівалентність відноситься до тих польських і українських фразеологізмів, які повністю відрізняються лексично-граматичною структурою, але при цьому мають схоже семантичне значення. До фразеологізмів цього типу відносяться:

- *kłaść (wkładać, włożyć) coś komu łopatą do głowy* // *розжовувати (розжувати) і в рот* (до рота) *класти (покласти) кому* (*dosł. przeżuć i do ust włożyć*);

- *mieć <dobrego> nosa* // *нюхом чутти (почутти) що* (*dosł. węchem czuć*);

- *iść (pójść) dokąd (gdzie) oczy poniosą (zaprowadzą)* // *іти (ніти) світ за очі* (за очима) (*dosł. iść świat za oczy*).

- *brać (wziąć) kogo na języki; ostrzyć na kim język; obnosić kogo na językach* // *мити (перемити) кісточки кому* (*dosł. myć kości*);

- *kto <jest> mocny (obrotny) w języku (gębie)* // *язык добре почеплений (причеплений, прив'язаний, привішений) у кого* (*dosł. język dobrze zawieszony*);

- *zapomnieć języka w gębie* // *проковтнути (затягти, затягнути) языка (язык)* (*dosł. tyknąć język*).

Нульова еквівалентність включає також польські та українські фразеологізми, які не мають свого аналога в іншій мові, тому ми можемо перекласти їх лише описово. Ця група фразеологізмів найбільше підкреслює особливості світоглядів двох народів:

- *wariat z tokrą głową* // *нерозсудлива людина*;

- *być oczkiem w głowie* // *бути улюбленцем*;

- *woda sodowa uderza do głowy* // *хтось стає зарозумілим*;

- *na pierwszy rzut oka* // *на перший погляд*;

- *marzenie ściętej głowy* // *про щось недосяжне*;

- *zamknąć usta na cztery spusty* // *замовкнути*;

- *вухом не повести* // *nie zwracać uwagi*;

- *розвішувати вуха* // *uważnie słuchać*;

- *голову прихилити* // *znaleźć miejsce do zamieszkania*;

- *ловити носом окунів* // *drzemać*;

- *зайвий рот* // *o kimś, kto obciąża materialnie*;

- *на носі* // *wkrótce*.

4. Польсько-українські фразеологічні міжмовні омоніми

До цієї групи належать фразеологізми, що зустрічаються в обох мовах, мають схожу граматичну будову і лексичні елементи, але відрізняються – частково або повністю – за змістом. Такі фразеологізми утворюють пари міжмовних омонімів. [3, с. 318].

З точки зору викладання польської мови як іноземної в україномовних групах

ця група фразеологізмів викликає найбільші труднощі у студентів.

Тому цій групі фразеологізмів варто приділити більше уваги на заняттях і проаналізувати, як польсько-українські пари-омоніми реалізуються в соматичних фразеологізмах.

Таблиця 1.

<i>upaść na głowę</i>	<i>падати / впасти на голову</i>
oszaleć, zwariować, zgłupieć [SFJP, t2, c. 457]	zjawić się u kogoś niespodziewanie, z powodu poważnych okoliczności [UPSHPM, c. 320]
<i>kłuć w oczy</i>	<i>колоти очі</i>
razić, sprawiać przykrość, wywoływać zazdrość [SFJP, t1, c. 331]	zawstydzать kogoś; denerwować kogoś [UPSHPM, c. 315]
<i>maślane oczy</i>	<i>масляні (масні) очі</i>
oczy, spojrzenie zamglone, zażawione, niewyraźne, mdłe, bez wyrazu [SFJP, t1, c. 427]	oczy wyrażające pożądanie [UPSHPM, c. 316]
<i>świecić oczami</i>	<i>світити очима</i>
wstydić się wobec kogo, ze wstydem pokazywać się ludziom [SFJP, t2, c. 326]	wpatrywać się w kogoś [UPSHPM, c. 321]
<i>wpadać w ucho</i>	<i>впасти у вухо</i>
być usłyszany; zwracać uwagę brzmieniem, dźwiękiem, podobać się z brzmienia z dźwięku [SFJP, t2, c. 609]	usłyszeć o czymś; stać się znany [UPSHPM, c. 311]
<i>zachodzić w głowę</i>	<i>заходити / зайти в голову</i>
zastanawiać się, dziwić się, zdumiewać się, nie rozumieć [SFJP, t2, c. 721]	pojawić się (o myślach, pytaniach) [UPSHPM, c. 313]
<i>z głową</i>	<i>з головою</i>
mądrze, rozsądnie; o człowieku inteligentnym [UPSHPM, c. 314]	inteligentny, bystry [UPSHPM, c. 314]
<i>kręci się (zakręciło się, zawirowało) w głowie</i>	<i>крутиться / вертеться в голові</i>
odczuwa się zawrót głowy [SFJP, t1, c. 357]	ktoś nie może przypomnieć sobie czegoś [UPSHPM, c. 315]
<i>idzie jak krew z nosa</i>	<i>кров з носа</i>
o czymś co przychodzi z trudem, z dużym wysiłkiem, ciężko [SFJP, t1, c. 519]	(zrobić coś) bezwzględnie, pomimo trudności [FSUM, c. 82]

Викладач, який проводить заняття в україномовних групах, повинен приділяти особливу увагу правильному оволодінню студентами фразеологізмів, оскільки допущені помилки можуть негативно вплинути на їх комунікацію. Для цього необхідно підготувати відповідні вправи (напр. на переклад, вправи в говорінні тощо), які допоможуть у процесі засвоєння польської фразеології.

Список використаних джерел:

1. Andrzej Maria Lewicki, Anna Pajdzińska, *Frazeologia, Współczesny język polski* .- Lublin, 2001.
2. Kononenko I., Śpiwak O., *Українсько-польський словник гомонімів і паронімів міжмовних*, Київ, 2008 (UPSHPM).
3. Iryna Kononenko, *Язык український і польський: студій контрастивних*, Warszawa, 2012.
4. *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław, 1988 (STL).
5. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, , red. S. Skorupka, t. I – II, Warszawa 1967-1968 (SFJP).
6. Matesic J., *Problemy ruskiej i niemieckiej frazeologii. Z Problemów Frazeologii Polskiej i Słowiańskiej*, Vol. 2, 1985.
7. Piasecka A., Tulina-Blumental I., *Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny*, Łódź, 2016 (PUSF).
8. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В., *Фразеологічний словник української мови*, Київ, 1998 (FSUM).

СЕКЦІЯ XIV. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

МЕТОДИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО МИРОБУДУВАННЯ

Литвин Олена Едуардівна

ORCID ID: 0000-0002-2795-8687

аспірантка кафедри політології

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна

За попереднього аналізу теоретичних напрацювань з теми конфліктів, менеджменту та вирішення конфлікту, можна виокремити три основні напрямки дії на етапі постконфлікту: миробудування (peacebuilding), підтримка миру (peacekeeping) та миротворення (peacemaking) [1, 9]. На цьому етапі характерне застосування особливих методів, які направлені на встановлення стабільного миру.

Пріоритети діяльності, напрямки роботи та методи, що будуть застосовуватися визначаються, виходячи з типу конфлікту, його тривалості, кількості та характеру задіяних акторів та масштабів втрат. Окремою групою факторів для аналізу наслідків є структурні, які включають в себе політичні, економічні, соціальні, безпекові та зовнішні фактори [6]. Важливим є не лише визначити фактори, а показати та сформулювати їх закономірність та взаємовплив. Вага певного елементу зі структурних факторів змінюється відповідно до процесу перебігу конфлікту та стадії, на якій він знаходиться.

Барнетт, Кім та О-Донел [2], спираючись на визначення «стадій відновлення» від ООН, формують складові постконфліктного миробудування: створення стабільності, відновлення державних інституцій та вирішення соціально-економічних аспектів конфлікту.

З метою створення стабільності вони впроваджують програми роззброєння, демобілізації, реінтеграції, реформу сектора безпеки та контроль над озброєннями для систем легкої та важкої зброї. Підтримуючи державну складову, вони надають певну технічну допомогу та допомогу у формуванні спроможності державних інституцій, підтримують паралельні структури НУО або приватного сектора, формують легітимну та законну структуру державних органів управління. Соціально-економічний компонент реалізується за допомогою консультування з питань травми, правосуддя на перехідному етапі та примирення, діалогу в громаді, зміцненні організацій громадянського суспільства, розширення прав людини, сприяння екологічній обізнаності, сприяння розширенню можливостей щодо гендерної рівності, побудови мостів між різними громадами та сприяння економічному розвитку [2].

Особливість архітектури миробудування полягає в тому, що немає єдиного теоретичного концепту, який можна було б взяти за основу. В рамках стратегічного миробудування міжнародні організації використовують класифікацію причин конфліктів та аналізують стадії конфлікту. Аналізуючи усі підходи, можна зробити висновок, що існує два головних напрямлення в постконфліктному миробудуванні – це розвиток громадянських цивільних інститутів та розвиток державної архітектури

та управлінських органів. У англomовній літературі їх прийнято виділяти як *civil-building* та *state-building*.

В теорії постконфліктного миробудування, ми розглядаємо процес державного будівництва, як процес впливу третіх (зовнішніх) акторів на постконфліктну або нестабільну державу та створення її власної спроможності шляхом консультування та розробки стратегії дій.

Поєднання побудови цивільних інститутів та державного будівництва є двома глобальними напрямленнями в миробудуванні для конфліктних регіонів. Перевага цих підходів проявляється лише в тому випадку, якщо поєднувати їх та розглядати не як окремі стратегії, як комплексний план по встановленню миру та формуванню мирного існування. Реалізація потенціалу держави та збереження миру можливе лише за умови поєднання цих двох глобальних дій [8].

Медіація, фасилітації та діалоги представляють одну групу методів постконфліктного миробудування, яка базується на поєднанні соціальних та психологічних характеристик для подолання напруги в державі. Необхідність пропрацювати проблему виникає не лише на індивідуальному рівні громадян, а й при пошуці консенсусу та будівництві державних інститутів. Найчастіше, у процедурі загального обговорення беруть участь лише представники певних груп, що ретранслюють інтереси та цілі групи. Така процедура називається діалоговим майданчиком та реалізується за допомогою технік діалогу та фасилітації (посередництво між двома сторонами, зменшення напруги та передача ідей один одному).

Медіація базується на добровільному участі сторін. Це процедура, в якій виступає посередник без суду, медіатори (посередники) систематично полегшують спілкування між сторонами з метою дозволити сторонам самі взяти на себе відповідальність за вирішення їх суперечок. Додатковими основними характеристиками є конфіденційність процедури та нейтралітет медіатора (посередника) [7].

Найбільш поширеним методом є медіація, яка широко застосовується в постконфліктному миробудуванні. Її особливість полягає в тому, що медіація використовується на етапі розбудови миру, підтримки та миробудування, вона відповідає за процесово-орієнтований рівень та не відповідає за побудову нових інституцій. На етапі постконфліктного миробудування вона сприяє підготовці та імплементації домовленостей та мирних договорів. Їх базова задача – організувати комунікацію на більш ефективному рівні, виділити факти, проявити схильність до певної сторони, але залишитися незаангажованими [5].

Медіація, як процес, відбувається лише за умови наявності професійної підтримки від міжнародних фондів та організацій. Найефективнішими та глобальними організаціями на даний момент виступають Підрозділ підтримки медіації (Mediation Support Unit (MSU)) ООН, Мережа підтримки медіації (The Mediation Support Network (MSN)) Світова організація з медіації (World Mediation Organization) та національні організації. Більшість з них використовують спеціально розроблені методи роботи. Більшість з таких методів орієнтована на розвиток соціально-психологічної реінтеграції населення, але також включає економічні та політичні аспекти.

ООН за підтримки турецького та фінського міністрів була запущена ініціатива з побудови мережі медіаційних організацій для роботи з державами, що знаходяться у стані постконфлікту. Така мережа умовно отримала назву «мережі друзів медіації» та

була реалізована в рамках проекту «Медіація для миру».

Заключним елементом загальної системи методів постконфліктного миробудування виступає оцінка та моніторинг результатів. Головна особливість цього методу полягає в тому, що він реалізується і співвідноситься з первинними цілями постконфліктного миробудування. Моніторинг відбувається третіми акторами, що не залучені у процес, при цьому аналітичні звіти та доповіді зобов'язані подавати усі залучені актори протягом усього періоду роботи з конфліктом. За моніторинг та оцінку відповідають підрозділи ООН, ОБСЄ, ЕС та інших міжнародних інституцій. Прозорість та створення безпечних місць для проведення активностей може зменшити напруженість і підозру до організацій серед населення, заохочувати відкритий діалог та обмін досвідом, потенційно конфіденційною інформацією [3].

Моніторинг та оцінка проводиться за допомогою застосування широкого комплексу методів соціологічного та політологічного аналізу та за допомогою методу теорії змін, який вираховує ризики дій.

За останні десятиліття відбувся розвиток в методах постконфліктного миробудування, відкрилися міжнародні недержавні організації моніторингу та оцінки впроваджених методів. Особливі результати мають аналітичні центри, що проводять комплексні дослідження причин конфлікту та усіх процесів, що його супроводжують.

Розвиток системи оцінки та моніторингу результатів стосується переважно оцінки раціональності розподілу та реалізації фінансової допомоги від донорів. Для цього є гнучка система проектів та опитувань, яка акцентує увагу на зміні середовища та пристосовується до нових умов [4].

Згідно з дослідженнями, що проводила Організація економічного співробітництва та розвитку (The Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)) вважає, що державне будівництво відіграє головну роль в постконфліктному миробудуванні. Оцінка та моніторинг може проводитися лише виходячи з оцінки спроможності держави проводити стійку національну політику та регулювати діяльність всередині держави.

Висновки. Дослідження феномену постконфліктного миробудування тісно пов'язане з феноменом конфлікту. Переважна кількість даних базується на емпіричному досвіді та шляхом спроб впровадження певних стратегій. В залежності від трактування визначення постконфліктного миробудування, цей процес буде актуалізовуватися та використовуватися на різних етапах конфлікту.

Виходячи з того, яке саме трактування феномену було обрано, залежить кількість методів та інструментів, які будуть доступними для практичної реалізації. Миробудування охоплює багато процесів в суспільстві, кожен з яких визначає ступінь наближеності до гомогенності та побудови стабільного миру всередині держави. Ефективність багатосторонньої стратегії залежить від акторів, які будуть брати участь в процесі та імплементувати стратегії.

Список використаних джерел:

1. Analysis of violence for peacebuilders [Електронний ресурс] : [Відеоресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=xHsKqktOjhh>.
2. Barnett M. Peacebuilding: What Is in a Name? / M. Barnett, H. Kim, M. O'Donnell, L. Sitea // Global Governance. – Vol. 13. – 2007. – P. 35-58.
3. Haider H. Conflict Sensitivity Topic Guide / H. Haider // UK: GSDRC, University of Birmingham. – 2014. – 38p.

4. Herbert S. Sequencing Reforms in Fragile States Topic Guide / S. Herbert // UK: GSDRC, University of Birmingham. – 2014. – 35p.
5. Honeyman Chr. Mediation [Електронний ресурс] / N. Yawanarajah, Chr. Honeyman. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.beyondintractability.org/essay/mediation>.
6. Mierke A. Conflict Prevention and Peace Building Elements of PSD/SED Programmes / A. Mierke // GTZ. – 2006. – 47p.
7. Steffek F. Mediation in the European Union: An Introduction [Електронний ресурс] / F. Steffek. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://is.gd/REzmH3>.
8. The applicability of the Paris Declaration in fragile and conflict-affected situations [Електронний ресурс] / OPM/IDL. – 2008. – 101p. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.oecd.org/dac/evaluation/dcdnder/41149294.pdf>.
9. UN Documents Agenda for Peace [Електронний ресурс]. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.un-documents.net/a47-277.htm>.

ПОСТРАДЯНСЬКИЙ НЕОАВТОРИТАРИЗМ: ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТУ РЕФЕРЕНДУМУ ДЛЯ ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА

Саутьонков Віталій Миколайович

ORCID ID: 0000-0001-7592-6834

аспірант кафедри політології

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

Референдум, який за змістом є демократичним інструментом, може бути застосований у деструктивних цілях посилення інституту президентства. Більша частина держав пострадянського простору за роки незалежності мають приклади цього. Мова про референдуми, які проводилися в Туркменістані (1994), Узбекистані (1995, 2002, 2022), Таджикистані (1999, 2003, 2016), Азербайджані (2002, 2009, 2016), Росії (2020), Киргизстані (2021), Казахстані (2022), Вірменії (2015, 2020), Білорусі (2022). За допомогою референдумів були скасовані ліміти перебування на посаді глави держави, розширено тривалість каденції глави держави, збільшено обсяг повноважень аж до встановлення суперпрезидентських республік тощо. Проілюструємо це на прикладах.

Туркменістан. В історії цієї держави проведено лише один референдум, на якому обговорювалися питання інституту президентства. Всі подальші зміни до Основного Закону, зокрема й щодо глави держави, приймалися без участі народу. 15.01.1994 р. проведено голосування щодо продовження президентського строку С. Ніязова до 2002 р. Абсолютно нереальною видається озвучена владою явка виборців (100%) та підтримка С. Ніязова (99,99%). Очікувані у 2002 р. вибори не відбулися, позаяк С. Ніязов завчасу (28.12.1999 р.) оголошений парламентом довічним президентом. Лише після смерті С. Ніязова у 2006 р. пройшли президентські вибори (обрано Г. Бердимухамедова).

За чинним законодавством президент Туркменістану обирається на 7 років і може переобиратися необмежену кількість разів. Власне Г. Бердимухамедов обіймав посаду глави держави доки не подав у відставку в лютому 2022 р. Швидкість, з якою була проведена виборча кампанія, свідчить про дуже формальний її характер та наперед визначеного переможця: 14.02.2022 р. Г. Бердимухамедов оголосив намір подати у відставку після проведення дострокових виборів, а 12.03.2022 р. ці вибори уже відбулися.

Отже, відбувся перший в історії новітньої Центральної Азії випадок транзиту влади від батька (Г. Бердимухамедова) до сина (С. Бердимухамедова). При демократії династична передача влади не видається можливою в державах-республіках. Очевидно, що такий транзит готувався заздалегідь, адже ще у 2016 р. до конституції внесені зміни про зниження вікового цензу для кандидатів у президенти до 40 років; власне у 2021 р. С. Бердимухамедов досяг цього віку. За чинним законодавством про вибори глава туркменської держави обирається терміном на 7 років й може переобиратися необмежену кількість разів.

Таджикистан. Тут тричі на референдуми виносилися питання, пов'язані з інститутом президентства – у 1999, 2003 та 2016 рр.:

– 26.09.1999 р. відбувся референдум про ліміт перебування на посту глави держави. За результатами голосування (75,3% – «за» при явці 92,5% виборців) було збільшено каденцію глави держави з 5 до 7 років, але лише на один строк;

– 22.06.2003 р. відбувся референдум щодо 56-ти новацій. Вони голосувалися пакетно, у бюлетені стояло єдине питання. Явка на дільниці становила 96,4% виборців, з яких 93,8% проголосувати «за». Головною новацією було обмеження строк повноважень президента Республіки Таджикистан до 7 років не більше двох термінів поспіль; скасований верхній віковий ценз (65 років) для кандидатів. При цьому попередні строки президентства Е. Рахмона не бралися до уваги, вони «обнулялися». Відтак у випадку підтримки виборців Е. Рахмон міг обиратися главою держави у 2006 та 2013 рр., тобто аж до 2020 р. незмінно керував би державою;

– на референдум 22.05.2016 р. було винесено 41-а поправка до тексту Основного Закону. Явка на голосування становила 92% виборців, 96,6% підтримали запропоновані зміни. Показово, що під час підготовки до проведення референдуму таджицьким виборцям пояснювали не стільки зміст пропонованих поправок, скільки необхідність участі в референдумі. В частині інституту президентства підтримано: 1) можливість Е. Рахмону (Лідеру нації) балотуватися на президентських виборах необмежену кількість разів. Інші ж особи можуть бути обрані на посаду глави держави, але не більше двох 7-річних термінів підряд; 2) знижено мінімальний вік для кандидатів на пост глави держави з 35 до 30 років. Це уможливило б у 2020 р. висування кандидатом у президенти сина Е. Рахмона Р. Емомалі, якби чинний глава держави в силу якихось обставин вирішив не висувати свою кандидатуру. Відтак бачимо, що у Таджикистані з року в рік посилюється авторитаризм, доказом чого є зміцнення культу особи Е. Рахмона. Процеси, які відбуваються у цій державі Центральної Азії останніми роками, зумовлюють оцінки про те, що політичний режим уже не стільки неоавторитарний, а рухається до неототалітарного.

Киргизстан. 11.04.2021 р. відбувся конституційний референдум, за результатами якого була змінена форма правління. 85% виборців підтримали перехід до президентської республіки, хоч рівень обізнаності про зміст такої новації був вкрай низький, а особливо – поза межами столиці. Змішана форма правління відтак трансформувалася у президентську республіку. Завдяки референдуму було посилено політичну владу киргизького президента, дозволено президентам балотуватися на другий термін, послаблено парламент. Президент не лише став главою виконавчої гілки влади, а й отримав повноваження призначати майже усіх суддів, керівників правоохоронних органів. Такі зміни відбулися попри те, що упродовж періоду незалежності Киргизстан увиразнював значно вищу, порівняно з іншими державами Центральної Азії, політичну активність населення, пройшов через кілька революцій (2005, 2010, 2020 рр.). Нині ж є висока ймовірність зростання авторитарних тенденцій в управлінні киргизькою державою. Наявний ризик подальшого відступу від тих демократичних досягнень, які хоч і були незначними, але порівняно позитивно вирізняли Киргизстан з-поміж інших держав Центральної Азії.

Росія. У період з 25 червня по 1 липня 2020 р. проходило загальнодержавне голосування щодо комплексу змін (22 статті) до тексту Конституції Російської Федерації (1993 р.). Основною причиною проведення голосування був пошук легального механізму продовження президенства В. Путіна, який не міг би залишатися на посаді після 2024 р. Внесені поправки «обнулили» президентські терміни В. Путіна, що потенційно дозволяє йому балотуватися на два шестирічні терміни у 2024 і 2030 рр., а відтак залишатися при владі до 2036 р. Формально увесь процес виглядав як підтримана народом ініціатива («за» 78,4%). Очевидно, що це конституційна реформа, проведена під конкретну особу. Це доводить той факт, що у 1998 р. Конституційний суд Російської Федерації не дозволив втретє балотуватися Б. Єльцину.

Окрім цього, конституційні зміни розширили повноваження російського глави держави. Наприклад, він зможе призначати (після консультацій з сенаторами) і відправляти у відставку низку міністрів (оборони, надзвичайних ситуацій, внутрішніх справ, юстиції, тобто очільників силового блоку); частині сенаторів надаватиме посаду довічно; зростає залежність суддів від президента, адже він може ініціювати їх звільнення і т. д. Власне з цього приводу зробила висновок Венеційська комісія: конституційні новації непропорційно посилили позиції президента Російської Федерації та звузили систему стримувань і противаг [1]. Цей референдум (загальнодержавне голосування) є прикладом того, яку роль може відігравати конституційне право для збереження авторитарного популізму та формування суперпрезидентоналізму.

Білорусь. 27.02.2022 р. проведено референдум, на який виносилось одне питання: «Чи приймаєте Ви зміни та доповнення Конституції Республіки Білорусь?». Як і в Росії та інших недемократичних державах, голосування було пакетне, тобто за увесь комплекс конституційних змін водночас, а не за кожну норму окремо. Референдум проходив в умовах значної протестної активності та на тлі російського вторгнення в Україну. Але навіть за таких обставин та за очевидних порушень влада озвучила явку на дільниці 78,6% виборців, з яких 65,2% ніби-то вільним волевиявленням підтримали конституційні зміни. Очевидно, що такі референдуми лише імітують демократичний процес і легітимізацію влади. Завдяки «народному волевиявленню» на референдумі було «обнулено» попередні президентські каденції А. Лукашенка, а також дозволено поєднувати посади президента та голови Всебілоруських народних зборів. А. Лукашенко забезпечив собі перебування при владі аж до 2035 р., гарантував собі неможливість бути притягнутим до відповідальності за дії на посту глави держави, а також довічне членство у верхній палаті парламенту. Референдум у Білорусі 2022 р. підтверджує, що неоавторитарні режими дуже чутливі до поточного моменту, а відтак виступають інструментом змін, пристосування [2, с. 205].

Отже, кейси проаналізованих пострадянських держав показують, як демократичний за своєю природою інструмент референдуму може бути використаний в умовах недемократичних режимів. Втім відзначимо, що не лише на пострадянському просторі, а по всьому світу частішає використання референдуму президентами, схильними до автократії, для зміцнення своїх владних позицій або пролонгування перебування на цій посаді. Неоавторитарні лідери використовують референдум, щоб ніби-то вільним народним волевиявленням виправдати своє довготривале перебування при владі, збільшити повноважень, фактично узурпувати владу.

Список використаних джерел:

1. Council of Europe (2021). CDL-AD (2021)005-e. Russian Federation – Interim opinion on constitutional amendments and the procedure for their adoption, adopted by the Venice Commission at its 126th Plenary Session (online, 19-20 March 2021). Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2021\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2021)005-e).
2. Khoma, N. & Vdovychyn, I. (2021). Entwertung der Bürgerrechte und der politischen Rechte und Freiheiten unter den Bedingungen des Autoritarismus in Weißrussland und Russland. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, 43, 210–220.

РАЦІОНАЛЬНА ТА ІРРАЦІОНАЛЬНА ВІРА В СТРУКТУРІ РЕЛІГІЙНИХ ПОТРЕБ В ГУМАНІСТИЧНОМУ ПСИХОАНАЛІЗІ Е.ФРОММА

Шморгун Олександра Олександрівна

канд. філос. наук, старший науковий співробітник

ЦГО НАНУ, Україна

Приступаючи до справи визначення феномену релігії, Е.Фромм наголошує на складності цього завдання. Так, наприклад, такі цілком світські системи поклоніння, як політичний авторитаризм нікому не спадає на думку називати релігією, зазначає психоаналітик у своїй праці «Психоаналіз і релігія», однак з точки зору психоаналітичного підходу вони цілком на це заслуговують. «У нас просто немає слова для позначення релігії – у якості загальнолюдського феномену, – яке б не викликало якої-небудь асоціації з тим чи іншим конкретним типом релігії, – зрештою підводить підсумок психоаналітик, – через відсутність такого слова, я буду в подальшому вживати термін «релігія»; але хотілося б пояснити з самого початку, що під релігією я розумію будь-яку систему мислення та дії, що поділяється групою, дозволяє індивіду вести осмислене існування та дає об'єкт для відданого служіння» [5, с. 156-157]. В такому вкрай широкому визначенні феномену релігії, запропонованому Е.Фроммом є як свої позитивні, так і негативні сторони, на яких ми зупинимося в процесі подальшого аналізу, наразі ж для нас важливо зафіксувати той факт, що реалізація людиною власних екзистенційних потреб в принципі не може відбуватися поза системою орієнтації, яка має трансцендентний характер відносно базових фізіологічних потреб, і в цьому сенсі всі люди з необхідністю є «ідеалістами». «Людина не вільна обирати між тим, щоб мати чи не мати «ідеали»; але вона вільна обирати між різними ідеалами, між служіннями владі, руйнуванню чи служінням розуму і любові. Всі люди – «ідеалісти», вони прагнуть до чогось, що виходить за межі фізичного задоволення. Різняться люди саме тим, в які ідеали вони вірять. Як найкращі, так і найбільш сатанинські прояви в людині є суть вираження його «ідеалізму», його духу, а не порухів плоті. Тому релятивізм, згідно якого цінним є будь-який ідеал або будь-яке релігійне почуття, небезпечний та помилковий. Ми повинні зрозуміти ідеали, включаючи ті, які належать до світських ідеологій, як вираження однієї і тієї ж людської потреби і повинні судити про них по їх істинності, здатності розкрити людські сили та стати реальною відповіддю на потребу людини у рівновазі та гармонії її світу», – підводить підсумок Е.Фромм у роботі «Психоаналіз і релігія» [5, с. 160-161].

Сказане відносно неунікної потреби людини у системи орієнтації, незалежно від того, буде вона конструктивною чи деструктивною, так само вірно і відносно реалізації людиною всіх базових екзистенційних потреб – жоден індивід не може їх уникнути, однак в залежності від обраної продуктивної чи непродуктивної стратегії – наслідки їх реалізації можуть бути діаметрально протилежними. Так потреба в залученості може реалізовуватись через любов, а може набувати патологічних форм симбіотичних зав'язків у вигляді підкорення чи оволодіння. Предметом симбіозу можуть ставати люди або зовнішні сили. Повна нездатність реалізувати потребу в залученості призводить до нарцисизму – патологічної фіксованості на собі, не здатності до встановлення зв'язків із зовнішнім світом та його об'єктивного сприйняття. Якщо потребу у подоланні обмеженості власного існування не вдається

реалізувати у творчості, вона може виражатись у намаганні самоствердитись через деструкцію, проявляти у неконструктивному бажанні руйнувати. Негативною стороною потреби у вкоріненості та братерстві є нездатність подолати те, що Е.Фромм називає інцестуальними зв'язками – некритичну прив'язаність до сім'ї, роду, держави, церкви. Потреба у почутті самототожності, якщо його не вдається досягти у становленні справді неповторної індивідуальності, може компенсуватись такими «замінниками», як відчуття належності до нації, релігії, соціальному класу, роду занять, тобто підміняти так звану «стадною» ідентичністю, за якої відчуття самототожності досягається через приналежність до натовпу. Що ж до потреби у системі орієнтації та об'єкті поклоніння, то, як уже зазначалось, відповіддю на цю потребу можуть бути різноманітні теїстичні або нетеїстичні системи.

Однак, важливо наголосити, що місце релігії та релігійних потреб в структурі екзистенційних потреб, окреслених Е.Фроммом, особливе. З одного боку, вона є системою орієнтації, тому є основною світоглядної картини світу та відправною точкою для реалізації решти потреб – саме від неї залежить, будуть вони реалізовуватись конструктивно чи деструктивно. З іншого боку, Е.Фромм переконаний, що людина сприймає світ не лише раціонально, а й емоційно, буквально переживає всім тілом зв'язок з оточуючою реальністю та іншими людьми. Отже, надзвичайно важливим виміром будь-якої системи орієнтації, і, відповідно, релігії – є потреба в об'єкті поклоніння, що проявляється у спільному емоційному переживанні єднання.

Також гуманістичний психоаналіз наголошує на тому, що людина в принципі не може задовільними будь-які свої екзистенціальні потреби поза соціумом. Саме тому одним із ключових концептів гуманістичного психоаналізу є «соціальний характер». На думку Е.Фромма, соціальний характер визначає «взаємозалежність між структурою характеру середнього індивіда та соціоекономічною структурою суспільства, в якому існує цей індивід... Соціоекономічна структура суспільства формує соціальний характер своїх членів таким чином, що їм хочеться робити те, що вони повинні робити. Разом з тим соціальний характер справляє вплив на соціоекономічну структуру суспільства, діючи при цьому або як цемент, що надає їй більшої стабільності або, за певних обставин, як динаміт готовий її підірвати» [4, с. 152].

Е.Фромм виділяє «не плідні» орієнтації соціального характеру, до яких він відносить: рецептивну (орієнтовану на пасивне отримання благ із зовнішнього світу), експлуататорську (таку, що схильна до агресивного оволодіння), користолобну (ізолювану від оточуючого світу) та ринкову (орієнтовану на цінності обміну). Всім цим деструктивним типам, Е.Фромм протиставляє плідну орієнтацію, що є типом характеру, для якого головною метою є зростання та розвиток всіх людських можливостей. Однак, реалізувати цей тип характеру на рівні соціальної спільноти, на думку психоаналітика, поки що не вдалося.

Отже, протягом всього свого творчого шляху Е.Фромм прагне осмислити і узагальнити життєві стратегії, що відповідають продуктивному та непродуктивному задоволенню екзистенційних потреб, перша із яких є запорукою психічного здоров'я, а інша – хвороби. Кожна із знакових робіт психоаналітика є одночасно сходинкою до подальшого розвитку його методу гуманістичного психоаналізу і спробою діалектичного узагальнення цих різновекторних життєвих стратегій кожного разу на новому рівні. Так, у роботі «Втеча від свободи» психоаналітик говорить про негативний і позитивний аспект людської свободи: «свободи від», що стає для людини психологічним тягарем, якого вона прагне позбутися у тих чи інших формах

інцестуозних зав'язків, і «свободи для», орієнтованої на розвиток, закладених в людині конструктивних потенцій. У праці, присвяченій проблемам етики, «Людина для себе», Е.Фромм виділяє авторитарну етику (коли, авторитет встановлює, в чому полягає благо, формулює закони та норми поведінки) та гуманістичну (коли людина сама створює та регулює етичні норми).

Втім, чи не найбільший інтерес в цьому плані становлять роботи більш пізнього періоду, зокрема, «Анатомія людської деструктивності». На противагу до класичного психоаналізу пізнього періоду творчості З.Фройда, в концепції якого інстинкт смерті та руйнування (Танатос) рівнозначний «інстинкту жаги до життя» (Ерос), Е.Фромм вважає деструктивні форми вторинними та похідними, вони не є органічно притаманними природі людини, а є лише неконструктивною, ірраціональною відповіддю на екзистенційні потреби. «Деструктивність – це не паралель по відношенню до біофілії, а альтернатива їй. Фундаментальна ж альтернатива, перед якою опиняється будь-яка жива істота, полягає у дихотомії: любов до життя або любов до смерті. Некрофілія виростає там і настільки, де і наскільки затримується розвиток біофілії. Людина від природи наділена здатністю до біофілії, такий її біологічний статус; але з точки зору психології у неї є альтернативна можливість, тобто вона може за певних обставин зробити вибір, в результаті якого він стане некрофілом», – зазначає гуманістичний психоаналітик [2, с.477-478].

У роботі «Мати чи бути?» Е.Фромм піднімається уже до рівня філософських категорій володіння («мати») та буття («бути») – якими він характеризує способи людського існування. Відповідно, якщо установка на буття як готовності до повсякчасних змін, зростання, перетворення у конструктивному напрямку, корелює із біофільною стратегією, то прагнення звести весь світ і навіть живих людей та стосунки з ними до сукупності неживих об'єктів, якими можна «оволодіти» і таким чином тримати їх під контролем, відповідає некрофільському характеру.

Також у роботі «Мати чи бути?» психоаналітик робить важливий крок до узагальнення свого бачення безпосереднього зв'язку соціального характеру з релігійними потребами. «Будь-яка конкретна релігія, якщо вона дійсно мотивує поведінку, – це не просто сума доктрин та вірувань; вона вкорінена в структурі характеру індивіда – і оскільки вона є релігією групи людей – в соціальному характері. Таким чином, релігійні установки можна розглядати як один із аспектів структури нашого характеру, бо ми – це те, чому ми віддані, а те, чому ми віддані – це те, що мотивує нашу поведінку» [4, с. 154], – наголошує Е.Фромм.

Таким чином, соціоекономічна структура, структура характеру та релігійна структура невіддільні одна від іншої. Якщо релігійна система не відповідає соціальному характеру, що переважає, якщо вона вступає в конфлікт з соціальною практикою життя, то вона є лише ідеологією. В такому випадку слід шукати приховану за нею істинну релігійну структуру. Однак люди можуть не усвідомлювати її існування, поки енергія, захована в соціальній в релігійній структурі характеру, не зіграє роль динаміту і не зруйнує невідповідні соціоекономічні умови. Також, Е.Фромм не стомлюється підкреслювати, що «релігійна» орієнтація як емпіричний стрижень всіх вищих релігій часто викривлювалась в процесі їх розвитку. Саме тому, не настільки важливо, як самі індивіди усвідомлюють та уявляють собі свою власну орієнтацію. Адже вони можуть бути «релігійними» і при цьому не вважати себе такими, або, навпаки, можуть бути «нерелігійними», хоча вважають себе християнами.

Однак при розгляді світоглядно вищих систем орієнтації виникає запитання, наскільки доцільно застосовувати до них визначення релігії та релігійної свідомості.

Як уже зазначалось вище, запропоноване Е.Фроммом дуже широке визначення релігії має в цьому контексті як свої позитиви, так і негативи. Так, надзвичайно позитивним є те, що, психоаналітик розповсюджує релігійність та потребу у поклонінні не лише на релігійні феномени, а на цілком світські речі – такі як гроші та успіх. Таким чином релігійне почуття перестає бути чимось сакральним і розглядається просто як невід’ємна притаманна людині екзистенційна потреба, шляхи реалізації якої, як і шляхи реалізації інших екзистенційних потреб, можуть бути як конструктивними, так і деструктивними.

Більше того, Е.Фромм зазначає, що це поклоніння світським богам успіху та наживи в капіталістичному суспільстві, або вождям та «світлому майбутньому» заради якого приноситься в жертву сьогодинське життя, у тоталітарному, насправді є «відкатом» до набагато більш примітивних форм релігійності – анімізму, фетишизму та тотемізму, з притаманними цим віруванням первісним некрофільством та жорстокістю.

Все ці деструктивні тенденції Е.Фромм пов’язує з авторитарними формами релігії, що відчужують людину від її власних рис, примушують переносити їх на надприродні сили, а потім схилитися перед ними. Своєю чергою, авторитарним релігіям психоаналітик протиставляє релігії гуманістичні, в яких бог є насамперед людиною і вчителем, а не надприродною істотою, людина відповідальна не перед богом, а перед голосом власної совісті. Саме за такими нетеїстичними релігіями «без бога» він бачить майбутнє людства. Однак, оскільки і авторитарні, і гуманістичні системи задовольняють людську потребу у системі орієнтації, а Е.Фромм будь-які такі системи по суті відносить до релігійних, може скластися хибне враження, що між релігіями, які декларують поклоніння богу та релігіями без бога, а також світськими гуманістичними системами орієнтації не існує принципового водоподілу.

Однак, на наш погляд, таке розмежування вкрай важливо провести і пролягає воно через визначення релігійної віри, як особливого феномену, невід’ємного від релігійної свідомості. Задля цього звернімося до визначення релігії, що його пропонує філософський словник. У ньому релігія визначається «духовний феномен, який виражає віру людини в існування надприродного Начала і є для неї засобом спілкування з ним та входження в його світ... Будь-яку релігійну систему характеризує віра в трансцендентне і система зв’язків з ним. Тому релігія виступає не у формі когнітивного, а в ролі засобу позалогічного освоєння людиною своєї причетності до процесів, що відбуваються у Всесвіті, знаходяться під впливом якихось Вищих Сил і не піддаються логічному аналізу... не за допомогою рацію чи якоїсь обрядової дії, а через містичну інтуїцію (т.зв. ейдетичне бачення)... людина здобуває можливість відчувати свою причетність до всесвітніх процесів, що є продуктом дії незбагнених, реально існуючих Вищих Сил» [1, с. 545-546]. Із вищенаведеного випливає, що релігійна свідомість невіддільна від релігійної віри, однак виникає запитання, чи варто ототожнювати релігійну віру із психологічним феноменом віри як такої? У своїй праці «Людина для себе» Е.Фромм рішуче застерігає проти такого ототожнення і говорить про те, що віра є необхідною умовою людської здатності активно діяти в світі.

Сфері людських стосунків віра – необхідна умова будь-якої справжньої дружби та любові. «Вірити» в іншу людину – значить бути впевненим в надійності та незмінності її основних установ, в суті її особистості. Необхідною умовою здорової особистості є також віра в себе. «Ми усвідомлюємо наявність певного Я, певного стрижня нашої особистості, незмінного і постійного протягом усього нашого життя, всупереч обставинам, що змінюються і не дивлячись на певні зміни в наших думках і

почуття. Це та сама суть, яка складає реальність, що визначається словом Я, і на якій засновується наша переконаність у власній ідентичності. Якщо у нас нема віри у постійність нашого Я, наше почуття ідентичності виявляється під загрозою і ми стаємо залежними від інших людей, чиє схвалення тоді стає основою нашого почуття ідентичності з самим собою. Тільки людина, яка вірить в себе, здатна бути вірною іншим людям, тому що тільки вона може бути впевнена, що буде і в майбутньому такою, яка вона зараз, і, значить, буде відчувати і діяти так, як і зараз» [3, с.5245], – зазначає психоаналітик. Кульмінацією ж віри в інших людей є віра в людство.

Однак, важливо, що всі ці різновиди віри Е.Фромм відносить до раціональної віри: «Ми віримо в думку, тому що вона є результат нашого власного спостереження і розмірковування. Ми віримо у можливість інших людей, в свої власні, і в можливість людства тому і тією мірою, в якій ми самі мали досвід розвитку наших власних можливостей, відчували реальність цього розвитку в собі, силу нашого розуму та любові. Основою раціональної віри є плідність; жити по своїй вірі значить жити плідно і мати ту єдину впевненість, що виростає із плідної діяльності та із досвіду, який свідчить, що кожний із нас є активним володарем дару діяльного життя» [3, с. 526].

Раціональній вірі, Е.Фромм протиставляє віру ірраціональну. «Під ірраціональною вірою я розумію віру в людину, ідею чи символ, що бере початок не у власному досвіді мислення і почуттів людини, а засновану на емоційному підкоренні ірраціональному авторитету... В той час як ірраціональна віра вкорінена у підкореності силі, що сприймається як всесильна, всезнаюча та всемогутня, раціональна віра заснована на протилежному досвіді» [3, с. 526].

Цілком очевидно, що саме визначення ірраціональної віри у гуманістичному психоаналізі найбільшою мірою співставне з феноменом релігійної віри. Отже, оскільки, з одного боку, Е.Фромм наголошує на тому, що віра є необхідною умовою психічного здоров'я людини, а з іншого, на його глибоке переконання, вона не може виходити за межі нашого досвіду, як це характерно для релігійної віри, на нашу думку, доцільніше говорити про феномен нерелігійної віри, як віри у інших людей та можливість людської солідарності, на якій мають будуватись стосунки у здоровому суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Філософський енциклопедичний словник. Київ, 2002. 742 с.
2. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. Москва, 2015. 618 с.
3. Фромм Э. Бегство от свободы. Человек для себя. Москва, 2006. 571 с.
4. Фромм Э. Иметь или быть? Ради любви к жизни. Москва, 2004. 384 с.
5. Фромм Э. Психоанализ и религия. *Сумерки богов: Ф. Ницше, З. Фрейд, Э. Фромм, А. Камю, Ж.П. Сартр*: сборник. Москва, 1989. С.143-221.

SEKCJA XV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

WYCHOWANIA W FILOZOFII PLATONA

Łukasz Matusiak
University of Silesia, Polska

Wstęp

Przyglądając się europejskiej tradycji filozoficznej, można dojść do wniosku, że jest ona cyklem dialogów z Platonem. Jego twórczość stanowi wyraz poglądów bardzo ważnych dla europejskiej filozofii i myśli pedagogicznej¹. Jako pierwszy z filozofów europejskich zwrócił uwagę na ogromne znaczenie wychowania jako procesu². Zasady swej *paidei* zawarł w *Państwie* i *Prawach*. Należy wspomnieć tutaj, że Jean-Jacques Rousseau, uważany za jednego z ojców nowoczesnej pedagogiki stwierdził w *Emilu*, że *Państwo* nie zawiera w sobie wykładu nauk o państwie i polityce, jak myślą ci, którzy książki oceniają wedle tytułu, ale jest najpiękniejszą rozprawą o wychowaniu, jaka kiedykolwiek powstała³.

Werner Jaeger zwraca uwagę, że punktem wyjścia dla Platona piszącego *Państwo* nie była obserwacja jakiegoś konkretnego historycznego ludu, nie bierze pod uwagę spraw obyczajów, trybu życia etc. Jego *Państwo* dotyczy duszy człowieka, to co w nim czytamy o samym państwie i jego strukturze, tzw. organicznej koncepcji państwa, w której wielu badaczy chciało dopatrywać się jądra dzieła Platona, służy tylko za „powiększone odbicie” duszy ludzkiej i jej wewnętrznej struktury. Do zagadnienia duszy Platon podchodzi nie z teoretycznego, lecz z praktycznego punktu widzenia – jako wychowawca dusz⁴. Ponieważ siedzibą prawdziwego państwa i prawdziwej polityki jest dusza, a prawdziwym *polis* okazuje się „miasto wewnętrzne”, które jest wewnątrz duszy⁵. Państwo i dusza zdaniem Platona są zorganizowane identycznie, zarówno w swym zdrowym, jak i zwyrodniałym stanie⁶.

1. Reforma dawnej greckiej *paidei*

Platon chce, aby w jego idealnym państwie powstała klasa wojowników. Jest to innowacja, ponieważ w ówczesnych greckich *polis* istniał powszechny obowiązek służby wojskowej. Filozof postuluje, by każdy mieszkaniec jego państwa trudnił się tylko własnym zawodem⁷.

Bardzo ważna jest w jego systemie staranna selekcja, którą przeprowadza się w ramach wychowania⁸. W przypadku strażników ta selekcja początkowa nie jest skomplikowana, polega na intuicji wychowawczej pedagoga. Prawdziwy strażnik powinien charakteryzować się spostrzegawczością, rącością w ściganiu tego, co dostrzegł. Do walki niezbędne jest męstwo, strażnicy są porównani do szlachetnych ras koni i psów. Dusza strażnika powinna posiadać dwie na pozór sprzeczne właściwości: bycie łagodną w

¹ T. Matraszek, *Kształcenie i wychowanie w myśli filozoficznej Platona* w: A. Murzyn (red.), *Paideia starożytnej Grecji i Rzymu*, Kraków 2011, Oficyna Wydawnicza Impuls, s. 71.

² S. Kot, *Historia wychowania*, t. I, Warszawa 1994, Wydawnictwo Akademickie Żak, s. 52.

³ Ch. Hummel, *Platon*, w: Cz. Kupisiewicz (red.), *Myśliciele o wychowaniu*, t. 1, Warszawa 1999, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, s. 288.

⁴ W. Jaeger, *Paideia formowanie człowieka greckiego*, Warszawa 2001, Wyd. Aletheia, s. 768-769.

⁵ G. Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. 2, Lublin 2001, Wyd. KUL, s. 291.

⁶ W. Jaeger, cyt. wyd., s. 779.

⁷ Platon, *Państwo*, Kęty 1999, Wyd. Antyk, 374 a-d.

⁸ Tamże, 374 e.

stosunku do swoich i napastliwości dla obcych⁹. Po omówieniu zasad doboru strażników Platon przechodzi do sposobu ich wychowania.

Naturalnym podłożem dla zadania kształcenia ciała i duszy ludzkiej jest dla niego starogrecka *paideia* i jej dwie zasadnicze części, gimnastyka i muzyka¹⁰. Te dwie części będą stanowiły podstawę dyskusji o procesie wychowania¹¹.

1.1 Platońska krytyka wychowania „muzycznego”

Platon uważa, że edukację strażnika należy rozpocząć od wychowania muzycznego¹². Wychowanie to powinno posługiwać się nie tylko tonami i rytmem, ale w ujęciu Platona przede wszystkim słowem. Wszelka wypowiedź słowna interesuje filozofa tylko z jednego punktu widzenia, a mianowicie, czy jest to wypowiedź prawdziwa, czy fałszywa¹³.

Platon stwierdza, że wychowanie zaczyna się najczęściej od kłamstwa¹⁴, mówi tutaj o mitach, które opowiada się dzieciom. Domaga się, aby opowiadacze baśni i mitów podlegali kontroli, ponieważ wpływają bardziej na kształtowanie duszy dziecka niż zabiegi pielęgnujących je osób na rozwój ciała¹⁵. Platon chce, żeby wszystkie opowiadania wyrażały ten sam typ, a wiele ze współczesnych mu mitów ma nie mieć wstępu do jego państwa¹⁶. Mówiąc o określonym typie, nie ma na myśli zasad poetyki, a fakt, że wszystkie występujące w utworze postaci, powinny posiadać określony kształt i charakter, które dzieło poetyckie ma utrwalac w duszy dziecka. Platon nie był pierwszym greckim filozofem, który wystąpił z krytyką poezji. Robił to już wcześniej Heraklit, czy poeta Eurypides. Krytyka Platona ogniskuje się na niegodnym, zbyt ludzkim przedstawieniu bogów, jakie spotykamy u Homera¹⁷. Platon nie tylko krytykuje poezję za zły wpływ na sposób myślenia u ludzi, ale w *Państwie* przyjmuje rolę odnowiciela greckiej *paidei*¹⁸.

Świat, który poeci przedstawiają jako rzeczywisty, okazuje się światem pozorów, stąd wypływa jego niebezpieczeństwo. Dla Platona wartość poezji zmienia się w zależności od sposobu jej rozpatrywania, pierwszy to kodyfikacja norm działania, drugi to poznanie absolutnej prawy. W ten sposób ocenia ją w X księdze *Państwa*, gdzie okazuje się tylko odbiciem odbicia¹⁹, ale tam przygląda się poezji w najwyższego szczytu swej wiedzy. Myśląc o wychowaniu strażników, zachowuje zreformowaną poezję jako znakomity środek wychowawczy, czyniąc uwagę, że mity jako całość są fikcją, ale zawierają w sobie jakieś ziarno prawdy²⁰. Przepisy regulujące wychowanie strażników w *Państwie* tworzą typy, które mają zostać wyklęte z poezji. Platonowi chodzi o radykalne oczyszczenie wychowania „muzycznego” (czyli wszystkiego, co leży w gestii Muz, dzisiaj nazywamy to kulturą²¹) z wszelkich elementów niestosownych z religijnego czy moralnego punktu widzenia. Pierwsze miejsce zajmują tutaj „typy teologiczne”, tj. wszelkiego rodzaju wypowiedzi o istocie oraz działaniu bogów i bohaterów²². Poeci chcieli bowiem w tych sprawach powiedzieć coś, co jest podobne do prawdy, a nie umieli tego zrobić. Ich opowieści snuły się więc wokół gwałtów i wzajemnych intryg bogów. Dla Platona natomiast jest czymś bezspornym, że Bóg jest pełnią doskonałości²³. Niepedagogicznym jest uczenie młodzieży,

⁹ Tamże, 375 a-e.

¹⁰ W. Jaeger, cyt. wyd., s. 781.

¹¹ Platon, wyd. cyt., 376 e.

¹² Tamże, 376 e, 377 a.

¹³ W. Jaeger, cyt. wyd., s. 782.

¹⁴ Platon, cyt. wyd., 377 a.

¹⁵ W. Jaeger, cyt. wyd., s. 782.

¹⁶ Platon, cyt. wyd., 377 c.

¹⁷ W. Jaeger, cyt. wyd., s. 783.

¹⁸ Tamże, s. 784.

¹⁹ Platon, cyt. wyd., 595 b.

²⁰ Tamże, 377 a.

²¹ B. Russel, *Dzieje filozofii zachodu i jej związki z rzeczywistością polityczno-społeczną od czasów najdawniejszych do dnia dzisiejszego*, Warszawa 2000, Wyd. Aletheia, s. 142.

²² Platon, cyt. wyd., 379 a.

²³ W. Jaeger, cyt. wyd., s. 788.

ze zło moze pochodzić od bogów, poniewaz jest to nieprawda. Zakazane maja być rowniez wszelkie mity, które to, co doskonałe, niezienne i wieczne przedstawiają jako zmienne i przedstawiające różne ksztalty istot nieskończonych jako skończonych, a także takie, które przypisują Bogu zamiar skrzywdzenia kogoś²⁴. U Homera istnieją fragmenty wychwalające wielkie uczty, a takie opisy odwodzą od umiarkowania. Nie powinno snuć się dzieciom opowieści, w których ludzie źli są szczęśliwi lub dobrzy nieszczęśliwi²⁵. Utworów poetyckich o takiej treści nie tylko nie należy używać do wychowania, lecz w ogóle nie wolno ich wykonywać publicznie w państwie zorganizowanym przez Platona (czytanie Homera nie jest dozwolone)²⁶.

Gdyby Bóg był zdolny do tego, aby móc zwieść człowieka do czynienia zła, pomimo wszelkich wysiłków z jego strony, by zła unikać, to *paidea* w świecie ludzkim nie miałaby żadnego sensu. Tym samym Platon przyjmuje wiarę Sokratesa, że człowiek *ex naturae* pragnie dobra i czyni z niej podstawę do generalnej przebudowy dotychczasowej *paidei*²⁷.

Po przepisach dotyczących tego, jak nie wolno przedstawiać bóstwa, następuje krytyka poezji w związku z jej szkodliwością, jeśli idzie o wyrabianie męstwa i panowania nad sobą. W dziełach Homera i Hezjoda istnieją fragmenty, które mają wzbudzić lęk przed śmiercią, a w kształceniu strażników należy zrobić wszystko, by pragnęli polec w bitwie.²⁸

Całą krytykę dotychczasowej *paidei* zasadza Platon na nauce o czterech cnotach obywatelskich: pobożności, męstwie, panowaniu nad sobą i sprawiedliwości.²⁹

Poeci pisząc o ludzkich ułomnościach, o pozornych niedostatkach porządku, który bogowie zaprowadzili na świecie, oddają jedynie zjawiskową stronę rzeczywistości, a nie jej prawdziwą treść. Następnie przechodzi Platon do cenzury muzyki (w dzisiejszym sensie). Harmonia lidyjska i jońska mają zostać zakazane, pierwsza dlatego, że wyraża smutek, druga – poniewaz sprzyja rozprężeniu. Zezwala jedynie na używanie harmonii doryckiej (poniewaz sprzyja odwadze) i frygijskiej (wspiera umiarkowanie). Dozwolone rymy muszą być proste i wyrażać odważne i harmonijne życie.³⁰

Trzymając się zasady rządzącej, że każdy powinien wykonywać tylko swój zawód i poza nim nie zajmować się niczym innym, Platon stwierdza, że skłonność do naśladowania innych rzeczy nie da się pogodzić z właściwościami dobrego strażnika. Jeśli już strażnikowi przyjdzie wziąć udział w przedstawieniu, to powinien naśladować ludzi odważnych, pobożnych i szlachetnych. Niedopuszczalne jest naśladowanie przez strażników (mężczyzn) kobiet, niewolników, ludzi tchórzliwych i głupców³¹. Platon zabrania także młodemu człowiekowi naśladowania (chyba że w żarcie) głosów zwierząt, plusku rzek, szumu morza, łoskotu grzmotu, wycia wichru, skrzypienia kół³². W mowie strażnik powinien naśladować człowieka szlachetnego, powinien się wysławiać w sposób prosty i jasny jak przystało na człowieka dzielnego.³³

Wychowanie muzyczne u Platona góruje nad wszystkimi innymi sztukami, nie tylko ze względu na swą dynamikę, ale również z tego względu, że kształci w duszy precyzję w dostrzeganiu tego, co w jakimś pięknym utworze jest dobre, a co złe³⁴. Człowiek kształcony muzycznie wyrabia sobie już w młodych latach umiejętność nieomyłnej reakcji radości na

²⁴ Tamże, s. 789.

²⁵ B. Russel, cyt. wyd., s. 143.

²⁶ Platon, cyt. wyd., 379 c.

²⁷ W. Jaeger, cyt. wyd., s. 789.

²⁸ B. Russel, cyt. wyd., s. 144.

²⁹ Platon, cyt. wyd., 377 e, 389 d, 392 a, c.

³⁰ Tamże, 398 d.

³¹ Tamże, 395 d, e, 396 a.

³² Tamże, 395 d 396 e.

³³ Tamże 397 a.

³⁴ Tamże, 401 a.

widok czegoś pięknego, a nienawiści do wszystkiego, co brzydkie³⁵.

1.2. Wychowawcza rola gimnastyki i medycyny

Drugą częścią *paidei* platońskiej jest gimnastyka. W wychowaniu strażników rozwój fizyczny posiada pierwszorzędne znaczenie, tak więc nie mogą oni od najmłodszych lat obejść się bez gimnastyki³⁶.

Podobnie jak w wychowaniu muzycznym zasadą było uproszczenie harmonii, tak i w gimnastyce dieta i tryb życia muszą być wolne od wszelkiego nadmiaru, ograniczone jedynie do tego, co konieczne³⁷. Według Platona dwie instytucje są dowodem na źle funkcjonujące zasady *paidei*: sądy i lecznice³⁸. Celem wychowania powinno być doprowadzenie do tego, aby w jego państwie nie było tych instytucji³⁹. W platońskim państwie społeczna funkcja wymiaru sprawiedliwości odpowiada funkcji medycyny dla organizmu człowieka. Platon określa ją mianem „pedagogiki chorób”⁴⁰.

Celem gimnastyki w *Państwie* nie jest osiągnięcie przez strażników atletycznej siły, lecz rozwinięcie odwagi⁴¹. Platon wypowiada się ostro przeciwko współzawodnictwu, chce przywrócić sportowi jego pierwotny cel – uczynić z niego przysposobienie wojskowe. Jeśli chodzi o atletykę, wprowadza ćwiczenia zapaśnicze, ponieważ przysposabiają bezpośrednio do walki⁴². Do programu gimnastycznego włącza również wyścigi piesze⁴³, szermierkę, walkę lekkiej i ciężkiej piechoty⁴⁴. W swoim państwie idealnym Platon przewiduje istnienie kobiet-żołnierzy. Ćwiczenia obejmują również strzelanie z łuku, rzucanie oszczepem, strzelanie z procy, umiejętność zakładania obozu, jazdę konną i łowy⁴⁵. Całe wychowanie gimnastyczne będzie miało miejsce w gimnazjonach i publicznych ujeżdżalniach pod okiem zawodowych instruktorów opłacanych przez państwo⁴⁶.

1.3. Miejsce i rola wychowania w idealnym państwie

Dla trwałości państwa rzeczą podstawową jest posiadanie władcy, który potrafi taką trwałość zapewnić⁴⁷. W państwie zawsze musi istnieć element, który pozostanie wierny duchowi jego założyciela⁴⁸. Władca idealnego państwa ma wywodzić się z grupy strażników⁴⁹. Władzę może sprawować jedynie ten, kto posiadał najlepsze wychowanie, ale nie jest ono jeszcze doprowadzone do końca w ramach edukacji strażników. Przygotowanie do zawodu władcy wymaga specjalnej selekcji, którą prowadzi się od najmłodszych lat⁵⁰.

Należy przy pomocy rozmaitych pokus wystawiać na próbę charakter i tylko ten zostanie uznany za prawdziwego strażnika, kto przejdzie pomyślnie te wieloletnie testy i próby, reszta będzie mogła pełnić tylko rolę jego pomocników⁵¹. Zawód władcy wymaga silnego charakteru, ponieważ w platońskim państwie nie ma żadnych prawnych gwarancji w przypadku nadużyć władzy⁵². Jedynym zabezpieczeniem jest tutaj wychowanie⁵³.

Jaeger twierdzi, że *paidea* jest u Platona podniesiona do rangi absolutu, jest odpowiedzią na pytania bez odpowiedzi. Władca w platońskim państwie jest

³⁵ Tamże, 401 e.

³⁶ W. Jaeger, cyt. wyd., s. 803.

³⁷ Platon, cyt. wyd., 404 e.

³⁸ Tamże, 405 a

³⁹ W. Jaeger, cyt. wyd., s. 804.

⁴⁰ Tamże, s. 805.

⁴¹ Platon, cyt. wyd., 410 b.

⁴² Tamże, 795 d – 796 a

⁴³ Tamże, 832 d – 833 d.

⁴⁴ Tamże, 833 d – 834 a.

⁴⁵ Tamże, 823 c, 824 a.

⁴⁶ Tamże, 804 c, d, 813 e.

⁴⁷ Tamże, 412 d – 414 a.

⁴⁸ Tamże, 479 c.

⁴⁹ Tamże, 412 b.

⁵⁰ Tamże, 412 d – 414 a.

⁵¹ Tamże, 414 b.

⁵² W. Jaeger, cyt. wyd., s. 809.

⁵³ Platon, cyt. wyd., 416 a – b.

najdoskonalszym tworem systemu wychowalnia, a jego zadaniem jest być pierwszym z wychowawców⁵⁴.

Zewnątrzną stronę życia władców powinna charakteryzować powściągliwość, ubóstwo i surowość. Nie mają w ogóle żadnego życia prywatnego, nie posiadają własnego mieszkania, lecz bez przerwy pozostają na służbie państwu. Od społeczeństwa otrzymują jedynie niezbędne rzeczy do ubrania i jedzenia, nie wolno im posiadać pieniędzy, ani nabywać żadnego majątku⁵⁵.

Idealny władca ma być strażnikiem tradycji wychowawczej, będącej fundamentem państwa, powinien nieustannie dbać by była obecna w duszach obywateli. Platon ustalając swój kanon wychowawczy, nie dopuszcza w nim żadnych zmian, uważa, że jest on doskonały i wszystko, co jest od niego odmienne, może być tylko gorsze. Ważnym aspektem w procesie wychowania jest ciągłość tradycji, niedopuszczanie do tego, aby w *paidei* cokolwiek uległo zmianie⁵⁶. Cała struktura idealnego państwa opiera się wyłącznie na wychowaniu, jest z nim identyczna, jeśli spełnia ono swoją rolę, to żaden system prawny w państwie nie jest potrzebny.

Sprawiedliwość rodzi się z wychowania obywatela do wypełniania jak najdoskonalej powierzonej mu funkcji w społeczeństwie⁵⁷. Platon dzieli społeczeństwo na trzy stany i wyznacza władcom, strażnikom i pracownikom ściśle określone zadania. Każdy z tych stanów winna charakteryzować cnota: dla władcy mądrość, dla wojowników mężność, a pracownicy powinni panować nad sobą, ponieważ oczekuje się od nich posłuszeństwa i służby wobec wyższych stanów⁵⁸.

1.4. Wychowanie – dobór rasowy

Autor *Dialogów* likwiduje instytucję małżeństwa w stanie strażników, w jej miejsce wprowadza instytucję wolnych związków jako formę poprawienia rasy. Podczas świąt kobiety i mężczyźni będą ze sobą kojarzeni w takiej ilości, aby liczba ludności mogła być utrzymana na stałym poziomie. Kojarzenie to będzie nosiło pozory losowości, w rzeczywistości jednak władca będzie manipulował nim, tak by łączyć ze sobą najlepszych mężczyzn z najlepszymi kobietami, a najgorszych z najgorszymi⁵⁹. Prawo do płodzenia dzieci zostaje ograniczone ze względu na wiek. Kobiety mogą rodzić dzieci między 20 a 40 rokiem życia, mężczyźni mogą dawać życie tylko między 30 a 55 rokiem życia, poza tymi przedziałami wiekowymi stosunki seksualne są dozwolone i „bezlimitowe”, lecz aborcja lub zabijanie noworodków z takich kojarzeń będzie obowiązkowa⁶⁰. Wszystkie dzieci będą odbierane rodzicom z chwilą urodzenia, a państwo będzie dbało, aby żadne dziecko nie wiedziało, kto jest jego rodzicem. W osobnej części miasta powstaną żłobki, gdzie noworodki pozostaną pod opieką piastunek, uczucia, którymi matki darzą swoje potomstwo, powinny zostać przelane na wszystkie dzieci⁶¹. Dzieci chore i upośledzone, a także te, które pochodzą od słabszych rodziców, zostaną ukryte w nieznanym obywatelom miejscach.

Platon pragnie, by należący do stanu strażników mężczyźni i kobiety byli prawdziwymi wojownikami, bycie prawdziwym wojownikiem to nie tylko kwestia sprawnego posługiwania się bronią, ale także odpowiedniego ukształtowania psychicznego. Filozof postuluje więc, by od najmłodszych lat zapoznawać dzieci strażników z wojną, powinny przyglądać się bitwie, podobnie jak dzieci garncarzy od małego uczą się sztuki

⁵⁴ W. Jaeger, cyt. wyd., s. 809.

⁵⁵ Platon, cyt. wyd., 416 c -e.

⁵⁶ Tamże, 424 b.

⁵⁷ Tamże, 433 a.

⁵⁸ Tamże, 428 b -e, 429 a -c, 430 d - 432 a.

⁵⁹ B. Russel, cyt. wyd., s. 144.

⁶⁰ Platon, cyt. wyd., 460 d -e.

⁶¹ Tamże, 460 c.

garncarstwa, przyglądając się pracy ojca⁶².

Jednak dzieci strażników nie mogą być narażone na bezpośrednie niebezpieczeństwo wojny, Platon wyznacza im opiekunów wybranych spośród starszego pokolenia, najsprawniejszych i najbardziej doświadczonych w sztuce wojennej, którzy w razie zagrożenia szybko i sprawnie usunęliby dziecko z pola bitwy⁶³.

1.5 Kształcenie filozoficzne, matematyczne i dialektyczne

Platon uważa, że umiejętnością niezbędną dla idealnego władcy jest wiedza o liczbach, ponieważ jest ona koniecznym elementem w dobrym rozumieniu sztuki wojennej⁶⁴. Jednak według niego największą wartość matematyka przedstawia w tym, że pobudza do myślenia, zdaniem filozofa prawdziwa wartość dla władcy, wynikająca z poznania matematyki objawia się w tym, że ułatwia jego duszy zwrot w kierunku prawdziwego bytu. Zajmowanie się matematyką wyostreza zdolność pojmowania innych dziedzin wiedzy u ludzi pojętnych, mniej pojętni stają się zaś bardziej uważni⁶⁵.

Kształcenie dialektyczne jest dla Platona najwyższym etapem *paidei*, dialektyk potrafi uchwycić istotę każdej rzeczy i uzasadnić w tej mierze swój pogląd⁶⁶. Nauka dialektyki wytwarza w umyśle stan doskonałej czujności i świadomości, dlatego jest ona klejnotem wśród nauk przeznaczonych dla kształcenia strażników i władców, kto nie posiada gruntownej wiedzy z zakresu dialektyki – zdaniem Platona – prześpi całe życie⁶⁷.

Ten, kto przejdzie doskonale wszystkie stopnie *paidei*, może przywdziać koronę wszelkiej wiedzy i stać się władcą-filozofem, musi posiadać absolutnie zdrową duszę i nie może być tylko połowicznym miłośnikiem prawdy.

Jeśli ten najwyższy stopień platońskiej *paidei* ma być efektywny, to nauka musi rozpocząć się już w wieku dziecięcym. Filozof zauważa, że w kształceniu dzieci natrafia się na poważną przeszkodę – to, że dziecko nie lubi się uczyć. Przestrzega, by nie przymuszać dziecka do nauki, ponieważ nie przyniesie to oczekiwanego efektu, ponieważ wiedza wtłoczona w duszę pod przymusem nie pozostaje w niej długo⁶⁸. Na tym etapie kształcenia zaleca więc Platon naukę poprzez zabawę, tak by dusza mogła podświadomie chłonąć wiedzę i nie zniechęcać się do późniejszego procesu nauczania⁶⁹.

Pierwsza selekcja wśród uczniów skierowana na wybór przyszłych członków klasy rządzącej powinna odbyć się po zakończeniu obowiązkowego szkolenia w zakresie gimnastyki, która według koncepcji Platona ma trwać 3 lata. Po okresie ćwiczeń zarządzona zostaje trzyletnia przerwa w nauce, ponieważ zmęczenie nie sprzyja uczeniu się⁷⁰. Powrót do nauki następuje w wieku lat 20, uczniowie zajmują się wstępem do dialektyki (trwa 10 lat), który ma wykształcić umiejętności heurystyczne oraz zdolność dostrzegania związków między poszczególnymi przedmiotami i dziedzinami wiedzy, oraz ich przeciwieństwa⁷¹. Po tym dziesięcioletnim okresie następuje druga selekcja, ci, którzy ją przejdą, dostępują honorów i zaszczytów. Szczęśliwcy przechodzą do wyższego etapu edukacji, tutaj Platon zaleca szczególnie uważną obserwację w zakresie tego, kto jest zdolny oderwać się od świata zjawisk zmysłowych i dotrzeć myślą do bytu samego w sobie (30-35 rok życia)⁷². Pierwszy teoretyczny etap kształcenia dialektycznego trwa 15 lat, po nim następuje drugie piętnastolecie wypełnione praktycznym zaznajamianiem się z

⁶² Tamże, 466 e – 467 a.

⁶³ Tamże, 467 d.

⁶⁴ Tamże, 522 e.

⁶⁵ Tamże, 526 b.

⁶⁶ Tamże, 534 b.

⁶⁷ W. Jaeger, cyt. wyd., 896.

⁶⁸ Platon, cyt. wyd., 536 e.

⁶⁹ Tamże, 537 a.

⁷⁰ Tamże, 537 b.

⁷¹ Tamże, 537 c.

⁷² Tamże, 537 d.

dialektyką. W tym czasie kandydat przygotowany intelektualnie, zdobywa doświadczenie, które jest niezbędne do sprawowania władzy i pełnienia roli najważniejszego z wychowawców. Jest to okres szkoły charakteru i czynu, bardzo ważny z perspektywy Platona. Filozof świadom jest niebezpieczeństwa, jakie kryje w sobie kształcenie dialektyczne, bierze się ono stąd, że dialektyka budzi w człowieku poczucie rzekomej wyższości w stosunku do innych ludzi i może on traktować zabawianie się dialektyką jako cel sam w sobie⁷³.

Dopiero po 30 latach studiów dialektycznych, dochodzi do najwyższego celu edukacji w platońskim państwie, czyli do poznania idei Dobra⁷⁴. Wtedy jest w stanie skierować swoją duszę do źródła wszelkiego światła, a kiedy je dostrzeże, zdolny jest porządkować według tego doskonałego paradygmatu, życie swoje i innych ludzi zarówno w sferze prywatnej i publicznej. Powinien być stale gotowy, jeśli przyjdzie jego kolej, do podjęcia pełnienia najwyższego zaszczytu i obowiązku, czyli rządzenia⁷⁵.

Zakończenie

Celem platońskiego wychowania jest ukształtowanie filozofa-władcy, który będzie stał na czele idealnego państwa i zapewni mu ciągłość poprzez dbanie o ideową i wychowawczą „czystość”, czyli niedopuszczenie żadnej choćby najmniejszej innowacji w idealnym systemie *paidei*, której celem jest moralne wychowanie i kształtowanie całej ludności w sprawiedliwości. Mogą nas razić u Platona takie słowa jak selekcja czy dobór rasowy, trzeba jednak pamiętać, że *Państwo* powstało w czasach, gdy nie istniały normy poprawności politycznej i poglądy te nie wiązały się z tragicznymi wydarzeniami, jakie zgotował człowiek w XX w.

Bibliografia:

1. Hummel Ch., *Platon w: Cz. Kupisiewicz (red.), Myśliciele o wychowaniu*, t. 1, Warszawa 1999, Polska Oficyna Wydawnicza BGW.
2. Jaeger W., *Paideia formowanie człowieka greckiego*, Warszawa 2001, Wyd. Aletheia.
3. Kot S., *Historia wychowania*, t. 1, Warszawa 1994, Wydawnictwo Akademickie Żak.
4. Matraszek T., *Kształcenie i wychowanie w myśli filozoficznej Platona w: A. Murzyn (red.), Paideia starożytnej Grecji i Rzymu*, Kraków 2011, Wyd. Oficyna Wydawnicza Impuls.
5. Platon, *Państwo, Prawa*, przeł. W. Witwicki, Kęty 1999, Wyd. Antyk.
6. Reale G., *Historia filozofii starożytnej*, t. 2, Lublin 2001, Wyd. KUL.
7. Russel B., *Dzieje filozofii zachodu i jej związki z rzeczywistością polityczno-społeczną od czasów najdawniejszych do dnia dzisiejszego*, Warszawa 2000, Wyd. Aletheia.

⁷³ Tamże, 537 e -539 d.

⁷⁴ Tamże, 540 a.

⁷⁵ Tamże, 540 b.

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Мироненко Сергій Володимирович

канд. техн. наук, доцент, директор відокремленого структурного підрозділу
*Одеський автомобільно-дорожній фаховий коледж
Національного університету «Одеська політехніка», Україна*

Перезва Олена Володимирівна

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, голова циклової комісії
інформаційних технологій відокремленого структурного підрозділу
*Одеський автомобільно-дорожній фаховий коледж
Національного університету «Одеська політехніка», Україна*

Велієва Маргарита Вагифівна

спеціаліст вищої категорії, відокремленого структурного підрозділу
*Одеський автомобільно-дорожній фаховий коледж
Національного університету «Одеська політехніка», Україна*

Неперервний та невпинний прогрес цифрових технологій як у світі, так й у нашій державі зокрема; ситуація в нашій країні, яка була спричинена світовою пандемією коронавірусного захворювання COVID-19, воєнний стан, який діє в Україні вже тривалий час, кардинально змінили звичайне ставлення учасників освітнього процесу до цифрових технологій. Нові вимоги суспільства потребують від сучасного українського викладача постійного вдосконалення його цифрових компетентностей. Для українського освітнього простору в даних умовах важливим залишається пошук ефективних засобів підвищення якості освіти та її інноваційного розвитку. Зазначені інноваційні зміни, в першу чергу, пов'язані із початком широкого використання технологій дистанційного навчання та розгортання систем управління дистанційним навчанням у вітчизняних закладах освіти та закладах фахової передвищої освіти зокрема.

На рівні держави зараз відбуваються значні зміни як на законодавчому рівні, так й на місцях: за допомогою консолідованих зусиль з боку Міністерства цифрової трансформації України, Міністерства освіти та науки України та експертів з НАПН у 2021 році була розроблена Концепція цифрових компетентностей [1], яка потім була перетворена в три документи: 1) Рамку цифрових компетентностей для підприємців; 2) Рамку цифрових компетентностей для держслужбовців; 3) Концептуально-референтну Рамку цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників (проект) [2].

Даний проєкт концептуально-референтної “Рамки цифрової компетентності педагогічного й науково-педагогічного працівника” було розроблено українськими експертами на виконання Розпорядження КМУ від 03.03.2021 № 67-р “Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей громадян України та затвердження плану заходів з її виконання” і, відповідно до положень Концепції розвитку педагогічної освіти, Закону України “Про освіту”, в ході реалізації програми Дія.Цифрова освіта Міністерства цифрової трансформації України.

Цифрова компетентність є ключовою компетентністю і цей термін включає в себе впевнене, критичне та відповідальне використання і взаємодію з цифровими

технологіями для навчання, роботи та участі у суспільному житті. Він охоплює такі поняття як комп'ютерна, інформаційна грамотність та медіаграмотність, комунікація та співпраця, створення цифрового контенту, безпека (включаючи захист персональних даних у цифровому середовищі та кібербезпеку), а також розв'язання різнопланових проблем і навчання впродовж життя у цифровому суспільстві.

Законом України "Про освіту" визнано інформаційно-цифрова компетентність як одну з ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності [2].

Проблемами ефективного використання ІКТ в освітньому процесі займаються багато вітчизняних і зарубіжних науковців таких, як Н.В. Морзе, О.М. Спірін, Б. Гершунський, В. Безпалько, С. Гончаренко, В. Биков, С. Гончаренко, Р. Гуревич, М. Смульсон, О. Співаковський, Ю. Машбиць, Є. Полат, І. Роберт, С. Сисоєва та ін.

Цифрова компетентність педагогічного працівника – це складне динамічне цілісне інтегративне утворення особистості, яке є його багаторівневою професійноособистісною характеристикою в сфері цифрових технологій і досвіду їхнього використання, що обумовлене з одного боку потребами та вимогами цифрового суспільства, а з іншого появою цифрового освітнього простору, який змінює освітню (навчально-виховну) взаємодію всіх її учасників, характеризується широким залученням мережі Інтернет, цифрових систем зберігання та первинної систематизації даних, а також автоматизованих цифрових аналітичних систем (на основі нейромереж та штучного інтелекту), що дозволяє ефективніше здійснювати професійну діяльність та водночас вимагає (можливо - стимулює або потребує) постійного професійного саморозвитку [4].

Уже сьогодні у постійній самоосвіті в галузі цифрових технологій більшість вітчизняних педагогічних та науково-педагогічних працівників використовує в навчально-виховному процесі різноманітні хмарні сервіси для підготовки навчальних занять та власного самовдосконалення та модернізації.

Формати дистанційного навчання, роботи з великими аудиторіями і індивідуальними групами у віддаленому доступі дають змогу використовувати хмарні засоби як навчальні: викладач може вільно застосовувати їх не тільки під час занять, а й і поза освітнім процесом. Викладачі широко застосовують для проведення своїх занять Google ArtProject - інтерактивно-представлені популярні музеї світу, Google Docs - онлайновий офіс, Google Maps - набір карт, Google Sites - безкоштовний хостинг, який використовує вікі-технологію, Google Translate - перекладач, YouTube – відеохостинг та Google Диск, (вебінарні платформи для викладання онлайн) і опрацювання різноманітних даних хмарні сервіси MS Office 365 та Google Workspace for Education. Активно створюються й ведуться блоги, середовища, професійні та навчальні онлайн спільноти.

Протягом останніх років в Україні зроблені значні кроки до формування інформаційного освітнього середовища, зокрема, використання засобів хмаро орієнтованого освітнього середовища в навчальних закладах різного рівня та закладах післядипломної педагогічної освіти. Ці заходи поступово впроваджують на різних рівнях, іноді формально, з низкою обмежень, які здебільшого пов'язані з недостатньою мотивацією викладачів до використання ІКТ в освітньому процесі, браком необхідних для цього компетентностей, браком часу на виконання онлайн-проектів, неможливість якісного наповнення свого контенту та недостатнім рівнем своєї цифрової грамотності, або не сприянням адміністрації закладу освіти (недостатнім забезпечення засобами ІКТ, відсутністю високошвидкісного Інтернету, неготовністю колективу закладу освіти до створення інформаційного освітнього середовища тощо).

У цифровому середовищі педагогічна реальність суттєво ускладнюється. Викладач не тільки має освоїти нові професійні ролі, а й уміти працювати з новим «цифровим поколінням» здобувачів освіти.

Сьогодні викладач повинен організувати навчальний процес саме таким чином, щоб перетворити традиційне освітнє середовище на високотехнологічну, адаптовану сучасну систему, що відповідає вимогам інформаційного суспільства: викладач повинен вміти зацікавити здобувачів освіти, вмотивувати їх; застосовувати новітні цифрові засоби, створювати відповідне середовище для студентів, знати шляхи та способи безпечного поводження в мережі Інтернет, а також бути здатним захищати особисту інформацію в цифровому просторі. Тому зараз для викладача нагальною потребою є формування його цифрової компетентності та обізнаності з користування комп'ютерною технікою та комп'ютерними технологіями. Зараз знання, як ключовий показник якості освіти й кваліфікації працівника, вже не є визначальним фактором професійної підготовки сучасного викладача.

В ефективному застосуванні цифрових технологій у своїй професійній діяльності сучасний, творчий, конкурентоспроможний та успішний викладач зобов'язаний демонструвати стійкі навички використання інформаційно-цифрових технологій, критичного мислення, стратегічного планування та здатність оперативно відповідати вимогам та змінам потреб як суспільства, так й сучасної освіти. Крім базових цифрових компетентностей (підготовка текстових документів, порівняльних електронних таблиць, презентацій, тестів тощо), викладач повинен володіти інноваційними практиками для впровадження таких моделей навчання, як синхронне й асинхронне навчання, змішане навчання, адаптивне навчання, самостійно спрямоване навчання, дистанційне навчання, хмарне та мобільне навчання, перевернутий клас, віртуальний клас, система управління e-learning, система управління навчальним процесом, персоналізація, цифровий сторітеллінг тощо [6].

Освітня практика свідчить, що інноваційні тенденції в системі освіти в сучасних умовах використання технологій дистанційного навчання вимагають підготовки педагога нового типу, який здатний працювати за нових обставин й адекватно реагувати на постійно зростаючі вимоги цифрового суспільства. В умовах інноваційної освіти (і традиційної, і дистанційної, і змішаної форм освітнього процесу), викладач з наставника, ментора, носія знань перетворюється в ученого особливого типу, який є педагогом-експериментатором, теоретиком і практиком синхронної та асинхронної педагогічної взаємодії, керівником освітнього колективу (віртуального та реального), психологом-вихователем. Власне, все зазначене стосується поняття «тьютор», на наш погляд, новий вид педагогічної діяльності, який можна визначити як: «нова спеціалізація професійно-педагогічної діяльності викладача, що виникає і функціонально реалізується у принципово нових умовах організації освітнього процесу та створюються внаслідок використання нових інформаційно-комунікаційних (цифрових) освітніх технологій» [9].

Отже, ситуація в освіті, яка була спричинена пандемією COVID-19, а на сьогоднішній день і воєнним станом в Україні, коли багато здобувачів освіти вимушені були покинути країну, або не мали і на мають досі можливості відвідувати навчальні заклади, знаходячись безпосередньо в країні, спонукало до виникнення гострої потреби саме в форматі дистанційного навчання, його вдосконаленості та його адаптації з іншими базовими цифровими компетентностями.

Сьогодні кардинально змінилося консервативне ставлення до цифрових технологій в освітньому середовищі як у світі в цілому, так й в нашій країні зокрема. Відкрита освіта зараз принципово відрізняється від традиційної й більшою мірою відповідає цілям, завданням і змісту інформаційного суспільства [5, с. 41]. Її загальна модель передбачає: відкритість освіти у майбутньому; інтеграцію всіх способів

пізнання людиною світу; вільне користування інформаційними ресурсами; особисту спрямованість процесу навчання; розвиток інформаційної культури тощо. В учасників навчального середовища, завдяки його відкритості, є можливість самим здобувати потрібні дані/відомості, користуватися необмеженими інформаційними ресурсами та інформаційно-комунікаційними технологіями.

Цифрові технології суттєво розширюють не лише інформаційні ресурси, але роблять доступною та можливою роботу у різних культурних середовищах та просторах для кожного студента та викладача, дозволяють їм стати реальними учасниками значущих соціальних подій, безпосередньо спілкуватися з відомими представниками науки, культури, бізнесу, управління тощо; незрівнянно зростають масштаби та можливості участі у спільній творчій діяльності будь-якої людини, яка має доступ до сучасних цифрових технологій: простір освіти стає по-справжньому багатовимірним та відкритим, будь-хто може брати участь у творчій діяльності, пред'являти результати своєї творчості, вступаючи у взаємодію з спільнотами, що об'єднують людей з різних країн [10].

Зараз головними задачами перед освітянами є постійне професійне педагогічне зростання та безперервне вдосконалення своїх цифрових компетентностей та навичок; передовий педагогічний досвід викладачів повинен бути максимально направлений на забезпечення постійного пошуку нових методів навчання, освоєння цифрових технологій та повсякчасного впровадження їх у навчальному процесі та вихованні сучасної молоді, який буде сприяти підвищенню якості підготовки майбутніх кваліфікованих та конкурентоспроможних фахівців.

Список використаних джерел:

1. Опис Рамки цифрових компетентностей громадян України. 2021. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoyi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf.
2. Концептуально-референтна Рамка цифрової компетентності педагогічних й науково-педагогічних працівників (проект) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: https://osvita.dii.gov.ua/uploads/0/2629-frame_pedagogical.pdf.
3. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 660-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80>.
4. Опис цифрової компетентності педагогічного працівника (проект)— [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27905/1/digital%20comp%20teacher%20Morze.pdf>.
5. Олійник В. В. (2018). Роль та місце відкритої освіти в інформаційному суспільстві. Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент. Київ, 38-52.
6. Биков В. Ю. (2008). Моделі організаційних систем відкритої освіти. Київ, Україна: Атіка, 684.
7. Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи (2019). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <https://lib.iitta.gov.ua/7183717>.
8. Самко А.М. (2021). Цифрова компетентність педагогічного персоналу в системі післядипломної педагогічної освіти. Освітня аналітика України, 2 (13), 33-44.
9. Андрос М. Є. Тьютор в дистанційному навчанні: інформаційно-комунікаційний компонент підготовки. Virtus: Scientific Journal. 2021. No52. С. 56-60. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/725760>.
10. Андрос М.Є. Формування інформаційно-цифрової компетентності викладача дистанційного (змішаного) навчання. Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній заклад середньої освіти –доуніверситетська підготовка –заклад вищої освіти. 2021, 1(1), С. 49–54. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.15821>. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727563>.

ДІЛОВА ГРА ЯК ДІЄВИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ SOFT SKILLS

Гайденко Юлія Олексіївна

ORCID ID: 0000-0002-4063-525X

кандидат філологічних наук, доцент кафедри
англійської мови гуманітарного спрямування №3
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Сергєєва Оксана Олексіївна

ORCID ID: 0000-0002-7396-5511

викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування №3
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Сучасний стан розвитку суспільства і глобалізаційні процеси безперечно вплинули на вимоги, які роботодавці висувають до молодих фахівців, збільшивши роль гнучких навичок („soft skills”) у професійній діяльності. Нині компанії потребують кваліфікованих кандидатів, які володіють не лише професійними навичками, необхідними для вирішення спеціалізованих завдань („hard skills”), але й різнобічних, адаптивних кадрів із розвиненими надпрофесійними компетентностями („soft skills”), що роблять працівника більш конкурентоспроможним та успішним незалежно від сфери його діяльності.

Термін „soft skills”, введений у науковий обіг наприкінці ХХ століття, у педагогічній літературі представлено різними формальними позначеннями: „м'які навички”, „гнучкі навички”, „надпрофесійні навички”, „соціальні навички”, „соціально-психологічні навички”, „наскрізні уміння”, „персональні компетенції”, „неспеціалізовані компетентності”, „універсальні компетентності” [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. Дослідники трактують поняття „гнучкі навички” як комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних компетентностей, які відповідають за успішну участь у робочому процесі, високу продуктивність і, на відміну від професійних навичок („hard skills”), є наскрізними, тобто не пов'язані з конкретною сферою [4].

Хоча уніфікованої класифікації гнучких навичок не існує, науковці вважають, що це поняття охоплює риси особистості, які визначають ефективність мислення та управління, а також комунікативну компетентність і креативність. До гнучких навичок відносять: лідерські якості, вміння працювати у команді, навчати, проводити переговори, ставити й досягати поставлених цілей, управління часом, цілеспрямованість, презентаційні навички, навички ефективної комунікації, стресостійкість, творчий підхід до вирішення завдань, аналітичні здібності та ін. [1; 3].

Важливість розвитку гнучких навичок важко переоцінити, адже дослідженнями встановлено, що вони забезпечують 85% кар'єрного успіху, у той час як професійні навички – лише 15% [2]. Згідно з Н. О. Пасик-Косаревою, багато лідерів володіють гнучкими навичками і застосовують їх інтуїтивно, проте, як свідчать численні дослідження, вродженими є лише деякі з них, а їхня кількість складає не більше 15% від того максимуму, який можна розвинути завдяки регулярній практиці [5].

До методів ефективного формування й розвитку гнучких навичок на заняттях з іноземної мови належать інтерактивні методи навчання, зокрема ділові ігри. Визначення терміна „ділова гра” (далі – ДГ) пов'язано з поняттям „імітаційна

технологія навчання”, бо її основу становить максимально наближене до реальності відтворення ситуацій професійного характеру. ДГ – це моделювання практичної професійної діяльності студентів з використанням наявних знань з предмета їх подальшої спеціалізації, вдосконалення їх комунікативної компетентності в різних навчально-мовленнєвих ситуаціях.

ДГ виступає імітаційним моделюванням реальних механізмів і процесів професійного середовища. ДГ з іноземної мови – це навчальний прийом, що охоплює практичне заняття чи цикл практичних занять, моделює різні аспекти професійної діяльності студентів, забезпечуючи умови комплексного використання набутих ними знань з предмета професійної діяльності, вдосконалення професійних та надпрофесійних (гнучких) навичок. ДГ виступає сукупністю способів і прийомів спільної узгодженої діяльності викладача та студентів, а також студентів один з одним, у процесі якої вони досягають певного рівня володіння іноземною мовою професійного спрямування.

ДГ також називають професійно орієнтованою рольовою грою. Це цілком виправдано, оскільки як у рольовій, так і в ДГ є ролі, ситуації, дії для реалізації ролей, різні ігрові об’єкти тощо [6].

Метою ДГ у процесі навчання іноземній мові є вдосконалення іншомовної комунікативної компетентності; формування вмінь та вдосконалення навичок іншомовного ділового спілкування, а також інших гнучких навичок студентів безпосередньо пов’язаних із їх професійною діяльністю; закріплення знань, які студенти здобувають у процесі лекційних і семінарських занять, самостійної роботи; підготовка до вибору майбутньої професії.

До функцій, які виконує ДГ належать: 1) формування у майбутніх фахівців цілісного уявлення про професійну діяльність та її динаміку; 2) набуття наочно-професійного, соціального досвіду, зокрема ухвалення індивідуальних і колективних рішень; 3) розвиток професійного, теоретичного та практичного мислення; 4) формування пізнавальної мотивації, забезпечення умов появи професійної мотивації; 5) формування якостей, умінь і навичок, необхідних для успішної професійної діяльності [7]; 6) розвиток творчого потенціалу; 7) розвиток професійної комунікативної компетентності, регулювання міжособистісних відносин, виникнення механізму саморегуляції поведінки; 8) встановлення міжпредметних зв’язків між курсами загальних об’єктів вивчення.

ДГ притаманні наступні характеристики: 1) імітація майбутньої професійної діяльності та моделювання типової ситуації, характерної для цієї діяльності; 2) формування загальної ігрової мети, що об’єднує учасників гри; 3) розподіл ролей між учасниками гри; 4) побудова відносин між учасниками і конфлікт інтересів; 5) вміст інформації з лекцій, інтернет-джерел, літератури; 6) прийняття низки рішень, які визначають подальший розвиток ситуації; 7) аналіз результатів гри.

ДГ виступає типовим та узагальненим відтворенням професійних ситуацій, тому однією з основних ознак ДГ є її максимальне уподібнення до реальних професійних обставин за короткий проміжок часу. ДГ сприяє розвитку навичок ефективної комунікації і вмінь працювати у команді, бо вирішення поставленого умовами гри завдання вимагає тісної взаємодії всіх її учасників: виконати завдання гри без співпраці з іншими студентами неможливо, оскільки дії кожного конкретного учасника впливають на перебіг гри чи її результат у цілому.

До особливостей ДГ як навчального прийому підготовки майбутніх фахівців до професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою належать: 1) максимальне наближення навчального процесу до реальної практичної діяльності; 2) вдале поєднання діяльності та спілкування, що набуває особливого значення у вивченні

іноземної мови; 3) колективне вирішення спільних завдань; 4) створення певного емоційного настрою гравців. Остання специфічна особливість ДГ, яка відрізняє її від інших технологій колективної взаємодії, досягається за допомогою двоплановості ДГ: із одного боку, гравець здійснює реальну діяльність, що пов'язана з розв'язанням конкретних навчальних завдань професійної спрямованості, з іншого – ця діяльність має умовний характер, що допомагає відволіктися від реальної ситуації з її відповідальністю, бути досить вільним, розкутим, виступаючи у певній ролі та знімаючи ті психологічні тиски, які заважають проявляти свої здібності та можливості [8]. Така двоплановість ДГ не лише перетворює її на засіб формування та вдосконалення професійних і гнучких навичок, але й робить ігрову навчальну діяльність емоційно привабливою. Дихотомічний характер гри (вигадана проблема професійного характеру та реальні зусилля, яких учасники гри докладають для її розв'язання) дозволяє моделювати соціокультурний контекст, програвати різні варіанти поведінки, корегувати й аналізувати їх.

ДГ вмотивовує мовленнєву діяльність студентів, які, відтворюючи виділені ролі з метою виконання поставлених завдань, опиняються у ситуації, коли треба дізнатися певну інформацію, щось сказати, запитати, з'ясувати тощо. Комунікативна спрямованість ДГ сприяє розвитку вмінь висловлюватися логічно і продуктивно, удосконаленню навичок аргументації висловлювань. Попри те, виконання поставлених грою завдань та вирішення проблемної ситуації, закладеної в основу ДГ, передбачає різні форми взаємодії (індивідуальну, парну, групову), що дозволяє розширити навички монологічного й діалогічного мовлення в умовах роботи в парах та групах, розвивати вміння працювати самостійно і співпрацювати з іншими. Виступаючи одним із активних способів навчання, ДГ сприяє активації мислення та поведінки учасників, забезпечуючи високий ступінь залучення до процесу гри, обов'язковість взаємодії учасників між собою і з матеріалами гри. Такий комплексний функційний характер ДГ обумовлює її методико-педагогічну цінність як навчального прийому на заняттях з іноземної мови.

Хоча тематика, цілі та різновиди ДГ різняться, цей інтерактивний метод навчання покликаний розвивати гнучкі навички, серед яких виділяють такі: 1) організовувати власну діяльність, визначати методи вирішення поставлених завдань, оцінювати їх ефективність і якість; 2) передбачати зміни й бути готовим до них; 3) приймати рішення в стандартних та нестандартних ситуаціях і нести за них відповідальність; 4) здійснювати пошук та використання інформації, необхідної для ефективного виконання поставлених завдань, професійного й особистісного розвитку; 5) вирішувати поставлені завдання нестандартним чином (креативно); 6) встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, плідно спілкуватися і вести переговори; 7) ефективно управляти часом; 8) працювати в колективі та команді, взаємодіяти з керівництвом, колегами і соціальними партнерами; 9) брати на себе відповідальність за роботу членів команди (підлеглих) та за результат виконання завдань тощо [9].

Оскільки як навчальний прийом, що використовується на заняттях з іноземної мови ДГ спрямована на моделювання мовленнєвої взаємодії існує ряд комунікативних компетентностей, котрі вдосконалюються у процесі ДГ та обумовлюються її сюжетом і завданнями, які повинні виконати учасники. До них належать усно- та письмово-мовленнєві компетентності. Їх удосконалення стає можливим через виконання різноманітних вправ, що інкорпоровано в структуру ДГ, необхідних для розвитку вмінь і вдосконалення навичок говоріння, аудіювання (слухання / читання), письма та передбачає виникнення між її учасниками різних видів взаємодії. Згідно з П. М. Щербань до них належать: 1) інформаційна, що полягає

в обміні інформацією між учасниками; 2) організаційно-діяльна, спрямована на спільний пошук виходу із ситуації, яка моделює професійну діяльність і спілкування; 3) комунікативна, яка передбачає іншомовне спілкування між учасниками ДГ [10]. Ці види взаємодії сприяють збагаченню професійного та комунікативного досвіду, здатності узагальнювати, аналізувати та систематизувати отриману інформацію, сприяють розвитку й удосконаленню (професійно орієнтованих) мовленнєвих умінь та навичок.

Отже, у процесі навчання іноземній мові професійного спрямування ДГ – це навчальний прийом, спрямований на формування та вдосконалення не лише професійних, але й надпрофесійних (гнучких) навичок. ДГ виступає засобом зняття психологічних бар'єрів у процесі вирішення імітаційних проблемних ситуацій шляхом програвання певних соціальних ролей у відповідності до поставлених цілей. Вона дозволяє виховувати культуру спілкування, удосконалювати комунікативні навички, формує вміння працювати в колективі й співпрацювати з його членами. ДГ сприяє інтелектуальному зростанню її учасників, розвитку їх мовленнєво-мисленнєвої діяльності засобами іноземної мови. Попри те, ДГ розвиває лідерські якості студентів, їх творчий потенціал, формує здатність використовувати час продуктивно, приймати самостійні рішення, оцінювати свої дії, дії інших членів групи тощо. Усе зазначене вище, дозволяє кваліфікувати ДГ як ефективний засіб розвитку гнучких навичок.

Список використаних джерел:

1. Власюк А. І. & Грицюк П. М. (2013) Підготовка фахівців з інформаційних технологій у контексті сучасних вимог. Нова педагогічна думка. № 1.1. С. 109. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1_28.
2. Глазунова О. Г. & Волошина Т. В. & Корольчук В. І. (2019) Розвиток "soft skills" у майбутніх фахівців з інформаційних технологій: методи, засоби, індикатори оцінювання. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. Вип. спецвип. С. 93-106. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2019_spetsvip_10.
3. Зайцева І. В. (2020) SOFT SKILLS – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті. Soft skills – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті: Міжвузівський науково-методичний семінар. Київ.: КНТЕУ. С. 34-37.
4. Кохан О. М. (2020) Soft skills як необхідний компонент конкурентоспроможності майбутніх фахівців. Soft skills – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті: Міжвузівський науково-методичний семінар. Київ: КНТЕУ. С. 43-45.
5. Пасик-Косарева Н. О. (2020) Основні навички soft skills, які знадобляться студенту XXI століття для успішності у житті та кар'єрі. Soft skills – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті: Міжвузівський науково-методичний семінар. Київ: КНТЕУ. С. 68-70.
6. Гордєєва А. Й. (2012) Ділова гра як спосіб мотивації комунікативної діяльності майбутніх філологів у процесі формування англомовної граматичної компетенції. Іноземні мови. № 2. С. 53-56.
7. Фединець Н. І. (2013) Ділові ігри – активний метод навчання у підготовці фахівців з менеджменту. Науковий вісник НЛТУ України. Вип. 23.1. С. 365-370.
8. Кардаш Н. В. Можливості ділової гри в активізації навчально-професійної діяльності майбутніх менеджерів. Матеріали міжнародної інтернет-конференції "Соціум. Наука. Культура". Вилучено з: <http://intkonf.org/kardash-nv-mozhливosti-dilovoyi-gri-v-aktivizatsiyi-navchalno-profesiynoyi-diyalnosti-maybutnih-menedzheriv>.
9. Гайденок Ю. О. (2016) Методичні рекомендації до організації та проведення ділових ігор на заняттях з іноземної мови у технічних університетах. К.: НТУУ "КПІ". 86 с.
10. Щербань П. М. (1993) Навчально-педагогічні ігри. К.: Вища школа. 112 с.

ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Куліненко Лілія Борисівна

ORCID ID: 0000-0002-3396-0898

доктор філософських наук, професор, професор кафедри
технологічної та професійної освіти і загальнотехнічних дисциплін
Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується загостренням цивілізаційних викликів, серед яких пріоритетним є фактор піднесення важливості життя і діяльності окремої людини, посилення вимог до її особистісної компетентності під час професійного становлення.

У цих умовах надзвичайно важливе значення набуває ідея неперервної освіти, навчання протягом усього життя як нагальної потреби в постійному саморозвитку особистості. Пріоритетною вимогою виступає якість освіти. В.Г. Кремень, президент НАПН України, зазначає: «Якісна освіта – людиноцентрована освіта, яка враховує сутнісні індивідуальні характеристики, розкриває та розвиває задатки й обдарування кожної дитини і на цій основі забезпечує максимальну реалізацію її потенціалу, формує професійно компетентну й кваліфікаційно конкурентну особистість» [1, с.6].

Вивчення й аналіз наукових праць з проблем профорієнтації довів важливе значення наукового пошуку педагогічних технологій оптимальної профорієнтаційної роботи в умовах інтеграції загальноосвітнього навчального закладу та вищої ланки освіти. Є. Клімов, Б. Кулагін, Ф. Парсонс, М. Пряхніков, В. Симоненко, Д. Тхоржевський, Б. Федоришин та інші науковці у своїх дослідженнях доводять необхідність педагогічного управління профорієнтацією учнів (наявність базових професійно-пропедевтичних і профільних знань та практичних умінь; змістовий контроль усвідомлених професійних намірів учнівської молоді; поглиблена консультативно-діагностична корекційна робота щодо майбутніх професійних виборів та ін.).

Історико-критичний огляд літератури з проблеми дослідження показав, що питаннями профорієнтації на науковому рівні вперше почали цікавитися у кінці XIX – на початку XX століття, але першооснови відповідної діяльності знаходимо ще у стародавніх мислителів: Платона, Арістотеля, Галена, Т. Мора, Т. Кампанелли. Державне значення професійної орієнтації з'ясував іспанський лікар Хуан Уарте в роботі «Дослідження здатності до наук» (1575), де ним доведено думку про наявність у людей здібностей до різних видів діяльності. Бурхливий розвиток промислового виробництва, передусім машинного, в епоху капіталізму спричинив появу все нових і нових професій, значно розширивши можливості трудової діяльності. Засновником професійної орієнтації є професор Гарвардського університету Ф.Парсонс (1908), який систематизував науковий доробок з проблем профорієнтації й практично апробував конкретні форми управління вибором професії, сформулювавши основні фактори її вибору. Численні експерименти американських, англійських, французьких, німецьких і т.д. учених підтвердили необхідність вивчення і врахування під час профорієнтації індивідуально-психологічних особливостей людей, спричинивши появу так званої експериментальної, диференціальної психології. З часом була виокремлена психотехніка як галузь прикладної психології, яку назвали психологією праці, і з якою пов'язують самостійний напрям наукових досліджень – профорієнтацію. Видатними представниками психотехніки були також О. Ліпман,

Ф. Гізе, Д. Древер, Е. Штерн. Психотехніка вирішувала проблеми професійного добору та професійної консультації на підставі вивчення індивідуальних характеристик людини за допомогою тестів. Поступово, в процесі дослідницької та практичної діяльності склалися наукові основи професійної орієнтації: про здібності осіб, які зверталися за порадою; про здібності, які необхідні для різних професій; про професії і попит ринку праці на фахівців за тією чи іншою професією. Тож, просто кажучи, профорієнтація ставить своїм завданням визначити, яка саме професія найбільше підходить тій чи іншій людині.

Психологами радянського періоду (Л. Виготський, О. Леонтьєв, А. Петровський, С. Рубінштейн та ін.) науково обґрунтовано найважливішу закономірність: розвиток особистості відбувається в діяльності, причому лише в тій діяльності, яка насичена елементами творчості і викликає у людини позитивне відношення до даного виду праці. Всяка діяльність, у тому числі і трудова, представляє процес взаємодії індивіда з дійсністю, в якому і відбувається становлення його як особистості. За даними соціології відношення індивіда до трудової діяльності є не просто психофізіологічним, але й соціальним явищем та обумовлене наступними чинниками: соціально-економічним; технологічним або функціональним; психолого-педагогічним. Серед них вагому роль відіграє останній, що характеризує трудову спрямованість, зміст і інтенсивність мотивів, інтересів, схильностей, здібностей, світогляд, вольові й інші сторони психічної структури особистості.

У нашій країні професійна орієнтація особистості як наукова проблема і певна сукупність практичних заходів привертала увагу науковців і громадськості багатьох поколінь. Зокрема, Г. Костюк, директор Інституту психології УРСР, запропонував системне вирішення питань профорієнтації на державному рівні, починаючи з Міністерства освіти, і завершуючи опорними школами стосовно надання дієвих, конкретних порад у виборі професії і педагогам, і батькам, і старшокласникам. У 80-роки після прийнятої урядової постанови «Про покращення трудового виховання, навчання і професійної орієнтації школярів і організацію суспільно-корисної виробничої праці» розпочалося формування матеріальної бази, оновлення організаційної структури шляхом створення центрів професійної орієнтації молоді, посилився виховний та розвивальний підходи, діяли учбово-виробничі комбінати, де старшокласники протягом двох останніх років шкільного навчання отримували спеціальності швачки-модельєра, деревообробника, секретаря-стінографістки та ін., проходячи до того ж практику на робочих місцях. Активізувалися центри профорієнтації та консультування, служби зайнятості, кабінети профорієнтації тощо, тобто професійна орієнтація отримала свій найвищий розвиток як системна діяльність. Однак, у зв'язку з руйнуванням Радянського Союзу наприкінці минулого століття система профорієнтаційної орієнтації учнівської молоді фактично занепала. Тому сьогодні проблема профорієнтаційної діяльності потребує глибокого осмислення з боку усієї педагогічної громадськості і формування готовності старшокласника до свідомого вибору професії з огляду на наступні критерії:

- медичний (за станом здоров'я);
- соціально-психологічний (за соціально-умовленими психологічними властивостями особистості),
- освітній (за знаннями, вміннями і навичками, тобто компетенціями);
- психофізіологічний (за професійно важливими психічними та фізіологічними властивостями, необхідними для успішного оволодіння професією).

Профільне навчання розглядається науковцями як «провідна форма практичного впровадження ідеї гуманізації шкільної освіти, що передбачає її

переорієнтацію на особистість учня, формування його як цілісної творчої індивідуальності, яка знає свої можливості й прагне максимально їх реалізувати» [3]. Загальновідомо, що на професійне самовизначення учнівської молоді впливають передусім психолого-педагогічні умови виховання, освіти та самоосвітньої діяльності, які визначають становлення професійно значущих компетентностей: «інформованість, уявлення, знання деяких алгоритмів дій при рішенні ситуативних задач життєвого та професійного самовизначення» [2].

Сучасними дослідниками даються різні тлумачення поняттю «профорієнтація», що обумовлено складністю, динамічністю та багаторівневістю означеної діяльності. Технологічного підходу до тлумачення поняття дотримуються Є.В. Єгорова, О.М. Ігнатович, розглядаючи його як комплекс науково обґрунтованих форм, методів та засобів допомоги особистості щодо вибору чи зміни професії, працевлаштування на основі врахування її індивідуально-психологічних особливостей, інтересів, можливостей та потреб ринку праці в кадрах [4, с. 23].

Ми дотримуємося думки, що професійна орієнтація – це науково обґрунтована система соціально-економічних, психолого-педагогічних, медико-біологічних і виробничо-технічних заходів щодо надання молоді особистісно орієнтованої допомоги у виявленні й розвитку здібностей і схильностей, професійних і пізнавальних інтересів у виборі професії, а також формування потреби у праці й готовності працювати в умовах ринку, багатосфєрності форм власності й діяльності. Вона реалізується в ході навчально-виховного процесу, позаурочної та позашкільної роботи з учнями.

Цілі профорієнтації:

- надання профорієнтаційної підтримки учням у процесі вибору профілю навчання та сфери майбутньої професійної діяльності;
- вироблення в школярів свідомого ставлення до праці, професійне самовизначення в умовах свободи вибору сфери діяльності відповідно до своїх можливостей, здібностей і з урахуванням вимог ринку праці.

Завдання профорієнтації:

- одержання несуперечливих відомостей щодо переваг, схильностей і можливостей учнів для розподілу їх за профілями навчання;
- забезпечення широкого діапазону варіативності профільного навчання за рахунок комплексних і нетрадиційних форм і методів, що застосовують на уроках та у позаурочній роботі;
- додаткова підтримка деяких груп школярів, щодо яких легко спрогнозувати труднощі у працевлаштуванні;
- вироблення гнучкої системи кооперації старшої школи з установами додаткової та професійної освіти, а також з підприємствами міста, регіону.

Для нас важливо з'ясувати групу принципів, якими слід керуватися у процесі професійного самовизначення людини, під час вибору учнями майбутньої професії і в подальшому власного місця в соціальній структурі суспільства.

Принцип свідомості у виборі професії виражається в прагненні задовольнити своїм вибором не тільки особистісні потреби в трудовій діяльності, але і принести якомога більше користі суспільству. Усвідомлення необхідності вибору в першу чергу тих професій, які потрібні господарству в даний момент найбільшою мірою, служить одним з показників розвиненості профсвідомості особистості.

Принцип відповідності вибраної професії інтересам, схильностям, здібностям особистості й одночасно потребам суспільства в цілому (району, регіону) в кадрах необхідних професій виражає зв'язок особистісного і суспільного аспектів вибору

професії. По аналогії з відомою думкою не можна жити в суспільстві і бути вільним від суспільства – можна також сказати: не можна вибирати професію, виходячи тільки з власних інтересів і не зважаючи на інтереси суспільства. Порушення принципу відповідності потреб особи і суспільства призводить до незбалансованості в професійній структурі кадрів.

Принцип активності у виборі професії характеризує тип діяльності особистості в процесі професійного самовизначення. Професію треба активно шукати самому. У цьому велику роль покликані зіграти: практична проба сил у процесі трудової і професійної підготовки, поради батьків та їх професійний досвід, пошук і читання (по професії, що цікавить) літератури, участь в роботі гуртків технічної творчості, робота під час практики та ін. Виходячи з цього в процесі формування в учнів готовності до вибору професії, необхідно звернути увагу на деякі індивідуальні особливості. Перш за все - це інтереси та нахили учнів. Професійні інтереси відрізняються конкретністю і цілеспрямованістю. Це інтерес до тієї професії, яку обирає для себе учень. Розвиток та формування професійних інтересів безпосередньо зв'язані з пізнавальними інтересами. Це інтереси, які спрямовані на оволодіння знаннями з професії, розуміння її суті, оволодіння не тільки практичними, але і теоретичними основами даної професії. Чим сильніше виражений професіональний інтерес, тим глибша потреба в оволодінні знаннями з конкретної професії.

Таким чином, правильний вибір професії залежить не тільки від індивідуально-типологічних відмінностей учнів, а від їх пізнавальних інтересів, здібностей, нахилів. Визначити індивідуально-типологічні особливості учнів важче, ніж їхні інтереси до того чи іншого предмету, виходячи з цього профільні класи є тією ланкою, яка допомагає педагогу визначити галузь майбутньої діяльності старшокласника. Система підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення має передбачити мету, завдання, структуру, форми і методи означеної діяльності на всіх етапах професійного самовизначення молоді людини і продовжуватися після набуття певної професії.

Серед гострих проблем сьогодення вчені називають інформаційне насичення вибору професії, надання психолого-педагогічної підтримки під час вибору професії у процесі навчання у загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах. У сучасному освітньому просторі України доцільно акцентувати увагу на важливому напрямку профорієнтаційної роботи – забезпечення розвитку технологічного профілю у старшій школі шляхом координації діяльності загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів.

У Концепціях профільного навчання і професійно-технічної (професійної) освіти сьогодні акцентовано увагу громадськості на підготовці робітничих та інженерних фахівців, інших виробничих професій, без яких неможливий науково-технічний прогрес, упровадження у виробництво наукоємких інноваційних технологій тощо. Вищезазначене вимагає належної співпраці загальноосвітньої та професійно-технічної школи. Відсутність інженерно-педагогічних кадрів, відповідного навчально-методичного забезпечення та матеріально-технічної бази у загальноосвітніх навчальних закладах суттєво знижує якість профроботи технологічного профілю, на відміну, скажімо, від природничо-наукового, естетичного, спортивного. Вирішення багатьох зовнішніх та внутрішніх протиріч у загальній середній та професійній освіті старшокласників вимагає пошуку відповідей на ці гострі питання, налагодження тісних відносин між освітніми структурами шкіл і закладів професійної технічної освіти.

Науковцями зазначено низку наявних проблем відповідної співпраці, а саме:

матеріально-технічне забезпечення професійної підготовки; - кадрове забезпечення викладачів спецдисциплін, майстрів виробничого навчання; - забезпечення політехнічного розвитку учнів, ознайомлення їх з основами техніки, сучасними технологіями; - забезпечення вчителів та учнів технічною та науково-методичною літературою тощо [2].

Водночас, варто підкреслити, що професійно-технічний навчальний заклад, маючи висококваліфіковані педагогічні кадри та матеріально-технічну базу для підготовки учнів до певних робітничих професій, набагато успішніше вирішує інші завдання, серед яких оволодіння учнівською молоддю професійними знаннями, вміннями та навичками, здійснення професійної підготовки разом із трудовим навчанням згідно з їхніми нахилами. А серед невирішених проблем педагогічного процесу ЗОШ та ПТНЗ все ж залишаються наступні:

- пропедевтичне виявлення можливостей учнів, їхня своєчасна корекція і розвиток у навчально-виховному процесі;
- рання професійна діагностика педагогом мотивів професійного вибору старшокласників, їх інтересу до певної професії;
- формування в учнів старших класів мотивованих професійних намірів.

Тому очевидним постає висновок, що лише у процесі спільної діяльності загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів учнівська молодь здатна набути особистісних якостей, які можна сформулювати тільки у процесі залучення школярів старших класів до технологічної дослідницької праці та виробничої практики в умовах навчальних майстерень. Системне співробітництво цих освітніх установ розвиває світогляд старшокласників, поглиблює знання про вибрану професію, розширюючи їх вибір взагалі, та дозволяє якнайповніше реалізувати особистісні нахили й здібності.

Список використаних джерел:

1. Кремень В.Г. (2014) Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін // Педагогіка і психологія. - № 4.
2. Попкова Е.І. Організація профорієнтаційної роботи в сучасних умовах: андрагогічний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vup7/konf3/Popkova.pdf.
3. Профільне навчання: (2006) Теорія і практика: зб. наук. праць за матеріалами методолог. семінару АПН України. – К.: Пед.преса., – 200 с.
4. Професійна орієнтація: (2014) Підручник / Єгорова Є.В., О.М. Ігнатович. В.В. Кобченко та ін.; за ред. О.М. Ігнатович. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 240 с.

СЕКЦІЯ XVI. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ВПЛИВ ГЕНЕТИЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ТЕМПЕРАМЕНТУ

Амрахова Вероніка Олексіївна

здобувач вищої освіти IV курсу факультету психології
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна

Метою роботи є проведення теоретичного аналізу впливу генетичних чинників на формування темпераменту в літературі. **Актуальним** це є, оскільки питання темпераменту входить до ряду суперечливих і до кінця не вирішених проблем сучасної психологічної науки [1]. Знаючи темперамент людини, можна з високою часткою ймовірності прогнозувати його працездатність, поведінку в різних ситуаціях і реакції на події, що відбуваються. Подальший розгляд впливу генетичних факторів на формування темпераменту допоможе людям у побудові гарних відносин один з одним. Розуміючи що саме впливає на темперамент, суспільство зможе виховувати гармонійно розвинених особистостей, визначати головні та побічні риси характеру та врівноважувати їх [6].

Слід зазначити, **темперамент** – сукупність біологічно обумовлених індивідуально – психологічних рис людини, які виявляються у силі, швидкості та врівноваженості нервових процесів. З огляду на ці три ознаки, І. П. Павлов виділив чотири основні типи нервової системи [4].

- Сильний нестримний тип, характеризується сильними процесами збудження і гальмування, але неврівноважений, з різким переважанням збудження над гальмуванням.

- Сильний живий тип, характеризується сильними нервовими процесами, неврівноваженістю та рухливістю, тобто швидкою зміною збудження гальмуванням і навпаки.

- Сильний спокійний тип, відрізняється сильними врівноваженими процесами збудження і гальмування, але малої їх рухливості.

- Слабкий тип, характеризується слабкими нервовими процесами з низькою працездатністю коркових клітин. Слабо розвинене збудження і гальмування.

Типи нервової системи відповідають чотирьом типам темпераменту людини. Так, нестримний тип відповідає холеричному темпераменту, живий – сангвінічному, спокійний – флегматичному і слабкий – меланхолійному [4].

Серед різних сторін психіки людини найбільш часто предметом генетичних досліджень виявляється темперамент. Підвищений інтерес до нього визначається ще й тим, що в психології саме він вважається біологічною основою особистості, на якій формується психологічна індивідуальність [4]. Слід зауважити, що людина має у собі комплекс генів, як від своїх батьків, так і від предків. Попри це, має спадково визначену біологічну програму, завдяки якій виникають і розвиваються індивідуальні якості саме цієї особистості. Участь конституційних, фізіологічних, біохімічних факторів розвитку темпераменту підтверджують думку про те, що

генетичні фактори відіграють важливу роль в його детермінації. Тому не випадково багато дослідників серед основних властивостей темпераменту неодмінно відзначають його спадкову детермінованість. Хоча темперамент не грає визначальної ролі в розвитку особистості людини, проте прояви темпераменту в певних ситуаціях можуть виявитися вирішальними в розвитку тієї чи іншої форми поведінки. Властивості темпераменту здатні як сприяти, так і протидіяти формуванню певних рис характеру. Виявлено також, що розвиток і генетична детермінація агресивної поведінки здійснюється через особливості темпераменту [2].

На підставі цих теоретичних засад Ян Стреляу вважав, що біологічна основа рис темпераменту забезпечується біохімічними та психофізіологічними механізмами, пов'язаними з роботою центральної й вісцеральної нервової системи. Вони відповідають за управління рівня індивідуальної активації, який, в свою чергу, функціонально пов'язаний з рисами темпераменту. Біологічні механізми, що лежать в основі рис темпераменту, визначаються в ході перинатального періоду розвитку на основі генетичних особливостей індивіда. В ході постнатального періоду ці біологічні механізми продовжують формувати риси темпераменту у взаємодії з середовищем [5].

Психогенетичні дослідження, проведені Робертом Пломінім, за основу яких він брав методику Айзенка, в яку входили 3 шкали: екстраверсія/інтроверсія, нейротизм, щирість, показали чіткий, однак не дуже високий вплив спадковості [2]. У швейцарському дослідженні брали участь 4987 пар монозиготних близнюків та 7790 пар дизиготних близнюків, сенс якого полягав в оцінці внутріпарної схожості за конкретною ознакою. **Результати** показали, що за шкалою екстраверсії схожість дорівнює 0,51, а нейротизму 0,24. Звідси спадковість в обох випадках дорівняє 0,5 – 0,6. Слід зауважити, що в Австралії також проходило дослідження на оцінку схожості у близнюків, в якому брали участь 2903 пари. Важливо те, що були отримані приблизно такі ж дані: по екстраверсії 0,52, по нейротизму 0,23. Що свідчить про хорошу відтворюваність результатів. У деяких роботах отримана дуже низька подібність дизиготних близнюків – більш ніж удвічі нижче подібності монозиготних, що говорить, мабуть, про неаддитивний тип успадковування. Дуже важливим методом у психогенетиці є метод розлучених близнюків. Він дозволяє відокремити схожість, викликану однаковим генотипом від подібності, причиною якого є однакові впливи середовища. Дані по розлученим близнюкам, які виховувалися в різних сім'ях, дозволяє істотно доповнити класичний варіант близнецового методу. У розлучених монозиготних (95 пар) і розлучених дизиготних близнюків (220 пар) схожість по екстраверсії виражається коефіцієнтами 0,30 і 0,04 і по нейротизму 0,24 і 0,28 відповідно. Узагальнені оцінки успадкованого, отримані об'єднанням різних близнюкових робіт, дають близько 40% генетичної варіативності для екстраверсії і близько 30% – для нейротизма.

Оскільки внесок Роберта Пломіна досі залишається актуальним, Голубєва Е. О. у своєму дослідженні показала, що загальні здібності пов'язані з властивостями темпераменту на біологічному та психологічному рівнях [3]. В свою чергу, вона виділила такі загальні здібності: загальна працездатність, безпосередній (визначається активним полюсом, через активування нервової системи) і опосередкований типи активності (визначається інактивованим полюсом, через методичність та систематичність дій). Біологічною детермінантою цих типів активності є домінантність півкуль. Люди, в яких домінантною є права півкуля, мають сильну нервову систему, мобільність, високу активність; характеризуються розвитком невербальних когнітивних функцій. Найчастіше, це холерики та

сангвініки. Люди, в яких домінують ліва півкуля, успішніше планують діяльність, точніше виконують роботу. Вони характеризуються високим рівнем саморегуляції, розвитком вербальних навичок, мають слабку нервову систему, більш інертні. Найчастіше, це меланхоліки та флегматики [3].

У **висновку**, слід зазначити, що генетичні чинники відіграють важливу роль у формуванні темпераменту, однак, не основну, бо було виявлено, що генотип впливає лише на окремі якості темпераменту. Такий компонент темпераменту, як екстраверсія, в трьохфакторній моделі Айзенка, має залежність від спадковості. Однак, такий компонент темпераменту, як нейротизм вільний від впливу генів. Слід зазначити, що загальні здібності, які пов'язані з темпераментом, а саме: працездатність, активність, мимовільність також залежать від спадковості.

Список використаних джерел:

1. Elliot Lee Daniel. (2008) Aristotle's biopsychosocial model of psychology and conceptualization of character: points of congruence with modern models of psychology, 105 – 119. 267 – 288.
2. Равич – Щербо И. В. (2000) Психогенетика, 122 – 129. 133 – 134.
3. Рогова Е. И. (2000) Общая психология: Курс лекций для первой ступени педагогического образования, 381 – 387.
4. Рубинштейн С. Л. (2000) Основы общей психологии, 718 – 725.
5. Стреляу Ян (1982). Роль темперамента в психическом развитии, 2 – 11. 49 – 66.
6. Чугай А. О. (2018) Курс лекцій навчальної дисципліни: Диференціальна психологія, 4 – 6.

СЕКЦІЯ XVII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

METHOD OF IN-DEPTH PROGNOSTIC ASSESSMENT OF THE FEATURES OF PSYCHOPHYSIOLOGICAL AND MENTAL ADAPTATION OF STUDENTS OF MEDICAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Vergeles Tetiana Mykhailivna

Assistant of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Serheta Ihor Volodymirovich

Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Carrying out a fully adequate, in accordance with existing realities and modern approaches, in-depth prognostic assessment of the course of psychophysiological and mental adaptation of students under the conditions of carrying out stressful everyday activities under the conditions of using both remote (on-line) and auditorium (off-line) forms of education, as a rule, causes the need to solve a whole series of problems that are quite problematic in their content. The first of them determines the need to carry out a criterion-oriented objective assessment of the level of expression and features of existing shifts in terms of indicators of the development of socially, educationally and professionally significant psychophysiological functions and personality traits in the dynamics of training in modern medical institutions of higher education, the second – provides for the creation of adequate, according to with the set goals, simple and accessible in use and interpretation approaches to the implementation of a comprehensive assessment of the investigated features based on the development and scientific justification or point assessment scales of the peculiarities of the course of the investigated processes or integral indicators, as well as their meaningful qualitative interpretation based on the analysis of quantitative characteristics, the third – determines the need to develop and implement approaches to the timely and effective correction of possible distortions from the natural course of the processes of professional growth, social and educationally significant formation of student youth, which take place [1, 2, 3, 4, 5, 6].

So, the given methods of point assessment of the features of the course of psychophysiological and mental adaptation of students of medical institutions of higher education in the conditions of the organization of educational activities in the remote (on-line) and auditorium (off-line) format are undoubtedly simple from the point of view of practical interpretation and extremely accessible in the interpretation of the obtained results using methods that can be used by specialists in the medical field (doctors, nurses, etc.) and specialists in other fields (teachers, school or university psychologists, etc.) [7, 8, 9, 10, 11, 12].

Moreover, as the leading stages of the applied interpretation of the proposed methods of point assessment of the peculiarities of the course of psychophysiological and mental adaptation of students of medical institutions of higher education in the conditions of the organization of educational activities in the remote (on-line) and in the auditorium (off-line) format, which have been developed, it is necessary to determine:

1st stage – detection based on the use of modern instrumental (computerized based on the application of the standardized package “Jaguar” of the computer complex “Effecton Studio”) and test (paper and computerized based on the computer complex “Excel at the service of a psychologist”) programs of the degree of expression of the leading socially, educationally and professionally significant psychophysiological functions and personality traits of young women and young men;

2nd stage – evaluation of the obtained data in standardized points according to specially created point evaluation scales of the psychophysiological and mental adaptation level of students;

3rd stage – calculation, in accordance with the generalized formulas for determining the features of the psychophysiological and mental adaptation processes of student youth, certain criterion data, the values of which are used to calculate, respectively: the indicator of the degree of success of the psychophysiological adaptation course of student youth, which involves the assessment of the level psychophysiological readiness of the organism of the studied girls and boys for successful assimilation of educationally and professionally significant knowledge and skills, as well as the indicator of the degree of success of the course of mental adaptation of student youth, which involves the assessment of the level of personal prerequisites for the formation of an adequate working dynamic stereotype of an effective implementation of everyday educational and extracurricular activities of young women and young men;

4th stage – an in-depth assessment of the peculiarities of the course of psychophysiological and mental adaptation of student youth based on the application of quantitative criteria for meaningful assessment of indicators of indicator of the degree of success of the psychophysiological adaptation course of student youth and the indicator of the degree of success of the course of mental adaptation of student youth both under the conditions of remote (on-line) and under the conditions of auditorium (off-line) training that have been established;

5th stage – determination of individualized, even personalized, in accordance with the content and direction, strategies for the use of means of psychophysiological influence and psychohygienic correction of deviations that occur.

Thus, the methods of point assessment of the features of the course of psychophysiological and mental adaptation of students in the conditions of the organization of educational activities in the remote (on-line) and in the auditorium (off-line) format, allow to determine the features of the course of the processes of forming the appropriate level of adaptation capabilities of the students' organism to the conditions implementation of stressful daily activities, as well as to substantiate completely adequate to the requirements of the individual, individualized, according to the content and direction, strategies for the use of means of psychophysiological influence and to establish the leading directions of psychohygienic correction.

References:

1. Гончарук Е. Г., Бардов В. Г. Сергета І. В., Омельчук С. Т. Комплексна оцінка стану здоров'я дітей і підлітків як гігієнічна проблема: методологічні та прикладні аспекти (огляд літератури). Журнал АМН України. 2003. Т. 9, № 3. С. 523-541.

2. Мороз В. М., Макаров С. Ю., Серебреннікова О. А., Сергета І. В. Навчальний стрес та психофізіологічні критерії оцінки адаптаційних можливостей організму студентів закладів вищої медичної освіти. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 184 с.
3. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2021. 208 с.
4. Нікберг І. І., Сергета І. В., Цимбалюк Л. І. Гігієна з основами екології. К. : Здоров'я, 2001. 504 с.
5. Сергета І. В., Бардов В. Г. Оцінка стану здоров'я дітей, підлітків та молоді і сучасні технології його збереження та зміцнення. Вісник Вінницького державного медичного університету. 2003. Т. 7, № 2/2. С. 799-800.
6. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макаров С. Ю. Університетська гігієна у контексті імплементації "Закону про вищу освіту": фізіолого-гігієнічні основи, реалії та шляхи розвитку. Довкілля та здоров'я. 2016. № 4 (80). С. 46-52.
7. Сергета І. В., Бардов В. Г., Дреженкова І. Л., Панчук О. Ю. Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 184 с.
8. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей). Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 348 с.
9. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). Журнал НАМН України. 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326.
10. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. Довкілля та здоров'я. 2022. № 2 (103). С. 32-41.
11. Сердюк А. М., Полька Н. С., Сергета І. В. Психогигиена детей и подростков, страдающих хроническими соматическими заболеваниями. Вінниця : Нова книга, 2012. 336 с.
12. Тимошук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 272 с.

THE THEORETICAL AND PRACTICAL PROBLEM OF COORDINATED REHABILITATION OF PATIENTS AFTER STROKE AND THEIR RETURN TO NORMAL LIFE IN THE CZECH REPUBLIC

Shuranova Lesia

Dr., MBA, PhD student, Faculty of Health and Social Sciences
The University of South Bohemia, Czech Republic

Nowadays, the effect of using the possibilities of coordinated rehabilitation (COR) in the context of the return of the patient/client to their normal life, in the form of a long-term rehabilitation plan and follow-up of the patient after discharge from the hospital, is insufficiently researched and described.

Patients after stroke in the home environment are not adequately monitored. Unfortunately, there is no single, standardized method used by all experts, nor is there a unified record of these people (despite the current attempt at the RES-Q (Registry of Stroke Care Quality) database, which, however, shows major shortcomings). It is obvious that due to this, there are economic losses (the client returns after hospitalization in the hospital in an even worse condition than when he was admitted); further losses in the quality of life of discharged patients to the home environment. The assumption is that rehabilitation ambulances or general practitioners could fulfill the coordination role. However, there is no code for health insurance companies that would ensure the reporting of this activity and its de facto implementation. There is no relevant economic analysis (or comparison of treatment costs without monitoring and with monitoring); the reason is the missing data (due to the lack of monitoring), which can only be obtained thanks to research plans or projects (partial, marginal in the sense of small research files and the variety of clinical pictures of patients after stroke) marginally.

Another barrier, which is a practical problem, is the lack of cooperation between the Ministry of Labor and Social Affairs and the Ministry of Health, which must cooperate closely in this area – within the framework of the coordination of social and health services (including setting codes for insurance companies).

According to Vacková [12], coordinated rehabilitation is part of neurorehabilitation and essentially represents a process leading to the rehabilitation of people with neurological consequences that limit their functional abilities. As the author states, the term "coordination" only clarifies its procedural nature and the importance of another profession, which is supposed to organize/coordinate interventions for clients with disabilities and help implement the so-called rehabilitation plan.

The coordination of rehabilitation is based on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities [11] and imposes on the states that have ratified this Convention the obligation to organize, expand and strengthen the coordination of health care, employment, education, and social services. According to Švestková [12], the basic characteristics/principles of coordinated rehabilitation include timeliness, complexity, continuity, coordination, and cooperation.

As stated by Pfeiffer and Švestková [10], the COR system includes components of medical, pedagogical, work, and social rehabilitation.

Medical rehabilitation deals with restoring the patient's health. It can be provided both

in the form of institutional and outpatient care. As described by Kolář [4], the individual fields of medical rehabilitation include physiotherapy, occupational therapy, rehabilitation engineering, physiatry (physical therapy, balneology, balneotherapy), and myoskeletal medicine.

In pedagogic rehabilitation, the emphasis is placed mainly on striving for the optimal development of persons with disabilities and their maximum integration into society. As Jankovský writes [3] - the main role of pedagogical rehabilitation is education and optimal development of the personality of an individual with a disability, which will further facilitate integration and subsequent active participation in a productive life.

The main goal of occupational rehabilitation is to restore a person's work potential, either for his original job or through retraining to find another suitable job in the labor market.

So far, the main goal of social rehabilitation is to integrate people with disabilities into society to the maximum extent possible. Social rehabilitation smoothly follows medical rehabilitation and is related to other components of coordinated rehabilitation. According to Act No. 108 / 2006 Coll., on social services, social rehabilitation is defined as: "a set of specific activities aimed at achieving the independence, independence and self-sufficiency of persons, namely by developing their specific abilities and skills, strengthening habits and practicing the performance of routine, for the independent life of necessary activities in an alternative way using preserved abilities, potentials, and competences. Social rehabilitation is provided in the form of field and outpatient services, or in the form of residential services provided in centers of social rehabilitation services" [1].

On a theoretical level, it is evident that the role of the coordinator is not conceptually clarified, or rather which profession will be responsible for its implementation. At the same time, there is a lack of financial reimbursement for coordination, which cannot yet be reported as a service or as a code for a health insurance company. The link between the type of disability and the type of profession that will carry out the coordination is also still insufficiently researched and lacking. The legislative deficiency (2 unsuccessful attempts to adopt the law on coordinated rehabilitation) represents a very difficult barrier to overcome in the implementation of coordinated rehabilitation in practice.

Kovářová [6] summarizes that the rehabilitation of patients enables an early return to the home environment, achieving the maximum possibility of self-sufficiency and, if possible, return to work in productive age. According to the author, it is very important for patients to increase their awareness of available services, the possibility of ensuring the safety of the home environment, and the availability of necessary services. The authors summarize the "Set of recommendations for patients and their families," the aim of which is to provide patients and their families with a clear set of information that is important for increasing the self-sufficiency of patients in the home environment.

Today, about the state of the solved problem:

1. We do not have legislatively defined cooperation in the framework of COR hospital-patient-expert.
2. We do not monitor the patient in the home environment by an interprofessional team.
3. The role of the coordinator in relation to the typology of disability is not clarified.
4. There is a lack of clear criteria for COR financing – determination of activities and codes for insurance companies.

These are very closely linked areas – in fact. It is a bit of a vicious circle. The concept of coordinated rehabilitation is well developed in theory. We also have foreign examples of

good practice, but due to the very difficult implementation of COR in Czech practice, there is a lack of comprehensive data that would retrospectively help to create clear criteria for funding and legislative anchoring – and this brings us back to a theoretical problem (including defining the role and profession of the COR coordinator). Rehabilitation of patients after stroke is not coordinated by an accompanying worker according to a long-term rehabilitation plan, i.e., without coordinating the services needed for a gradual return to normal life.

COR represents the cooperation of individual ministries, respectively, the Ministry of Labor and Social Affairs and the Ministry of Health. However, these ministries do not cooperate enough – the reasons may be different (it would be presumptuous to mention them, and de facto, it would be a subjective explanation). Thanks to this, there is no political will to approve the law on coordinated rehabilitation (experts have already tried twice - see the efforts of prof. Pfeiff and prof. Švestková).

The legislative emergency (absence of law) has an effect on financing – i.e., COR is not financed in practice – those who implement it do so because they are able to appreciate its effect (e.g., Arpida in České Budějovice). However, it is unique and voluntary.

Data collection and research investigations that could yield relevant data are very financially demanding due to the longitudinal examination of patients after discharge from the hospital and also due to the diversity of the clinical conditions of people after stroke.

All this will help the patient because we will reduce the degree of dependence and enable a quick return to normal life. The professional public will facilitate the monitoring and recommendation of patient care. They will have legislative support and a universal long-term RHB plan that will be the same for all medical facilities. It will reduce the financial costs of long-term care.

References:

1. Act No. 108/2006 Coll., on social services, as amended. [online]. In: Ministry of Internal Affairs of the Czech Republic, part 3, chapter I. Available from: http://www.mpsv.cz/files/clanky/13640/108_2006_2015.pdf.
2. HLINOVSKÝ, D., DOLEŽALOVÁ, I., HLINOVSKÁ, J. Complex rehabilitation of patients after a stroke - the Thomayer Hospital stroke center project. Practitioner. 2016, 96(6), 267-271. ISSN 0032-6739.
3. JANKOVSKÝ, J. et al. 2014. Coordinated support of children and youth with physical (motor) and combined disabilities within a comprehensive rehabilitation system. In: PFEIFFER, J. et al. Coordinated rehabilitation. České Budějovice: JČU ČB ZSF. 49-114 pp. ISBN 978-80-7394-461-2.
4. KOLÁŘ, P. Rehabilitation in clinical practice. 1st ed. Prague: Galén, 2009. ISBN 978-80-7262-657-1.
5. KÖRNER, M., BÜTOF, S., MÜLLER, C., ZIMMERMANN, L., BECKER, S., BENGEL, J. Interprofessional teamwork and team interventions in chronic care: A systematic review. J Interprof Care. 2016;30(1):15-28. DOI: 10.3109/13561820.2015.1051616. Epub 2015 Dec 28. PMID: 267 09985.
6. KOVÁŘOVÁ, I., OKTÁBCOVÁ, A., GUEYE, T., ŠVESTKOVÁ, O. Stroke: A set of recommendations for patients and their families. Rehabilitation and physical medicine. 2018, 25(3), 126-130. ISSN 1211-2658.
7. LIPPERTOVÁ-GRÜNEROVÁ, M., 2015. Rehabilitation after a sudden stroke. Prague: Galén. 182 pp. ISBN 978-80-7492-225-1
8. NOVOSAD, Libor. Counseling for persons with health and social disadvantages: foundations and prerequisites of good counseling practice. Prague: Portal, 2009. ISBN 978-80-7367-509-7.

9. PFEIFFER, J. et al., 2014. Coordinated rehabilitation. University of South Bohemia in České Budějovice, 176 pp. ISBN 978-80-7394-461-2. 45.
10. PFEIFFER, J., O. ŠVESTKOVÁ, 2008. International classification of functional abilities, disability, and health. Prague: Grada Publishing, 280 pp. ISBN 978-80-2471587-2.
11. United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2007). Government of the Czech Republic. Documents of the Government Committee for Persons with Disabilities. [online]. Available from: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/vvzpo/dokumenty/Umluva-ve-sbirce.pdf>.
12. VACKOVÁ, J. Social work in the system of coordinated rehabilitation: for clients after acquired brain damage (especially (CMP) with special attention to intervention from the point of view of social work, physiotherapy, occupational therapy, and other selected professions. Prague: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-80-271-2434-3.

СОМАТИЧНА ПАТОЛОГІЯ У ВАГІТНИХ З РЕПРОДУКТИВНОЮ ВТРАТОЮ В АНАМНЕЗІ

Сюсюка В.Г.

доктор медичних наук, доцент, Кафедра акушерства і гінекології
Запорізький державний медичний університет, Україна

Соловйова Н.М.

Кафедра акушерства і гінекології
Запорізький державний медичний університет, Україна

В механізмах передчасного переривання вагітності беруть участь багато взаємопов'язаних чинників. Але їх дія в кінцевому результаті однотипна – основний «удар» припадає на матку і плаценту [1]. Наявність в анамнезі жінки навіть одного випадку втрати вагітності негативно позначається в подальшому на її репродуктивній функції, впливає на перебіг і результат наступної вагітності [2, 3]. В майбутньому частота ранніх репродуктивних втрат (в тому числі і звичного невиношування вагітності) буде тільки зростати, тому такі жінки входять в групу ризику та вимагають підвищеної уваги лікарів. Серед соціальних чинників значущими виявилися високий освітній рівень і переважно розумовий характер праці (психоемоційне навантаження) [1]. Жінки, що втратили дитину на різних етапах гестації, перебувають у стані постійного стресу та переживання, що приводить до постійного викиду адреналіну, а це, своєю чергою, впливає на судини плаценти та матки як м'язового органу. Усе це спричиняє загрозу втрати вагітності та розвитку дистресу плода [4]. Репродуктивні втрати в анамнезі збільшують ризик повторення ускладнення при наступних вагітностях до 10 разів [4, 5]. Тому проблема ведення жінок з репродуктивною втратою в анамнезі є актуальною, що обумовлено як медичними, так і соціальними аспектами.

Мета дослідження: встановити частоту та структуру соматичної патології у вагітних з репродуктивною втратою в анамнезі.

Матеріали та методи Проведено ретроспективний аналіз обмінних карт вагітних (форма №113/о), історій пологів (форма N 096/о) 120 вагітних жінок, які перебували на обліку в жіночих консультаціях м. Запоріжжя та розродженні в КНП «Пологовий будинок №9» ЗМР м. Запоріжжя. Основну групу склали 70 жінок з репродуктивними втратами в анамнезі, групу порівняння – 50 жінок, що не мали репродуктивних втрат в анамнезі. Середній вік жінок основної групи склав $31,4 \pm 5,1$ роки, контрольної групи – $30,5 \pm 5,2$ роки. Ведення вагітності та розродження жінок, що входили до груп дослідження, первинну оцінку стану новонароджених, їх ранню фізіологічну адаптацію та медичний догляд за ними здійснювали згідно чинних Наказів МОЗ України. Варіаційно-статистична обробка результатів здійснювалась з використанням програми «STATISTICA 13».

Отримані результати Аналіз супутньої соматичної патології показав (рис. 1), що частота екстрагенітальної патології в основній групі склала 77,1 % і була майже в 2 рази вищою у порівнянні з відповідним показником групи контролю (40,0 %). В загальній структурі соматичної патології у жінок групи порівняння провідне місце займали захворювання нервової системи (50 %) та хвороби крові і кровотворних органів (25 %). Частота патології серцево-судинної системи склала 15 %. Варикозну

хворобу вен нижніх кінцівок та патологію сечовидільної системи діагностовано з однаковою частотою, а саме по 10 %, відповідно. Хвороби ока та придаткового апарату мали місце у 15 % вагітних групи порівняння. Серед жінок основної групи встановлена дещо нижча частота захворювань нервової системи (35,1 %) та хвороби крові і кровотворних органів (20,4 %,) відносно групи порівняння. Варикозна хвороба вен нижніх кінцівок спостерігалась у 9,3 % жінок. Хвороби ока та придаткового апарату виявлені у 18,5 %. Звертає на себе увагу той факт, що частота патології серцево-судинної системи (31,5 %) та сечовидільної системи (22,2 %) була в 2 рази вищою в основній групі. Крім того, серед жінок основної групи діагностовані захворювання органів дихання (5,5 %), хвороби органів травлення (3,7 %) та ожиріння (3,7 %).

Рис. 1. Структура соматичної патології в групах дослідження (%).

Поєднаний характер супутньої соматичної патології в основній групі мав місце у кожної 3-ї жінки (31,5 %), а групі порівняння – у кожної 5-ї (20%).

Висновок

За результатами проведеного дослідження встановлено, що частота соматичної патології серед жінок з репродуктивними втратами в анамнезі, склала 77,1 % і була майже в 2 рази вищою у порівнянні з відповідним показником жінок, які не мали репродуктивних втрат в анамнезі (40,0 %). Зокрема, такі особливості встановлені і щодо патології серцево-судинної та сечовидільної систем. Поєднаний характер супутньої соматичної патології серед жінок з репродуктивними втратами в анамнезі склав 31,5 % та був в 1,6 разів вищим у порівнянні з жінками, які не мали репродуктивних втрат в анамнезі (20%).

Список використаних джерел:

1. Булашенко О. В., Мунтян О. А. Клініко-анамнестичні особливості перебігу вагітності в жінок із звичним невиношуванням. Медичний форум. 2017; 12 (12): 48-50.
2. Яроцький М. Є., Семенюк Л. М. Генетичні фактори розвитку гіперандрогенії у жінок. Клінічна ендокринологія та ендокринна хірургія. 2016; 4 (56): 24-33.

3. Воробей Л. І. Діагностика та профілактика дистресу плода у вагітних з перинатальними втратами в анамнезі. Збірник наукових праць асоціації акушерів-гінекологів України. 2019; 2 (44): 24-30.
4. Баранова В. В. Особливості психоемоційного стану жінок, які мають репродуктивні втрати в анамнезі, в умовах теперішньої вагітності. Перинатология и педиатрия. 2017; 1 (69): 70-73.
5. Литвин Н. В., Генік Н. І. Оцінка причин ранніх втрат вагітності у жінок із безпліддям, включених у програму допоміжних репродуктивних технологій. Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. 2017; 1: 84-89.
6. Корінець Я. М., Прокопчук Н. М. Аналіз ефективності пренатальної діагностики у сім'ях з репродуктивними втратами в анамнезі. Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. 2014; 2: 127-131.

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ КУРСАНТІВ

Сокур Карина Василівна

курсантка факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Анісімов Дмитро Олексійович

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У сучасному світі щодня стаються правопорушення, й з ростом їх чисельності пропорційно повинна покращуватися й підготовленість курсантів, оскільки саме працівники поліції повинні підтримувати публічну безпеку. Ми повинні зауважити, що у разі якісної підготовки кадрів, люди, котрі перебувають на території нашої держави будуть почувати себе захищеними, що призведе, у свою чергу, до збільшення рівня довіри до працівників поліції.

Вивчаючи дане питання слід наголосити на тому, що відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну поліцію» одним із завдань працівників правоохоронних органів виступає протидія злочинності [1].

Тобто ми розуміємо, що на дану категорію осіб державою покладено обов'язок як запобігати вчиненню правопорушень так і припиняти їх. Саме тому найбільш важливим аспектом підготовки курсантів виступає саме фізична підготовка.

Важливість саме фізичної підготовки насамперед полягає у тому, що відповідно до статті 44 Закону України «Про Національну поліцію» працівники правоохоронних органів можуть застосовувати фізичні заходи примусу.

Виходячи із положень зазначеної вище статті ми розуміємо, що кожен працівник правоохоронних органів повинен володіти певними прийомами боротьби з метою припинення правопорушення. Ми також повинні розуміти, що при вступі у заклад із специфічними умовами навчання більшість абітурієнтів до цього не стикатися з прийомами рукопашного бою, що збільшує важливість якісної підготовки даних осіб під час занять із спеціальної фізичної підготовки, саме тому слід звернути особливу увагу на працю таких науковців, як Білан Д.А. та Липка Я.В, котрі у своїй праці наголошують на тому, що інформація котра доводиться курсантам під час викладання спеціальної фізичної підготовки, одними особами може сприйматися якісно, коли інші можуть її не зрозуміти. Виходячи з даного аспекту вони звертають особливу увагу на необхідність впровадження більш індивідуалізованих занять, оскільки вони надають більш якісну та повну підготовку, кожного майбутнього правоохоронця [2].

Вивчаючи дане питання, ми також повинні звернути увагу на роботу таких

науковців, як Чоботько М.А. та Чоботько І.І., котрі у своїх працях зазначають, що з метою якісної підготовки курсантів, даним особам необхідно постійно вдосконалювати рівень своєї фізичної підготовленості, оскільки виключно комплексний підхід може гарантувати гарний результат [3].

Саме тому, наголошуючи на необхідності систематичності у підготовці курсантів, особливу увагу при цьому необхідно приділити тим особам чий рівень фізичної підготовки порівняно менший. Відтак, для даної категорії осіб пропонується відвідування додаткових занять, зокрема, з рукопашного бою. Даний аспект не лише підвищить рівень їх фізичної підготовленості, але й певною мірою компенсує недоліки групових занять, надавши більш якісно необхідну інформацію.

Відтак ми можемо дійти висновку, що фізична підготовленість курсантів виступає одним із пріоритетних напрямків під час їх навчання, оскільки під час проходження служби важливим аспектом є вміння застосовувати фізичні заходи примусу. Саме тому потрібно наголошувати на необхідності проведення більш індивідуалізованих занять, а також використовувати додаткові заняття у вигляді певних секцій з метою кращого відпрацювання отриманих під час занять навичок.

Список використаних джерел:

1. Закон України: Про Національну поліцію, від 02.07.2015, № 580-VIII, поточна редакція 01.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/ed20190101#Text> (дата звернення 01.08.2022)
2. Білан Д.А., Липка Я.В. Проблема щодо рівня фізичної підготовки курсантів НВЗ МВС України: стаття. 2021.
3. Чоботько М. А., Чоботько І. І. Основні напрямки фізичної підготовки курсантів: стаття. 2019. URL: http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8271/Chobotko_Zbirnik_naukovih_prac_vip4_2021-413-416.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 01.08.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ ЛЕГКОАТЛЕТІВ (СТРИБУНІВ У ДОВЖИНУ)

Індиченко Лариса Сергіївна

ORCID ID: 0000-0003-4572-4961

старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Самуляк Денис

здобувач вищої освіти механіко-математичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

В даний час багато провідних фахівців спорту надають наукову обґрунтованість процесу відбору дітей на етапі початкової підготовки і поступовому перетворенню новачка у майстри спорту міжнародного класу. Сам процес відбору в легкоатлетичних видах не можна розглядати без прогнозування і моделювання задатків спортсмена. Ця вимога ґрунтується на тому, що для навчання людини і розвитку його здібностей необхідно попередньо встановити його можливості і змалювати модель, до якої слід прагнути, а також визначити чинники, що визначають перспективність конкретного спортсмена. Питання спортивного відбору відносяться до числа недостатньо вивчених і продовжують залишатися центральною проблемою дитячо-юнацького спорту. В даний час поряд з подальшою експериментальною розробкою різних сторін відбору і спортивної орієнтації зростає необхідність у теоретичному аналізі та узагальненні матеріалів численних досліджень, створення науково обґрунтованих програм відбору талановитих спортсменів на всіх етапах багаторічної підготовки [3, 4].

Отже в останні роки проблема відбору набула особливої актуальності. Сучасний рівень спортивних результатів є настільки високим, що наблизитись до них, а тим більше перевищити, можуть лише люди, що володіють винятковими фізичними здібностями і якостями. Це викликає необхідність відбору осіб з найвищим рівнем фізичних і психологічних здібностей, функціональних можливостей.

Відбір – обов'язкова складова частина підготовки спортивного резерву.

Спортивний відбір і орієнтація – не одномоментні події на тому чи іншому етапі спортивного вдосконалення, а практично безперервний процес, що охоплює всю багаторічну підготовку спортсмена [1].

Відбір – це система організаційно-методичних заходів комплексного характеру, що включають педагогічні, соціологічні, психологічні та медико-біологічні методи дослідження, на основі яких виявляються задатки здібності дітей, відповідні специфіці певного виду спорту [2].

При початковій оцінці перспективності дітей потрібно опиратись на якості і здібності, які обумовлюють успіх в спорті вищих досягнень. Ознаки, що мають тимчасовий характер і виявляються тільки під час навчання, не можуть бути використані в якості критеріїв відбору [2, 4].

Нами досліджено, що відбір переслідує дві основні мети: зменшення витрат часу та коштів на навчання тих, від кого можна очікувати найбільшої продуктивності в спортивній діяльності, з одного боку. З іншого – орієнтація в правильному виборі майбутніх занять, визначення напряму пошуку.

Аналіз науково-методичної літератури довів, що у відборі здатних спортсменів у процесі багаторічної тренування можна виділити три основні етапи. На першому з

них – попередньому виявляється доцільність вибору дитиною занять видом спорту на основі врахування його морфофункціональних даних і психічних особливостей. Відбір на другому – проміжному етапі вирішує задачу виявлення у тренуючихся здібностей до ефективного спортивного вдосконалення в процесі спортивного тренування. Третій – заключний етап відбору пов'язан з виявленням у спортсменів можливостей до досягнення результатів міжнародного класу. Кожен етап відбору збігається з відповідним етапом багаторічної підготовки.

Завдання відбору та орієнтації на різних етапах різноманітні. Якщо на першому етапі важливо, перш за все, встановити доцільність серйозних занять обраним видом спорту для того чи іншого підлітка, то на наступних етапах коло завдань значно розширюється: орієнтація спортсмена для спеціалізації, відбір до збірних команд, комплектування і інше [1, 123].

Нами були розглянуті загальні етапи відбору. Основним завданням першого етапу – є масовий перегляд контингентів дітей 7-10 років з метою виявлення у них здібностей. У ході другого етапу відбору здійснюється систематичне вивчення кожного, хто займається у спортивній школі з метою остаточного визначення його індивідуальної спортивної спеціалізації. Також проводились педагогічні спостереження, контрольні випробування.

Відбираючи дітей для занять стрибками у довжину з розбігу, ми орієнтувалися на тих, у кого великий зріст і відносно невелика маса тіла, добре розвиненою мускулатурою.

Найважливіше значення високого рівня розвитку швидкісно-силових якостей для стрибунів у довжину визначають контрольні нормативи, що застосовуються при початковому відборі.

Нашою дослідно-експериментальною базою дослідження були заняття в групах початкової підготовки першого року навчання в СДЮСШОР № 3. В дослідженні прийняли участь 36 юнаків та дівчат. Були розроблені тести для оцінки фізичної підготовленості юних спортсменів.

До виконання тестів і нормативів оцінки фізичної підготовленості допускалися треновані особи, які пройшли медичне обстеження і допущені лікарем до тестування, ознайомлені з технікою і правилами безпеки під час їх виконання.

Тестування проводилося в два дні: перший день – вправи на швидкість (60м), силу ніг (стрибок з місця в довжину); силова витривалість м'язів преса (піднімання тулуба в сід); другий день – вправи на силу рук (згинання і розгинання рук в упорі, лежачи на підлозі (дівчата), підтягування на перекладині, або вис на зігнутих руках (хлопці), гнучкість (нахил тулуба вперед). Тести можуть виконуватись в різній послідовності. Тестування проводилося у вигляді змагань, що значною мірою забезпечило надійність результатів.

Аналізуючи дані тестування можна зробити висновок, що для легкоатлетів-стрибунів найважливішими є швидкісні та швидкісно-силові здібності. Розвиток цих здібностей ми визначили у бігові на короткі дистанції (60 м) та стрибків у довжину з місця.

Відбираючи до спортивної групи стрибунів у довжину з розбігу, тренера повинні звертати увагу на стрибучість, швидкість та антропометричні дані.

Висновки. Результати власних досліджень підтверджують і доповнюють експериментальні дані, які отримані іншими дослідниками, що основними методами відбору є антропометричні обстеження, медико-біологічні дослідження, педагогічне спостереження, педагогічні контрольні випробування (тести), психологічні дослідження та соціологічні дослідження.

Доведено, що поглиблений відбір дозволяє виявити найбільш фізично і психологічно підготовлених дітей для занять легкоатлетичними стрибками. При поглибленому вивченні всіх даних організму можна прискорити відбірковий процес, тим самим більше приділити уваги для підготовки кваліфікованих легкоатлетів на ранньому етапі навчання.

Список використаних джерел:

1. Добринська НВ. Удосконалення спеціальної підготовленості спортсменів високої кваліфікації в легкоатлетичному багатоборстві [автореферат] Київ : Нац. університет фіз.виховання і спорту України. 2015. С.123
2. Індиченко Л. С., Романова А.О. Особливості відбору легкоатлетів. Сучасні технології в сфері фізичного виховання, спорту та валеології: збірн. наук. праць X міжн. Інтернет наук.-метод. конф. Вип.10: Х.: Нац. академії Нац. гвардії України, 2016. С. 127–135.
3. Лукачат Ю. Перший відбір до занять легкою атлетикою. Студентський науковий вісник. 2017. № 42. С. 153
4. Сергієнко Л.П. Спортивний відбір стрибунів. Спортивний відбір: теорія та практика. У 2 кн. Книга 2. Відбір у різні види спорту: Підручник. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2010. С. 128-174.

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СЕРЕД ШАХІСТІВ-СПОРТСМЕНІВ

Індиченко Лариса Сергіївна

ORCID ID: 0000-0003-4572-4961

старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Філіпенко Юрій

здобувач вищої освіти, Механіко-математичний факультет
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Гра в шахи – один з найпопулярніших видів спорту, який сам по собі не вимагає значних фізичних витрат. Шахи для більшості громадян є звичним хобі, проте існує категорія осіб, які займаються грою в шахи на професійному рівні і їм при підготовці слід приділяти увагу не тільки вдосконаленню вмінь гри в шахи, але й особливим чином їхній фізичній підготовці, адже їм потрібна витривалість, швидка реакція для миттєвого прийняття рішення. Враховуючи жорстку конкуренцію серед спортсменів, стає необхідність у значній моральній та фізичній витривалості, тому актуальним є питання включати в тренування вправи з фізичної підготовки.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей фізичної підготовки шахістів та доведення важливої ролі фізичної підготовки у кар'єрі шахіста-спортсмена.

Аналіз літературних джерел допоміг нам виділити такі складові підготовки шахістів: практична, що полягає у розвитку практичних навичок гри в шахи; психічна – підготовка якостей характеру спортсмена, що має мати значну психічну витривалість та стійкість; фізична – підготовка фізичних кондицій спортсмена, враховуючи особливості виду спорту [2].

Фізична підготовка шахістів спрямована на: прищеплення навичок додержання вимог здорового способу життя; виховання здатності витримувати інтелектуальні та емоційні навантаження; підвищення загальної працездатності; здобуття високого рівня спортивної форми під час відповідальних змагань; загальне оздоровлення і зміцнення основних фізіологічних функцій організму під постійним медичним контролем. План фізичної підготовки може включати передусім спеціальні м'язові вправи для підвищення тонуусу організму, а також систематичні заняття під керівництвом досвідченого тренера-фахівця у спортзалі чи на ігровому майданчику, відвідування плавального басейну, щоденну ранкову гімнастику тощо [2].

Березін В.Г., Тимошенко Л.В, Захарчу І.Р. переконують, що фізичній підготовці шахістів треба приділяти увагу від самого початку кар'єри. Вони пропонують з моменту навчання у спеціалізованих навчальних закладах, щоб прийняти на навчання або перевести на наступний рік проводить стандартні нормативи: біг, віджимання (для дівчат), підтягування (для хлопців), стрибки у довжину [2].

Відомий гросмейстер В. А. Бологан у своїх роботах також виділив фізичну підготовку як важливу складову підготовки спортсменів. Таку думку також підтримують і інші спеціалісти [1].

На підставі аналізу світового досвіду важливість фізичної підготовки спортсмена доводять і великі тривалості деяких партій. Наприклад, зустріч

Г. Вольф – О. Дурасов на турнірі у місті Карлсбад 1907 р. відкладалася п'ять разів

і тривала в цілому 21,5 годин змагань. Загалом шахова партія триває від двох до шести годин, тож під час гри неможливо оминати настання фізичної втоми. Тож у середині гри практичні навички та майстерність гри в шахи відіграють другорядну роль, а на перший план надходять саме фізична та психічна витривалість, а також стійкість та стан серцево-судинної системи спортсмена.

Доведено, що гравці в шахи під час змагань ведуть малорухливий спосіб життя. Даний вид спорту відноситься до гіподинамічного, а гіподинамія може призвести до проблем зі здоров'ям. Тому рекомендовано, щоб фізична підготовка шахіста відбувалася паралельно із спеціалізованою шаховою та вирішувала завдання загального і допоміжного характеру, спрямовані на підтримку і зміцнення здоров'я спортсмена, а також на створення найкращих умов для специфічної розумової діяльності шахіста [3].

Адже, як було сказано вище, шахісти ведуть малорухливий спосіб життя, тому фізична активність поза межами гри допоможе їм завжди бути у формі та оминати хвороби, які виникають саме внаслідок такої низької фізичної активності.

У визначенні корисних для спортсменів вправ допоможе також досвід відомих гросмейстерів. Наприклад, чемпіон світу з шахів Магнус Карлсен у вільний час від тренувань та ігор займається футболом, має гарні навички у баскетболі. Володимир Крамник – 14-й чемпіон світу та сьомий найкращий гравець усіх часів у поза тренувальний час займається плаванням. Вищванатан Ананд – 15-й чемпіон світу щодня ходить до тренувальної зали та виконує вправи на різних тренажерах. На думку шахіста, саме фізична підготовка у спортивній залі та витривалість вчать його витримувати та долати труднощі, що виникають під час гри [5].

У 2009 році польськими спеціалістами було проведено дослідження, у результаті якого було доведено ефективність фізичної підготовки при грі в шахи. Загалом специфіка шахової підготовки сприяє сидячому способу життя і може зменшити участь шахістів у різних фізичних навантаженнях. Обмежена фізична активність призводить до зниження фізичної підготовки та може збільшити ризик надмірної ваги та ожиріння. Припускають, що у цих спортсменів частіше характеризуються нижча фізична підготовленість і порушення пропорцій маси/зросту. Метою дослідження було оцінювання фізичної підготовленості та її зв'язку з віком та будовою тіла спортсменів. У дослідженні взяли участь 73 особи (35 дівчат – 48% і 38 хлопців – 52%) віком 8-19 років. Усі учасники були членами національної збірної та представниками Польщі на чемпіонаті Європи та світу з шахів. Дослідники прийшли до висновку, що фізична підготовка є важливою при грі в шахи. На їхню думку, і батьки, і тренери, і самі спортсмени повинні розуміти важливість фізичної підготовки, тож при підготовці спортсмена їй слід приділяти належну увагу [4].

Нами був проведено опитування збірної команди Дніпропетровської області з шахів. Опитування респондентів відбувалося протягом листопада 2021 року, в них взяло участь 15 респондентів. Ставилися питання, що до включення в свій образ життя рухової активності та який вид рухової активності вони виконують. 60 % респондентів піддержують свою фізичну підготовку, 40 % – ведуть сидячий образ життя. Серед 60 % спортсменів-шахістів: 27 % – два рази в неділю відвідують спортивні клуби; 16 % – займаються самостійно вдома; 6 % – обмежуються бистрою ходьбою місцевістю, 6 % – один раз в неділю грають в спортивні ігри; 5 % – два рази в неділю відвідують басейн.

Після нашого дослідження ми дали рекомендації 40 % респондентам, які ведуть сидячий образ життя, щоб покращити їх фізичний стан. До них ми віднесли звичайні

гімнастичні вправи – комплекс вправ Мюллера. Силкові вправи: присідання, віджимання, вправи з гантелями, вправи з гумовими стрічками. Вправи на м'язи преса: згинання розгинання тулуба, лежачі на підлозі, планка в різних положеннях. Вправи на м'язи спини: різні прогинання та витягування хребта.

Висновки. Отже, у ході роботи було проведено дослідження ролі фізичної підготовки для шахістів. Таким чином було визначено, що фізична підготовка є однією з найголовніших складових у підготовці спортсменів, на рівні з практичною та психологічною. Було визначено, що фізична підготовка відіграє важливу роль у становленні шахіста, адже гра передбачає розвинену витривалість. Окрім цього, фізична підготовка відіграє значну роль у запобіганні захворювань. Шахи – це вид спорту, який не передбачає значно фізичної активності під час гри, проте гравці повинні мати гарну фізичну форму, аби витримати жорстку конкуренцію та бути готовими до усіх особливостей даного спорту. Ефективність фізичної підготовки також довело дослідження польських спеціалістів, що вивчали роль фізичних кондицій спортсмена як однієї з важливих компонент підготовки.

Ми дали рекомендації 40 % респондентам, які ведуть сидячий образ життя до виконання фізичних вправ, для покращення їх фізичного стану. Таким чином у ході роботи було визначено, що фізична підготовка є дуже важливою для шахіста та є невід'ємною складовою його професійної підготовки.

Список використаних джерел:

1. В. А. Бологан: Структура специальной подготовленности шахматистов высокой квалификации. Вилучено з: <https://www.dissercat.com/content/struktura-spetsialnoi-podgotovlennosti-shakhmatistov-vysokoi-kvalifikatsii>.
2. Березін В.Г., Тимошенко Л.В., Захарчу І.Р. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності. Київ, 2008. С. 15. Вилучено з: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Programy_navchalni/2019/shahi.pdf.
3. Кувалдіна О. В., Пен Лі Лі. Аналіз структури підготовки шахістів на етапі попередньої базової підготовки. XIV Міжнародна конференція молодих вчених «Молодь та олімпійський рух». Київ, 2021. С. 120-121.
4. Fornal-Urban, A. Keska: Physical fitness in relation to age and body build of young chess players. *Pediatr Endocrinol Diabetes Metab.* 2009;15(3):177-182.
5. How physical activity can help you play chess better? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://woochess.com/en/blog/how-physical-activity-can-help-you-play-chess-better>.

СЕКЦІЯ ХІХ. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ПЕРВІСНА ФОРТИФІКАЦІЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Дацюк Олена Анатоліївна

Завідуюча н/д відділу «Історія фортифікації»
Національний історико-архітектурний музей
«Київська фортеця», м. Київ, Україна

В статті розглядається фортифікація періоду початку залізного віку на теренах України. Саме в цей час на території нашої держави з'являється велика кількість укріплень-гігантів. Також цей період часто називають «епохою фортець». Саме тоді війни між сусідами стають практично постійним явищем, тому захист місць проживання стає першочерговим завданням, як наслідок, виникає потреба в будівництві укріплень навколо поселень.

Загалом фортифікаційне будівництво навколо поселень Лісостепової України в період раннього залізного віку обумовлено воєнною загрозою з боку кочовиків степів Причорномор'я та Приазов'я. Потреба в спорудженні укріплень довкола поселень у землеробів була викликана не лише загрозою збереження життя членів громади, а й в цілях збереження матеріального надбання, як різноманітні будівлі, культові й житлові споруди, майстерні тощо. Найбільшою цінністю була земля – осередок життя й господарської діяльності населення [3, с. 12].

Перша комплексна оборонна споруда киммерійського періоду ранньої залізної доби в Україні – городище Дикий Сад, що належить білозерській культурі.

Білозерське городище, що знаходиться в м. Миколаєві, існувало близько 1250-925 років до н. е. Згідно висновків К. В. Горбенко, городище було міжплеменним центром білозерських племен. Оборонні укріплення городища мали два рови: перший (внутрішній) проходив навколо дитинця, другий (зовнішній) охоплював “передмістя”. Цими ровами утворювалось загальне коло оборони укріплення [4, с. 6-20].

В період першого тисячоліття до н. е. в Україні на території Тернопільської, Чернівецької, Івано-Франківської, Закарпатської й в південній частині Львівської та Хмельницької областей панувала Гава-голіградська культура – відомо понад 100 поселень та 6 городищ [7, с. 9].

Основний тип городищ культури Гава-Голігради, це прості мисові укріплення з кільцевою системою оборони. Деякі городища мали кілька ліній оборони зі сторони плато (Городниця, Широка Поляна), а також дитинців з круговою системою оборони, яка складалась із валів та ровів (Широка Поляна, Волока). Зовнішні схили валів та ровів більшості городищ мали облицювання з кам'яних плит та обпаленої глини. Конструкція Волоцького городища має ядро валу з обпаленої глини. Для городищ у басейні річок Серет та Прут, на відміну від городищ Дністровського басейну, типовим було влаштування ровів з обох сторін валу – з внутрішнім ровом, що був менший за зовнішній. У Лисичниківському городищі як оборонні башти використовувалися скелі, що були з'єднані між собою стінами із каміння та глини [2, с. 119].

Схожі конструктивні особливості будівництва первісних фортець зустрічаються й в інших культурах раннього залізного віку, таких як чорноліська культура та

скіфоїдні культури.

Характерологічними для чорноліської фортифікації є порівняльно невеликих розмірів укріплення правильної (круглої або овальної) форми з ровом з напільного боку, яке розташовувалося, як правило, на мисі. Серед особливостей можна відзначити тотальне ескарпування схилів ярів й зазвичай відсутність фіксованого входу/в'їзду [5, с. 54].

Наприкінці IX – на початку VIII ст. до н. е. усі чорноліські городища, як і селища, раптом перестають існувати. Виникають нові поселення, з абсолютно іншою топографією. Це поселення так званого жаботинського типу, що отримали свою назву від поселення, розташованого поряд с. Жаботин [5, с. 55].

Близько середини VII ст. до н. е. життя на жаботинських поселеннях почало згасати, але повністю не припинилося. Окремі комплекси існували до V ст. до н. е. В цей час почали з'являтися нові пам'ятки – великі укріплені городища-гіганти. Так найближчим до Жаботина (близько 4,5 км) є Мотронинське городище площею близько 200 га, зі складною системою фортифікації, що складалася із зовнішньої та внутрішньої систем оборони.

Мотронинське городище було засноване в середині VII ст. до н. е. вихідцями з Жаботинського поселення. Це одне з найбільших городищ ранньоскіфського часу Дніпровського лісостепоного Правобережжя та найбільше городище басейну річки Тясмин.

Городище мало форму неправильного овалу, та було оточено по периметру оборонним валом та ровом. Окрім зовнішньої системи оборони городище мало внутрішнє укріплення (цитадель) площею близько 70 га. Приблизно в центрі воно було розділене валом [5, с. 60].

Відносно попереднього періоду, принцип спорудження Мотронинського городища є абсолютно інноваційним, в тому числі для чорноліської культури – застосовувалась інша техніка фортифікації та організації простору, ніж у ранніші часи.

Крім того, оборонна система такого городища була складною інженерною спорудою, і зведення її, безумовно, вимагало значних виробничих і людських ресурсів, що прямо вказує на зміни соціально-економічного характеру, що відбувались в житті населення Середнього Подніпров'я в середині VII ст. до н. е.

В той же час, в IX-VIII ст. до н. е., у Центральній Європі також відбувалися серйозні зміни у системі організації поселень – замість великих селищ бронзової доби виникали невеликі укріплені городища, які іменують «княжими резиденціями». Масове фортифікаційне будівництво пояснюють зростанням напруженості всередині суспільства, суперництвом між окремими аристократичними кланами та формуванням системи удільних територій [5, с. 9].

В цей період у лісостеповій зоні Східної Європи складається низка нових етнокультурних спільнот – городищенських культур, що відрізнялися від попередніх виникненням численних укріплених пунктів. Центральне місце серед них належить знову ж таки чорноліській культурі, основний осередок якої знаходилося в українському Правобережному Лісостепі [5, с. 10].

В Українському лісостепі була побудована серія городищ подібних до Мотронинського: Немирівське – площею близько 144 га, Трахтемирівське – 500 га або близько 630 га, Журжинецьке з площею, що ймовірно дорівнювала 700 га, Тараща площею близько 229 га та ряд інших. На Київщині – це велике Ходосівське городище загальною площею до 2000 га. У Поворсклі найбільше городище – Більське, що включає Західне, Східне і Куземинське укріплення. Площа Західного – 72 га (95 га

разом із валами), Східного – 67 га (85 га разом із валами), Куземинського – до 15 га, Великого укріплення – 4818 га, та загалом – 5013 га. У Посуллі – найбільше городище Басівське.

Всі великі городища, як Мотронинське, крім зовнішньої системи оборони мали і внутрішнє укріплення.

Усі городища українського лісостепу ранньоскіфського часу, мали складну систему укріплень, до складу якої зазвичай входило кілька рядів валів або внутрішні укріплення. Також крім влаштування внутрішнього укріплення, городища могли ділитися на зони, які самі по собі були окремими укріпленнями. Всі городища були споруджені з урахуванням ландшафту місцевості таким чином, щоб усередині укріплень обов'язково знаходилось джерело води [5, с. 55]. Цей феномен скіфської епохи в українському Лісостепі не має аналогів у відповідний період у європейському ареалі [5, с. 397].

У Середній Наддніпрянщині, окрім скіфоїдних культур була знайдена милоградська культура. Період її існування датують IX-II/I ст. до н. е. На початку існування цієї культури зводилися тільки не укріплені поселення. В VII-III ст. до н. е. ця територія щільно забудовується поселеннями та городищами. Основна частина городищ побудована на болотистих місцинах, але також наявні й мисові укріплення. Форма таких городищ напряду залежала від мису, який із напільного боку укріплювався валом та ровом. На південь від Прип'яті та в Київському й Чернігівському Поліссі локалізовані городища розміром приблизно 10 км [5, с. 250-251].

Сусідами милоградівців були носії юхнівської культури, які стали відомими завдяки своїм укріпленням. Їх городища були невеликі в плані – 0,2-0,5 га, лише деякі з них досягали 3 га, побудовані на високих берегах річок, що визначало їх систему оборони – ескарпований схил, й укріплений валом та ровом напільний бік [5, с. 253].

Зарубинецька культура поширилась на Прип'ятському Поліссі, верхнього і Середнього Подніпров'я в кінці I тис. до н. е. – початку I тис. н. е. Укріплені городища зарубинців розташовувались на краю високого правого берега Дніпра, на мисах чи останцях, та відкриті поселення у низьких місцях, на підвищеннях у заплавах річок або на невисоких терасах. Розміри поселень здебільшого були невеликими. Виключенням є городище Пилипенкова Гора, на околиці Канева, площею 1,5 га. Водночас, на розташованому неподалік городищі Бабина Гора, оточений укріпленнями майданчик мав площу всього 600 м².

Городища укріплювали валами, ровами та ескарпами. Городища Пилипенкова Гора, Бабина Гора, Ходосівка на Середньому Дніпрі мали по кілька рядів таких укріплень.

Одні дослідники вважають, що неукріплені селища у зарубинців змінилися дуже укріпленими, розташованими на високих горах в наслідок того, що зарубинців завоювали та підкорили сармати.

Проте ряд дослідників дотримується іншої точки зору. Показовим є той факт, що всі пізньозарубинецькі поселення, які відповідають за часом «сарматському завоюванню», є відкритими селищами. Вважається, що причиною зміни топографії було не нашествя агресорів, а явища екологічного чи демографічного характеру [6].

Також розглядаючи військове зодчество не можна не згадати укріплені поселення дакійців I ст. до н. е. – II ст. н. е. На сучасному етапі досліджень археологами досліджені наступні дакійські городища, що знаходяться в Закарпатській області України: Мала Копаня, Солотвино-Читаття (Четатя) та Біла Церква. Загалом у Карпатському ареалі відомо 87 дакійських городищ [8, с. 15].

Дакійські городища поділяють на три групи: 1) укріплення на високому закритому місі, 2) кільцевий тип фортифікації, 3) прямолінійні укріплення.

Велика кількість та густота укріплених поселень, свідчить про те, що вони виконували функції захисту територій, гірських проходів та торговельних шляхів у системі загального захисту держави [8, с. 17].

Таким чином, в статі проаналізовано фортифікаційне будівництво в Україні періоду початку залізного віку», історію та особливості укріплень, характерних для цього проміжку часу. Через велику кількість різноманітних укріплень можна стверджувати, що для цього періоду в історії є властивими часті збройні конфлікти, які сприяли подальшому розвитку фортифікаційного мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Білозер В. П. Немирівське городище [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во "Наукова думка", 2010. – 728 с.: іл.. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Nemyrivske_horodysche (останній перегляд: 01.08.2022).
2. Буда А. В. Оборонні споруди культури Гава-Голігради [Електронний ресурс] / А. В. Буда, О. М. Дерех – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/83726/19-Buda.pdf;jsessionid=D56C54A7A2B14A0DB2B5B3F4A92BE6DE?sequence=1>.
3. Гавриш П. Я. Фортифікаційне будівництво в стародавньому Гелоні / П. Я. Гавриш. – Котельва-Харків: Майдан, 2019. – 186 с.
4. Горбенко К. Укріплене поселення (городище) епохи фінальної бронзи Дикий Сад у місті Миколаєві. *Краєзнавство*. 2018. № 1. С. 6–20.
5. Дараган М. Начало раннего железного века в Днепровской Правобережной Лесостепи. Киев: КНТ, 2011. 848 с.
6. Залізняк Л. Л. Зарубинецька культура та пізньозарубинецькі пам'ятки [Електронний ресурс] / Л. Л. Залізняк – Режим доступу до ресурсу: <https://studfile.net/preview/8986628/page:2/>.
7. Малеев Ю. В. Гольштатське та давньоруське городище біля с. Богданівка на Поділлі // V Всеукраїнська конференція «Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України». – К., 1991. – С. 516-518.
8. Прохненко І. А. Дакійські городища I ст. до н. е. – початку II ст. н. е. / І. А. Прохненко. // Науковий вісник УжНУ. – 2002. – №6. – С. 15–19.
9. Свистун Г. Е., Чендев Ю. Г. Восточный участок обороны Мохначанского городища и его природное окружение в древности // АЛЛУ. – 2002. – №2 / 2003. – №1. – С. 130–135.

СЕКЦІЯ XX. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

KYIV STATE ART LYCEUM NAMED AFTER T.G. SHEVCHENKO – A BRIEF HISTORY OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION FROM ITS FOUNDATION TO 2022

Bratus Amalia

Student

National Academy of Visual Arts and Architecture, Ukraine

Supervisor: Prokhorova Nataliia

Senior Lecturer

Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine

Today art education in Ukraine has new challenges – the coronavirus epidemic, Russia's military aggression have significantly complicated education in 2020-2022. But there were problems in Ukraine before - hunger, wars, Stalinist repressions, economic troubles and environmental disasters. Despite everything, art education in Kyiv has a high level. One of the leading institutions of art education is the Kyiv State Art Lyceum named after T.G. Shevchenko. Many researchers attribute the history of this institution to the beginning of the 20th century. Although that period of this educational institution can be attributed to him very conditionally, since we are talking about art courses. Art education at the beginning of the 20th century did not have a systematic character, it often relied on the classes of one or another artist.

Art education took its first decisive steps under the pressure of the totalitarian system. The Soviet authorities wanted to educate "their" artists. Numerous artists were shot, died during the Holodomor, sat in prisons, went into hiding and, if possible, emigrated. Socialist realism became the dominant style in Soviet art in the thirties of the 20th century. These factors led to the need to raise a new generation of artists who, under the wing of the Communist Party, had to glorify the totalitarian Soviet regime. The Soviet authorities did not spare money for these tasks - in 1937, a luxurious art institution was built by those standards. It was located in the middle of the center in the city - 2 Korolenko Street (now Volodymyrivska). It was here when the Kyiv Art High School began to function.

The first graduation from the school at the end of June 1940. After the start of hostilities on the territory of the USSR, the art school temporarily stopped its activities. Education at the school resumed in February 1944. It is noteworthy that education already took place in temporary premises – the building that was built in 1937 was given to the Historical Museum. At the end of the sixties of the 20th century, the Republican Art Secondary School named after T.G. Shevchenko got her premises at Kuzmysnska Street, 4 (now Zhambil Zhabayev Street).

Since 1993, the school has been named T.G. Shevchenko State Art Secondary School. From 2021 – Kyiv State Art Lyceum named after T.G. Shevchenko.

The structure of the school has the following structure:

- Department of general training (grades 5-7)
- Art department (grades 8-11)
- Architecture department (grades 9-11)
- Sculpture department (grades 8-11)
- Department of decorative and applied arts (grades 8-11)

This structure helps to qualitatively prepare artists of various directions, to find their own talents in young people.

From the fifth grade, gifted students from all over Ukraine can live and work in a dormitory attached to the school.

School administration as of 2022:

• AVRAMENKO OLENA IVANIVNA Director of T.G. Shevchenko State Art High School
Honored Worker of Arts of Ukraine

• SIDORUK Tetyana Semenivna, deputy director for educational work of the general education cycle

• DEREVYANKO Yevhenii Ivanovych, deputy director for educational work of the special cycle

• SUPRUNENKO Nina Mykolaivna, deputy director for administrative and economic work

Outstanding graduates of the school include:

Glib Viches (Vysheslavsky) (graduated in 1980)

Alla Horska (graduated in 1948)

Victor Deysun (graduated in 1980)

Nicholas Zalevsky (graduated in 1968)

Peter Kravchenko (graduated in 1940)

Christina Katrakis (graduated in 1998)

Les Podervianskyi (graduated in 1968)

Ada Rybachuk (graduated in 1950)

Andrij Tschebykin (graduated in 1964)

and many others.

We only briefly talked about the history and structure of the Kyiv State Art Lyceum named after T.G. Shevchenko.

References:

1. <http://dergartschool.kiev.ua/>

ДРАМАТУРГІЯ ПЕРФОРМАНСУ В ПЛОЩИНІ СУЧАСНИХ ТЕАТРАЛІЗОВАНИХ ФОРМ

Крипчук Микола Володимирович

ORCID ID: 0000-0002-1255-7135

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри режисури естради та масових свят

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Сутність перформансу завжди полягала в спонтанній дії, реакції і взаємодії, тому він, практично, ніколи не репетирувався, не володів літературним сценарієм за рідкісним винятком, але міг мати певну складову, сплановану заздалегідь, що має ознаки драматургічної основи. Також, як підкреслює українська дослідниця О. Ю. Лачко, «на мікрорівні значуща зміна в добу постмодернізму призводить до розриву сталих драматургічних структур традиційної драми/вистави на користь розмаїття культурних формоутворень та інноваційної для другої половини ХХ ст.» [1].

Це новий тип драматургії. Він не виражений традиційно літературним текстом, який є основою розвитку дії у видовищі. Це драматургія візуальних засобів виразності, які утворюють «мозаїчну» основу вистави, кожен новий фрагмент якої вносить нові сенси, автономно і в поєднанні з іншими фрагментами.

Можна вважати існування двох рівнів драматургії такого роду: перший проявляється як загальний задум перформансу, що виникає в свідомості і уяві його творця; інший формується в ході втілення цієї концепції, в якій беруть участь як творець так і аудиторія. Тут ми також бачимо парадоксальний збіг актів створення драматургії та її втілення, що цілком вписується в постмодерністський дискурс.

У перформансі простежуються певні ознаки постмодерністської ризоматичності і плюральності. Жодне явище мистецтва не належить культурі постмодернізму настільки повно і наочно, наскільки належить йому мистецтво перформансу.

Відомий німецький теоретик театрального мистецтва Х. -Т. Леман характеризує «постмодерністський театр» величезним списком його особливостей, а саме: «двозначність, прославлення мистецтва як фікції (видимості), прославлення театру як процесу, руйнування безперервності, гетерогенність, не-текстуальність, плюралізм, можливість численних кодів прочитання, підривний характер, різноманітні місця дії, перверсія, актор, взятий як тема і головна фігура, деформація, текст, який є лише базовим матеріалом, деконструкція, текст, яким нехтують як чимось авторитарним і архаїчним, перформанс як щось третє між драмою і театром, антимиметизм < ... >» [2].

Багато з цих особливостей властиві і перформансу в оригінальному вигляді, що виражає відмову від усталених традицій драматичної форми.

Перейшовши в сферу сучасних театралізованих форм, перформанс перетворився на щось третє. По-перше, він зберіг багато своїх сутнісних якостей – тілесність, інтерактивність, спонтанність, фрагментарність, еkleктичність, процесуальність, експериментальний характер; по-друге, перетворив деякі з них; по-третє, придбав нові.

Тіло як і раніше є основним засобом виразності, проте в мистецтві перформансу виконавець є автором концепції, яку сам і реалізує. В сучасній театралізованій формі перформансу це далеко не завжди так. Автор концепції та її виконавці – найчастіше різні люди.

Існує широкий спектр різноманітних перформансів, здатних створити певну творчу образну атмосферу (арт-перформанс, інтелектуальний перформанс, медіа-перформанс тощо). Величезну роль у створенні атмосфери і драматургічної розробки перформансу грає звукове оформлення: музичне, шумове або речитативне, мовленнєве.

Іншим ключовим моментом у драматургічній розробці є характеристика персонажів та їх взаємодія з аудиторією. По-перше, це короткий опис персонажа, відповідаючи на питання «хто?» і «який?», включає його зовнішній вигляд; по-друге, це опис дій персонажа: «що робить?», «як робить?», іноді «коли робить?».

Наявність і фіксація всіх позначених нами компонентів драматургічного задуму: «мета перформансу», «драматургія місця», «звукове рішення», «характеристика персонажів і їх взаємодія з аудиторією» не є обов'язковою, але це основні компоненти, завдяки яким створюється драматургія перформансу, про які замислюється автор, розробляючи концепцію. Чим докладніше продумані ці моменти, тим вище рівень сценарності даної театралізованої форми.

Однак варто додати ще один ключовий компонент драматургії – фінал, який є ключовою завершальною масовою дією. Це особливо часто проявляється в арт-перформансі, що передбачає спільну творчість виконавців і учасників і спостереження за цим процесом інших членів аудиторії.

Акцентуючи увагу на підвищенні рівня сценарності в театралізованій формі перформансу, перерахуємо основні її елементи: по-перше, це драматургічна концепція, яка виражена основним художнім чином, що створює певну атмосферу; по-друге, вказівка основних персонажів з їх характеристикою і описом зовнішнього вигляду; по-третє, досить прості вказівки або правила взаємодії з аудиторією; по-четверте, драматургія запропонованих обставин (місця дії), тобто запланована адаптація і оформлення сценічного простору. Їх наявність не має обов'язкового характеру: вони можуть існувати, а можуть бути відсутніми.

Таким чином, перформанс – відносно нова актуальна сучасна театралізована форма, яка максимально втілює в своїй драматургії аспекти культури постмодернізму. Вона ґрунтується на принципах плюральності, спонтанності, інтертекстуальності, виконує естетичну, інформаційну, комунікативну, розважальну, гедоністичну (отримання задоволення) функцію, функцію емоційного налаштування і розкріпачення аудиторії.

Новий тип драматургії перформансу вимагає від його авторів креативного типу драматургічного бачення, вміння мислити монтажно і колажно; лаконічності в широкому сенсі цього слова – як здатності за допомогою мінімальних вказівок спрямувати взаємодію виконавців і аудиторію в потрібному напрямку, що в свою чергу дозволить створити необхідну образну атмосферу, а також високий рівень довіри до виконавців, але, разом, здатністю передбачати варіативність розвитку дії перформансу.

Список використаних джерел:

1. Лачко О. Ю. (2019) Рецепція постмодернізму в сучасній українській культурі України (автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства). Харків.
2. Х.-Т. Леман. (2013) Постдраматический театр = Postdramatisches Theater. Москва: ABCdesign.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ МУЗИЧНИХ ПРОГРАМ В СИСТЕМІ ЗВУКОЗАПИСУ

Кочержук Денис Васильович

ORCID ID: 0000-0002-9280-7973

доцент кафедри музичного мистецтва Навчально-наукового
інституту театрального та музичного мистецтва
ПЗВО «Київський міжнародний університет», м. Київ, Україна

Сучасне естрадне мистецтво України розпочало фазу використання звукозапису музичного матеріалу ще на початку 60-х рр. XX ст., зокрема українська музика тоді вже активно застосовувала новітні технологічні та програмні досягнення у галузі аудіовізуальних експериментальних наук. Це пов'язано з мультимедійним обладнанням вокальних студій, студії звукозапису, концертного майданчику та репетиційних баз, де артисти-вокалісти щільно торкаються нових форм фонографії та застосовують музикознавчі формоутворюючі процеси у своєму творчому надбанні. Новітні способи та засоби роботи з мультимедійним матеріалом значно розширюють можливості вокального виконавства. Обробка звуку за допомогою комп'ютера видозмінює творчий процес та його результати. З'являється музика, принципово неможлива без використання комп'ютерних мультимедійних технологій.

Музична культура у 60-х роках XX ст. почала інтенсивно розвиватися у галузі популярної пісні та мас-медіа, почали з'являтися нові ім'я на теренах мистецтва, формуватися великі та експресивні творчі колективи та групи. Паралельно із цим, настав й час розвитку студій звукозапису, процесів студійного звукозапису та впровадженням та розробкою специфіки комп'ютерних музичних програм і технологій. Згодом, у 80-90-х рр. XX ст. програми та технології, котрі використовуються у музичній галузі – стали тотожними, але комп'ютерні музичні технології, відокремлено, від комп'ютерних музичних програм – мають більший спектр використання та застосування функцій в обладнанні, а також – його технічних особливостей.

Музичний світ XXI ст. повен новітніх музикознавчих розробок, що пов'язані з використанням комп'ютерних музичних програм в галузях музичного мистецтва та звукорежисури. Зокрема, такий термін як «звукозапис» був нововведенням наприкінці XX – початку XXI ст. Термін «звукозапис» використовують, в сучасному світі, здебільшого музичні слухачі, звукорежисери, вокалісти, композитори та науковці, які плідно співпрацюють з даним напрямом, або частково торкаються прагматичних концепцій аудіовізуального мистецтва.

Процеси музичного звукозапису у роботі артиста-вокаліста вивчалися з вузькоспеціалізованих технічних позицій, цим проблемам приділили увагу такі вчені, як А. Вейнцфельд [2], І. Гайденко [3], Б. Меерзон [6] та ін. Виключно, праці зазначених науковців, розкрили поєднану специфіку щодо злагодженої роботи між звукорежисером та артистом-вокалістом у студійному приміщенні, та спромоглися детально проаналізувати та поєднати роботу комп'ютерних музичних програм на прикладах злагодженої роботи між технікою та людською діяльністю.

Звукозапис належить до рядів нововведення у музичній культурі, а отже коли естрадне мистецтво розпочало серйозний корок у формуванні розвитку музикознавчої бази, почали з'являтися з'явилися спеціальні студійні приміщення та корпорації, що отримали назву як «студія звукозапису».

Студія звукозапису – це спеціально збудоване технологічне приміщення, створене для накопичення музичного матеріалу (голосу, звуку, фонографічних елементів в музичних інструментах) і обробки шумових елементів із застосуванням технологічних компонентів. Термін «студія звукозапису» не єдиний у аудіовізуальному просторі, тому що в нього існує ще одна назва як «аудіостудія» [6]. Даний спрощений спосіб вживання цього терміну належить музичній редакції «A. S. Workshop» [6]. Акцентуючи увагу на тому, що кожен артист-вокаліст та звукорежисер повинен вміти розпізнати та ідентифікувати предмет як «студія звукозапису», а також – яким чином студійне приміщення може впливає на формування і розвиток сучасного репертуару молодого виконавця.

Термін «студійний звукозапис» та його пояснення турбувало багатьох музичних критиків, аналітиків музичної культури, та, особливо, музикознавців, що вивчали та аналізували багато наукових матеріалів європейських видань у галузях звукорежисури та комп'ютерної інженерії. Серед вітчизняних українських митців, значну увагу звукозапису, було приділено В. Дьяченком [4], Є. Кущем [5], К. Фадеевою [7]. Всі вони дійшли єдиного висновку про те, як вірно визначити та яке пояснення містить в собі термін «студійний звукозапис». Таким чином, фахівці зосередилися на процесах моделювання музичного продукту та формуванням звукового простору, що відбуваються у студійному приміщенні.

П. Уайт у виданні «Творчий звукозапис» звернув увагу на процеси, що пов'язані зі студійним звукозаписом, артистом-вокалістом та використанням комп'ютерних музичних програм у прогресії «артист-вокаліст – студія» [8]. В теперішній час кількість музичних програм зростає в невибагливій конвенції, тим самим постійно удосконалюючись та практикуючи нові методи та можливості їх застосування. Особливість комп'ютерних музичних програм в умовах студійного звукозапису полягає у їх використанні на різних музичних студіях з різними виконавцями, технічним та композиційним персоналом, зокрема охоплюючи великі колективи до 50 осіб одночасно. Функційна особливість комп'ютерних музичних програм полягає у тому, що їх можна використовувати у студії звукозапису та на концертному майданчику, що присвячені різним вокальним конкурсам та музичним шоу. Саме можливість зберігати музичних програми на ноутбуках та ПК, надає можливість у широкому спектрі щодо їх застосування у будь-яких місцях.

На початку XXI ст. комп'ютерні музичні програми потребують активного врегулювання щодо теоретичних та практичних аспектів у пошукові нових методів використання та аналізування функційного спорядження мультимедійних, зокрема це стосується активного впровадження їх у новітні системи студійного звукозапису, на прикладі роботи артиста-вокаліста та його можливостями, що пов'язані з технікою сольного та колективного виконання твору.

Список використаних джерел:

1. Бойко А. О. Масова людина, масова культура і засоби масової інформації як сутнісні ознаки суспільства масового споживання. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2015. Вип. 62. С.74–84.
2. Вейценфельд А. Интеллектуальна власність та звукорежисура. Звукорежиссер. 2001. № 6. С. 2.
3. Гайденко І. А. Роль музичних комп'ютерних технологій у сучасній композиторській практиці : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03 / Харків. держ. ун-т ім. І. П. Котляра. Харків, 2005. 187 с.

4. Дьяченко В. В. Творча діяльність українських звукорежисерів другої половини XX – початку XXI століття: теорія, історія, практика: дис. ... кандидата мистецтвознав. 26.00.01/ Київ. Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2018, 361 с.
5. Куц Є. В. Електромузичний інструментарій як еволюційний фактор музичної культури XX – початку XXI століть : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури». Київ, 2013, 20 с.
6. Меерзон Б. Я. Основи звукорежисури та обладнання студій звукозапису. Москва: АспектПресс, 2012. 268 с.
7. Фадєєва К. В. Сучасні комп'ютерні технології у дослідженні музичної культури : дис. ... доктора мистецтвознавства : 17.00.03 / Київ. Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2009. 424 с.
8. The Next Standard Studio One 3: Creative Music Environment. 2016. URL: <http://www.prensonus.com/products/studio-one/> (Accessed: 02.09.2022).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ ІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ: ДИНАМІКА ТА
РОЗВИТОК СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

9 вересня 2022 року ♦ Рівне, Україна

Українською, англійською, польською та російською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 09.09.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 8,84. Замовлення № 332. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1956755
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.